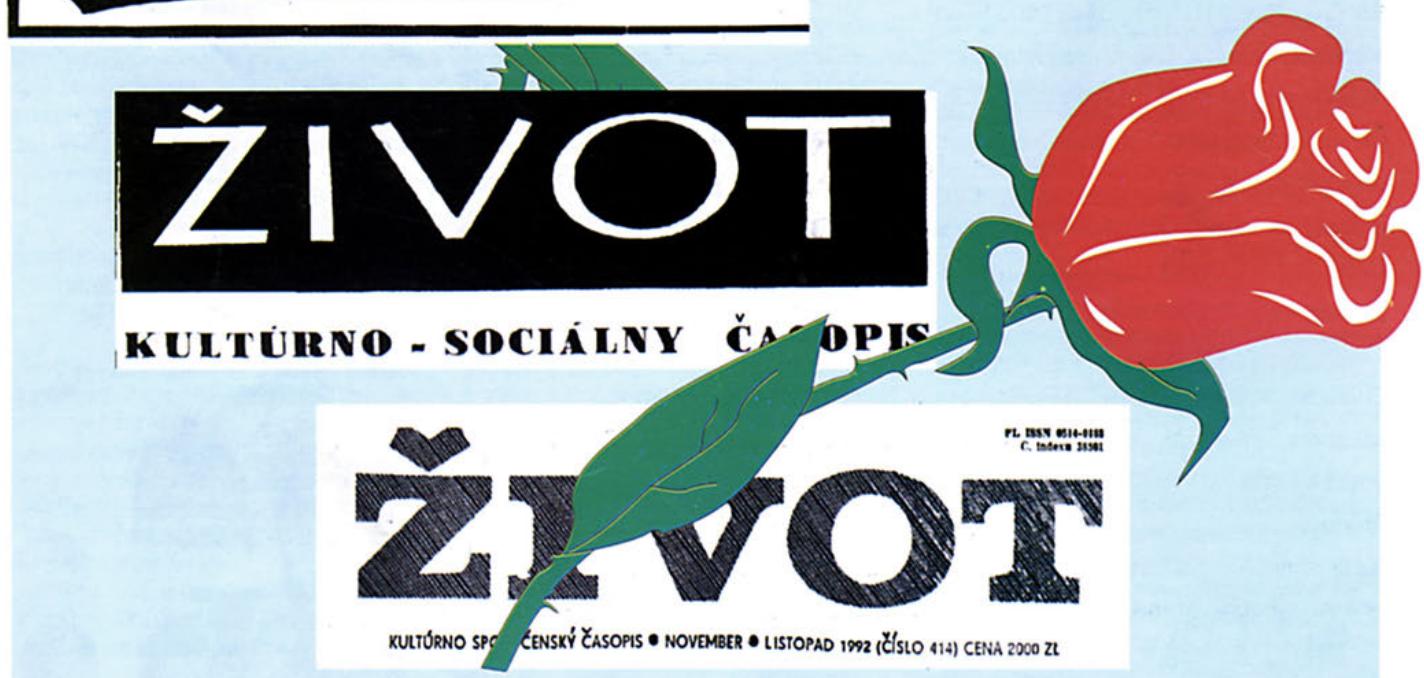
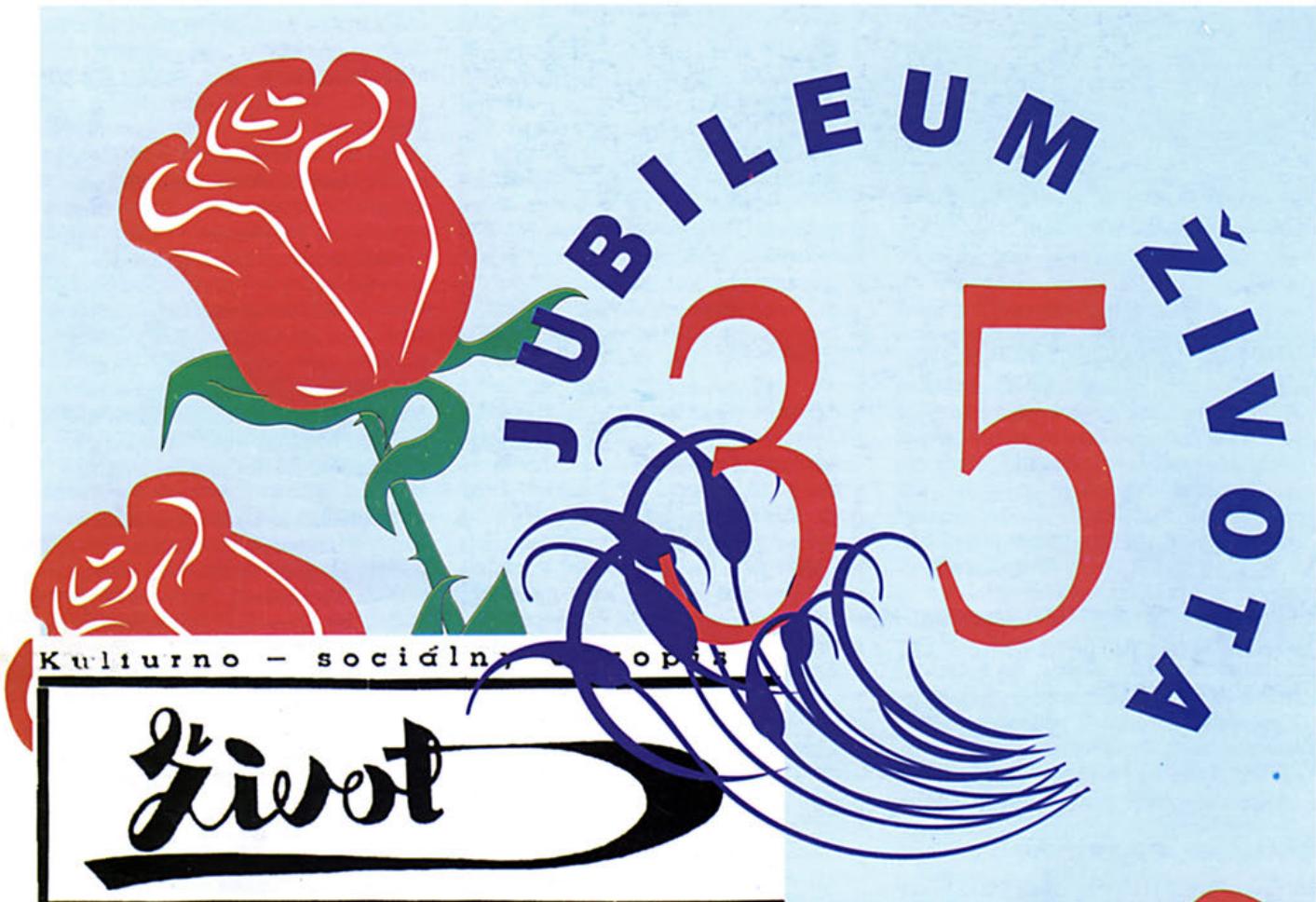

ŽIVOT

KULTÚRNO SPOLOČENSKÝ ČASOPIS • JÚN • ČERVEN • CERWIEC 1993 • Č. 6 (421) CENA 3 000 ZŁ

KULTÚRNO SPOLOČENSKÝ ČASOPIS • NOVEMBER • LISTOPAD 1992 (ČÍSLO 414) CENA 2000 ZŁ

Pochodujú Beláňia na prehliadke dzchoviek v Novej Belej (1991). Foto J.P.

Snímka na 4. str. obálky: Vystúpenie skupiny mažoetiek zo Senice na prehliadko dychoviek v Jurgove (1992). Foto: J.P.

V ČISLE:

Matica slovenská medzi nami.....	2
Pamiatke oravských dejateľov	3
Oravské spomienki	3
Vo Fridmane	4
Výpisy z dějin církví	5
K jazykovému výskumu v pohraničí a k výskumu slovenského jazyka na Spiši	6-8
Euroregióny, čiže oživujúca transfúzia	9
Všeobecná deklarácia ľudských práv	10-11
Nemocnica na kraji mesta	12
Čo vedia Slováci o Slovácoch?	13
Slovník Života.....	13
Z české literatury	14-15
Letné ľudové zvyky.....	16-17
Román na pokračovanie	18-19
Čitatelia - redakcia	20-22
Poľnohospodárstvo.....	23
Mladý 1.1 - mladší - najmladší.....	24-25
Šport a hudba	26
Móda	27
Naša poradňa.....	28-29
Psychozábava - humor.....	30-31

ŽIVOT MIESIĘCZNIK SPOŁECZNO-KULTURALNY

Adres:
31-150 Kraków, ul. św. Filipa 7
tel. 34-11-27

ORGAN TOWARZYSTWA
SPOŁECZNO-KULTURALNEGO
CZECHÓW I SŁOWAKÓW W POLSCE
(KULTÚRNO-SOCIÁLNEJ
SPOŁOČNOSTI ČECHOV A
SLOVÁKOV V POLSKU)
31-150 Kraków, ul. św. Filipa 7/4
tel. 34-11-27

Wydawca
Zarząd Główny TSKCiS

Sponsor
Ministerstwo Kultury i Sztuki

Redaktor naczelny
JÁN ŠPERNOGA

Zespól
Vlasta Juchniewicz, Beata Klimkiewicz,
Eugen Mišinec, Jozef Pivovarčík,
Božena Duniec (red. techn.)

Spoleczne kolegium doradcze
Augustín Andrašák, Žofia Bogačková,
Jozef Čongva, František Harkabuz,
Žofia Chalupková, Zenon Jersák,
Bronislav Knapčík, Lídia Mšalová,
Anton Pivovalčík

Skład i łamanie
Bożena Duniec, Jacek Longawa

Druk
Drukarnia TSKCiS
31-150 Kraków, ul. św. Filipa 7

Warunki prenumeraty
Prenumeratę na kraj i za granicę
przyjmuje Zarząd Główny TSKCiS
w Krakowie w terminach:
do 30 listopada na I kwartał,
I półrocze oraz cały rok następny;
do 15 czerwca na II półrocze
roku bieżącego.

Cena prenumeraty:
jeden numer - 3000 zł, kwartalnic -
9000 zł,
rocznic - 36000 zł.
Cena prenumeraty zagranicznej
jest wyższa o 100%

Nie zamówionych tekstów, rysunków
i fotografii redakcja nie zwraca i zastrzega
sobie prawo skrótów oraz zmian tytułów
nadesłanych tekstów

Numer oddano do składowego
8.5.1993 r. (95%) oraz 19.5.1993 (5%)
PL ISSN 0514-0188, INDEX 38501

35 ROKOV ŽIVOTA

Bolo nedeľné (!) predpoludnie, 15. júna 1958, keď v tlačiarne RSW pri Smolnej ulici č. 10/12 vo Varšave vyšlo prvé číslo Života - kultúrno-spoločenského mesačníka vydávaného pre slovenskú a českú národnostnú menšinu v Poľsku. Až sa nechce veriť, že odvtedy uplynulo už celých 35 rokov, dalo by sa povedať, obdobie dvoch generácií našich čitateľov.

Iniciátorom vzniku Života bol vtedajší, prý predseda Spoločnosti kr. Adam Chalupec. K jeho spoluzačladeľom patrí i krajanský aktivista, ktorý vlastne od samého začiatku uvažoval o vydávaní časopisu vo svojich materinských jazykoch - slovenčine a češtine. Zvlášť dôrazne túto požiadavku formuloval na zlučovacom zjazde Spoločnosti v marci 1957. Trvalo však vyše roka, kým konečne, po viacerých petíciách, vtedajšie ústredné orgány vydali povolenie na vydávanie nášho časopisu. V polovici apríla 1958 bola formálne založená redakcia, ktorá za dva mesiace sa dokázala nielen zorganizovať, ale i pripraviť prvé číslo Života, vydané - ako som už spomenul - 15. júna 1958. Jeho šéfredaktorom sa stal kr. Adam Chalupec, ktorý časopis viedol vyše 30 rokov, do mája 1990.

Kvôli presnosti hodno spomenúť, že prvé číslo, ktoré bolo akýmsi predchodom terajšieho Života, vyšlo fakticky skôr. Totiž k spomínanému I. zjazdu Spoločnosti bol na rozmnožovači vydaný bulletín, nazvaný Krajanský život. Potom, v januári a februári 1958, vyšli ešte ďalšie dve čísla, taktiež v náklade Spoločnosti. Preto keď dnešný júnový Život má poradové číslo 421, zahrňuje aj spomínané bulletíny.

Od samého začiatku sa redakcia snažila tvoriť časopis čo najužšie zviazaný s krajanmi, užitočný pre každú rodinu, spojený s našou organizáciou - KSSČaS. A dosiahol úspech. Krajania si totiž od začiatku Život veľmi obľúbili a v snahe čo najdlhšie udržať svoj časopis (situácia bola neistá) - predplácali si viac exemplárov. Preto neprekvapuje, že niekoľko čísel vyšlo vo vyše dvadsaťtisícovom náklade. Redakcia sa tuto

oddanosť snažila odplatiť predovšetkým svedomitým informovaním čitateľov, čo v časoch totality nebolo ľahké. Dôležitá však bola vzájomná dôvera a blízkosť, dalo by sa povedať, rodinný vzťah časopisu s čitateľmi, ktorý krajania čoskoro vyjadrili vo výstižnom hesle: Život s krajanmi, krajania so Životom. Platí podnes.

Vznik Života mal pre našu menšinu obrovský význam. Na jednej strane bol to popri zaregistrovaní našej Spoločnosti ďalší prejav uznania existencie našej menšiny. Na druhej strane krajania po rokoch očakávania začali konečne pravidelne obdržiavať časopis, ktorý sa im prihovaral v ich materinských jazykoch, písal o nich, ich problémoch, radoch a starostiah, poukazoval na ich pôvod, prezentoval dejiny území obývaných krajanmi, popularizoval národnú - slovenskú a českú kultúru, venoval sa mládeži a výučbe rodného jazyka na školách, aktivizoval čitateľov v krajanskom hnutí, povzbudzoval ich národné povedomie a lásku k rodnej reči. Nakoľko sa to podarilo, mohli by najlepšie oceniť tí najpovolanejší - čitatelia, ktorí si časopis podnes predplácajú a každý mesiac netrpezlivovo očakávajú na nové číslo.

Z tých 35 rokov - tak ako sa mení ľudský život - menlivé boli i osudy nášho časopisu. Po počiatocnom období neistoty, kedy nikto nevedel, ako dlho bude Život vychádzať, nastali roky relatívnej stability, avšak za cenu slobodného vyjadrovania myšlienok, zásahov cenzúry a nanúteného, krajanom cudzieho, ideového profilu. Menil sa tiež, nakoľko to bolo možné, i vzhľad časopisu, jeho forma, ale najmä obsah. Redakcia sa totiž snažila časopis neustále zdokonaľovať, vylepšiť jazyk a predovšetkým obohatiť jeho obsah, najmä o krajanské materiály, aby bol pre čitateľov čo najzaujímavejší. Niekoľko to nešlo, naštastie tie časy už máme za sebou. Dnes vďaka demokratickým zmenám v Poľsku, nadišlo konečne obdobie slobody, umožňujúcej nehatene vyjadrovať naše názory.

Významnú úlohu v obohacovaní krajanskej tematiky v časopise zohrali spolupracovníci a najmä dopisovatelia Života, volení zvlášť v každej miestnej skupine našej Spoločnosti, ktorých sa za tých 35 rokov vystriedali celé stovky. Práve ich zásluhou časopis neopomenul žiadnu významnejšiu udalosť na Spiši, Orave, v Zelove a iných krajanských strediskách, bol veľmi aktuálny a stal sa živou kronikou celého krajanského

dania, v ktorej si podnes radi zalistujeme. Niektorí z tých prvých dopisovateľov sú aktívni podnes a nadálej zásobujú redakciu krajanskými materiálmi. Všetkým za ich obetavosť patrí srdečná vďaka.

Život by nebol tým čím je, nebyť obetavého aktívu našej Spoločnosti, ktorý od začiatku propagoval náš časopis, zbieran predplatné a nezriedka ho doručoval čitateľom. Život mal totiž od začiatku ľahký život: tlačiareň oneskorovala jeho tlač a RUCH rozširovanie, pošta ho často odmietala doručovať. Len naši aktivisti nikdy nesklamali. Vďaka ich nezišnej práci si časopis po celý čas udržal stály počet predplatiteľov, vďaka nim sa vždy dostal skoro do každej krajanskej rodiny. Sme im za to nesmie nevďační.

35 rokov v živote redakcie je veľmi veľa. Za tak dlhé obdobie sa veľa zmenilo. Nehovoriac o politických a iných amenách, vystriedali sa už napr. dve generácie našich čitateľov, na tlačovom trhu sa v tom čase zjavilo veľa nových novín a časopisov, ale mnoho ich aj zaniklo. Život však vychádza ďalej. Bolo to možné nielen vďaka všeobecnej podpore krajanov, ale aj vďaka dobrému, obetavému redakčnému kolektívu, ktorý vždy mal na zreteľ predovšetkým dobro časopisu. Za 35 rokov sa i v redakcii vystriedali desiatky osôb - redaktorov, prekladateľov, korektorov, grafikov, technických a iných pracovníkov. Niektorí vytrvali až do toho roku, kedy v súvislosti s prestavaním redakcie do Krakova - museli odísť.

Ako sa vyvíjal Život, spolu s ním sa vyvíjal i redakčný kolektív. Jednotliví pracovníci, veľmi disciplinovaní, snažili sa predovšetkým neustále zdokonaľovať svoje schopnosti - umenie písat, lepšie ovládať tajec jazyka, spoznať tlačiarenskú techniku - všetko preto, aby mohli pre čitateľov pripraviť po každej stránke čo najlepší a najzaujímavejší časopis. Hoci v redakčnom kolektíve boli i pracovníci poľskej národnosti, snažili sa vždy spoznať a pochopiť krajanskú problematiku. Boli vlastne a sú podnes veľkými priaznivcami našej menšiny. Všetkým za ich oddanosť, obetavosť a vzornú prácu patrí srdečná vďaka.

Máme za sebou 35 pracovitých rokov, v ktorých sa - tak ako v ľudskom živote - striedali chvíle ľahké, menej úspešné, s radostnejšími. Strávili sme ich spolu, je to teda naše spoločné jubileum.

JÁN ŠPERNOGA

Z DOMOVA A CUDZINY

Po dlhodobej diskusii, v druhom termíne Sejm PR schválil upravený vládny program všeobecnej privatizácie. V privatizačnom programe sa nebudú môcť zúčastniť. Po schválení programu Svetová banka schválila pre Poľsko dve pôžičky vo výške 750 mil. dolárov na reštrukturizáciu bank a poľnohospodárstva.

Svoju druhú zahraničnú návštevu vo funkcií prezidenta vykonal Michal Kováč do USA, kde rokoval o.i. s pre-

zidentom USA Billom Clintonom, ministrom zahraničia W. Chrisopherom i obrany L. Aspinom. Strelol sa tiež s predstaviteľmi krajanských združení, Svetovej Banky, MMF, s americkými podnikateľmi a zúčastnil sa na otvorení Múzea holocaustu.

Prezident PR Lech Wałęsa označil 3. mája t.r., že udelil pápežovi Jánovi Pavlovi II. Rad Bieleho orla. Je to najvyššie poľské vyznamenanie, prinavrátene v r. 1992. Pápež je prvou osobou, ktorá v III. PR dostala toto vyznamenanie.

V Brezovej pod Bradlom a v Ivanke pri Dunaji sa konali pietne spomienkové slávnosti pri priležitosti 74. výročia tragickej smrti Milana Rastislava Štefánika. Zúčastnil sa ich aj prezident SR Michal Kováč, predseda NR SR Ivan Gašparovič a ďalší činitelia.

Parlament samozvaneckej Srbskej republiky v Bosne odmietol mierový plán OSN pre Bosnu a Hercegovinu, hoci ho predtým podpísal vodca bosniáckych Srbov Radovan Karadžič. Zamietla ho v neskoršom referende i väčšina Srbov. Tým sa mierové vyriešenie konfliktu opäť vzdialilo.

MATICA SLOVENSKÁ MEDZI NAMI

Pojem Matica slovenská je srdcu každého krajanana na Spiši a Orave veľmi vrúcný a blízky. Poznáť dejiny a poslanie je ako poznáť dejiny a osudy slovenského národa. Pripomeňme, že túto významnú celonárodnú kultúrnu ustanovizén Slovákov založili v roku 1863 a jej prvým predsedom sa stal banskobystrický biskup Štefan Moyses. Teda v lete toho roka bude sláviť okrúhle 130. výročie svojej pôsobnosti.

Posláním Matice slovenskej bolo o.i. upevňovanie národného povedomia Slovákov a napomáhanie rozvoja slovenskej vedy, umenia a literatúry. Z jej radov vyšlo mnoho významných osobností slovenského národného života. Stala sa strešou inštitúciou, ktorá spájala všetkých Slovákov doma a v zahraničí. V časoch totality všetky jej pôvodné funkcie boli potláčané a obmedzené do národnej knižnice, kym ostatná činnosť mala len okrajový charakter. Po revolúcii 1989 si opäť vydobyla pôvodne postavenie, stala sa iniciátorkou národného hnutia Slovákov a významne prispela k vzniku samostatnej Slovenskej republiky.

Dôležitým činiteľom matičného organizmu sú, tak ako kedysi, miestne odbory alebo - ako ich volajú naši krajania - pobočky Matice slovenskej. Združujú a kultúrne aktivizujú tisíce obetavých ľudí, Slovákov doma a v cudzine. Totiž nový zákon o Matici slovenskej povaľuje zaklaňať miestne odbory aj mimo Slovensku, teda medzi krajanmi vo svete.

Ako prví na túto skutočnosť zareagovali u nás krajania z Novej Belej, ktorí už pred troma rokmi založili miestny odbor Matice slovenskej. V súčasnosti združuje približne 70 členov. Za predsedu bol jednohlasne zvolený kajan Jozef Bryja, ktorý nám okrem iného povedal: *Maticu chápeme ako našu mat' a odbor ako otca. Vzájomne sa výborne dopĺňaju a spolu s členmi tvoria harmonickú rodinu. V našej činnosti chceme položiť dôraz na rozvíjanie slovenskej kultúry na spiši. Popri folklórnom súbore mienime založiť divadelný krúžok a do nášho hnutia a matičnej činnosti chceme pritiahnúť čo najviac krajanček mládeže.*

Za povšimnutie stojí fakt, že novoborským matičiarom sa okrem úzkeho kontaktu s členským ústredím v Martine podarilo nadviazať aj spoluprácu s miestnymi odbormi MS v Spišskej Novej Vsi, Bar-

dejove a Námestove. Krajania predpokladajú, že táto spolupráca sa postupne rozšíri.

Za príkladom Novej Belej šla aj Miestna skupina KSSČaS v Jurgove. Už v polovici februára minulého roka MS zvolala schôdzku, na ktorej krajania založili odbóčku Matice slovenskej. Za predsedníčku si zvolili učiteľku slovenčiny Máriu Glodasikovú. Už počas zakladacej schôdzky sa jurgovskí matičiari zaviazali upevňovať slovenské národné povedomie krajanov, rozvíjať svoju národnú kultúru, spájať ich tvorcov a prijemcov, prispievať k zlepšaniu obyvateľstva slovenskej a poľskej národnosti, pôsobiť výchovne na svojich členov po strane kultúrnej a mravnnej. V súčasnosti jurgovský odbor MS združuje 65 členov staršej, strednej a mladšej generácie. Krajania majú záujem o širšiu spoluprácu so starou vlastou. Prichádzajú totiž prázdniny, preto by nebolo od veci pouvažovať o výmene detí, tým viac, že Jurgovčania majú už v tom skúsenosť.

K založeniu odbóčky Matice slovenskej sa chystajú aj Kacvínčania. Ochotu vstúpiť do jej radov prejavilo už asi 30 krajaniek a krajanov. Otvorene hovoria o užšej spolupráci so starou vlastou. Hodlajú o.i. organizovať zájazdy na Slovensko pre krajanček mládež, ale aj dospelých, v tom najmä krajanček púte do Levoče, Šaštína, Litmanovej a ďalších pútnických miest. Za prvoradú úlohu v obci si kacvínčki matičiari stanovili aktívnu pomoc pri výstavbe miestnej klubovne našej Spoločnosti. Uvažujú tiež o obnovení činnosti kedysi chýrncoho kacvínčkeho folklórneho súboru a dychového orchestra. Budú dbať o zachovanie krajanček kultúrneho dedičstva.

Najmladší spišský odbor Matice slovenskej je v Krempachoch. Na tohtoročnom zakladajúcom valnom zhromaždení sa zúčastnili, podobne ako v iných obciach, pracovníci z martinského ústredia a predsedca MO MS v Námestove MUDr. Vojtech Magurský. Novoznáknutému odboru Matice slovenskej p. in. esli tak pomocné praktické rady počebat pre rozhýbanie matičnej činnosti. Za predsedu odboru bol zvolený náš bývalý redakčný kolega kajan Dominik Surma a tajomníčkou sa stala krajančka Alžbeta Klukovská. Zároveň, čo je isté novum, zriadili aj sekciu pre prácu s krajančkou mládežou, ktorej vedúcim sa

sta kajan Jozef Lukáš. Aj Krempašania si vo svojej práci stanovili spoluprácu so starou vlastou.

Matičné hnutie sa rozhýbalo i na Orave. Na začiatku toho roka sa podarilo založiť miestny odbor Matice slovenskej v Jablončke. V ramci svojej činnosti Jablončania hodlajú rozvinúť spoluprácu s matičnými odbormi na Slovensku, no najmä s pohraničnými okresmi, mestami a obcami. Krajania uznali za mimoriadne dôležité venovať pozornosť mládeži, aby spoznávala dejiny a minulosť svojho regiónu a svoj pôvod. Preto napr. na poslednej schôdzke hovorili veľa o organizovaní stretnutí so slovenskými jazykovedcami a historikmi, ale aj o iných formách kultúrnej spolupráce, návštevách hudobných a folklórnych súborov, ochotníckych divadiel a pod.

Zatiaľ našim matičným odborom sa najlepšie darí spolupráca s členským ústredím Matice v Martine. Predstavitelia Matice slovenskej už boli niekoľkokrát medzi nami, v Novej Belej, Jurgove, Krempachoch, Kacvíne, Jablončke a iných obciach. Samozrejme na návštevy nikdy neprišli s prázdnymi rukami. Dodali už krajanom väčšie množstvo slovenských kníh a kalendárov, medzi nimi i Fattoriho Príbeh Starého a Nového zákona a pod. Veľmi vhodná by bola napr. pomoc členského ústredia pri vybavení našich klubovní videotechnikou a slovenskými filmami.

Zakladanie miestnych odborov Matice slovenskej na Spiši a Orave je podľa mňa veľmi potrebné a akiste prispeje k rastu krajanček aktivity. Dúfajme, že za príkladom uvedených obci pôjdu ďalšie. Samozrejme o celom matičnom dianí budeme našich čitateľov informovať.

Prípravil: JOZEF PIVOVARČÍK

V Novej Belej na slovenskú omšu chodí veľa detí. Foto: P. Záhrad. i.:

PAMIATKE ORAVSKÝCH DEJATEĽOV

Orava - záhrada, dávať pekné kvety,
ked'na svet prinášať také deti!

Toto veľavravné motto sprevádzalo celonárodné oslavu 200. výročia narodenia významných slovenských kultúrnych dejateľov Tomáša Červeňa, rodáka z Chyžného a Jána Koiša z Trstenej, ktoré sa konali 31. marca t.r. v Trstenej. Na ich zorganizovaní sa podieľali: Národné osvetové centrum, Spolok sv. Vojtecha, Biografický ústav Matice slovenskej, Biskupské úrady v Banskej Bystrici a Spiškom Podhradí, Regionálne kultúrne stredisko v Dolnom Kubíne, Obvodný, Mestský a Farský úrad v Trstenej, Mestské kultúrne stredisko a Gymnázium M. Hattalu v Trstenej.

Na oslavy do Trstenej prišli i viacerí krajania z Chyžného, rodnej obce veľprepošta a generálneho vikára banskobystrického biskupstva Tomáša Červeňa. Niektorí pochádzajú priamo z tohto istého rodu ako ich veľký rodák, na čo sú právom hrdí. Jeden z nich, Ignáč Červeň-Gmyra, býva dokonca v rodnom dome Tomáša Červeňa. Okrem neho sa osláv v Trstenej zúčastnili: Ján Tisončík, Mária Tisončíková, Ján Škodoň, Bronislav Gjondla, Stanislav Tisončík, Katarína Tisončíková, Katarína Tisončíková ml., Stanislav Červeň, Stanislav Červeň ml., Agata Červeňová, Mária Červeňová, Kazimír Červeň, Angelika Latiaková, Anna Latiaková, Krištof Latiak, Mária Kuželová, Anna Paštiaková a ďalší.

V mene krajanov z Poľska a rodákov z Chyžného účastníkov slávnosti pozdravil predsedu našej Spoločnosti Eugen Mišinec.

Oslavy za účasti popredných predstaviteľov spoločenského, kultúrneho a náboženského života na Slovensku otvoril v sále MKS primátor Trstenej ing. Jozef Mažiari. Nasledoval seminár, na ktorom o živote, štúdiu, knižskej, mecenášskej a verejnoprospiešnej činnosti Tomáša Červeňa hovorili: námestník riaditeľa Národného osvetového centra v Bratislave PhDr. Samuel Bakoš, tajomník Matice slovenskej Dr. Stanislav Bajaník a banskobystrický svätiaci biskup a predseda Spolku sv. Vojtecha Mons. Peter Dubovský. Ďalšia časť seminára bola venovaná trstenskému rodákovi, lexikografovi a organizátorovi kultúrneho a vedeckého života Jánovi Koišovi (1793-1839).

Popoludní obom dejateľom bola venovaná umelecká spomienka, počas ktorej vystúpil profesionálny komorný súbor Musa Ludens, ako aj žiaci trstenského gymnázia pod vedením prof. Dr. Júliusa Urbana. Dobové, gotické a renesančné skladby, interpretované na starých hudobných nástrojoch, sa striedali s prednesom oslavných a angažovaných básni.

Oslavy zavŕšila slávnostná sv. omša vo farskom rímskokatolíckom kostole v Trstenej, ktorú celebroval spišský biskup Mons. František Tondra. Koncelebrovali s ním: banskobystrický svätiaci biskup Peter Dubovský, krakovský pomocný biskup Jan Škodoň, ako aj chyžianský farár Michal Wójanowski, kňaz Stanislav Capiak z Chyžného a ďalší slovenskí kňazi. Biskup Jan Škodoň odovzdal pozdrav od krakovského arcibiskupa,

Tomáš Červeň

kardinála Franciszka Macharského a zdôraznil, že jeho účasťna oslavách v Trstenej je dôkazom blízkej a dobrej spolupráce krakovskej a spišskej diecézy a vyjadruje jednotu všetkých veriacich.

Hodno poznamenať, že trstenské oslavu priblížili sŕšeť verejnosti život a dielo nášho rodáka z Chyžného Tomáša Červeňa a jeho význam v slovenských dejinách. Doteraz neveľmi známy dejateľ sa konečne dočkal náležitého ocenenia. Z našej Oravy však pochádzajú ďalšie významné osobnosti, ktoré si taktiež zaslúžia pozornosť. Patrí k nim napr. kňaz Vojtech Zubrický z Dolnej Zubricke, ktorý bol farárom vo Veľkej Lipnici a zaslužil sa o vybudovanie v rokoch 1762-70 murovaného farského kostola v tejto obci.

G.K.M.

ORAVSKÉ SPOMIENKY

V minulom roku sme uverejnili na pokračovanie cyklus spomienok Vendelína Sterculu z Veľkej Lipnice na posledné mesiace druhej svetovej vojny v tejto oravskej obci a prvé roky po oslobodení. Dnes za časopisom Spiš-Orava č.3/92 prinášame ďalšie spomienky na toto polnunuté obdobie v dejinách Oravy, tentoraz od Štefana Žulka z Podsklia, bývajúceho dnes na Slovensku.

"Pred príchodom frontu (27.1.1945) založili sme ešte v decembri 1944 v našej obci, ako aj v okolitých obciach, česko-slovenskú milíciu. Jej úlohou bolo chrániť naše územie proti výpadom Poliakov proti obciam hornej Oravy. Pochádzam totiž z obce Podsklie. No napriek tomu vo februári 1945 Poliaci vtrhli k nám so značnou presilou a v Podvlku sa odohral nerovný boj, po ktorom odzbrojili časť našej milície. V tom istom mesiaci sme sa opäť postavili proti nim v Chyžnom. Ich nočný prepad bol neúspešný. Situácia sa natoľko vyostriala, že sme požiadali veliteľa sovietskej jed-

notky ubytovanej v našej obci o radu, prípadne o pomoc. Poradil nám, aby sme vyslali delegáciu ku košickej vláde so žiadosťou o usporiadanie pomerov u nás. Nakoľko sme boli otrhnutí od ostatného Slovenska, kde sa ešte bojovalo, a pri Chyžnom (dnes hraničná obec) smerom k Trstenej boli ešte zabarikádovaní Nemci, boli sme prinútení ísť do Košíc cez Nový Targ. Najprv sme však urobili súpis občanov vo všetkých oravských obciach vo forme referenda. Výsledok bol taký, že 98,6% sa hlásilo za Slovákov, niečo vyše 1% za Poliakov a nepatrňa čiastka ostala neutrálnej. Uvedené súpisu sme zozbierali zo všetkých okolitých obcí a spolu s Františkom Hosaniakom, t.č. bytom v Nitrianskych Sučanoch, sme ich prepašovali cez Poľsko do Košíc. Cesta tam a späť nám trvala vyše troch týždňov. V Košiciach sme tri dni čakali na zasadnutie vlády, prijal nás predseda SNR dr. Letrich za prítomnosti celej vlády a sovietskoho generála. Dr. Letrich nás ubezpečil, že podľa košického vládneho programu územie hornej Oravy ostane pričlenené k ČSR, lebo počet obyvateľov hlásiacich sa za Slovákov

prevyšuje 50%. Avšak v máji 1945 nám poslalo poľské ministerstvo obrany výzvu, aby sme zložili zbrane a podrobili sa poľským nariadeniam, lebo v opačnom prípade nás obsadí poľská armáda. Na základe toho sme sa vybrali v počte 24 osôb do Bratislavu s dotazom na SNR, ako máme reagovať na túto výzvu, ktorú nám poslalo poľské ministerstvo. Na to sme dostali odpoveď, že (vraj) rozhodnutím 4. ukrajinského frontu budú pre obec hornej Oravy a severného Spiša platiť hranice spred Mnichovskej dohody, čiže územie bude pričlenené k Poľsku, pričom (sľubovaná) vôle ľudu nebola vôbec braná do úvahy. V dôsledku takého vývinu situácie boli sme vyzvani, aby tí, ktorí sa cítia byť Slovákm, vystahovali sa na stredné Slovensko do obcí opustených vystahovanými Nemcami, resp. na južné Slovensko, do vyprázdnených domov po Maďaroch. Na základe toho sa značná časť obyvateľstva vystahovala na Slovensko a istá časť do okolia Jesenskova na Moravu. Členovia milície pri odchode odovzdali zbrane na Okresnom veliteľstve milície v Trstenej a poniektorí v Dolnom Kubíne..."

VO FRIDMANE

Nižnolapšanská gmina tvorí pomerne zovretú administratívnu oblasť. Len Fridman s Falštnom od nej akosi odstáva. Je to vari najväčšia obec na severnom Spiši, má približne 1520 obyvateľov slovenskej a poľskej narodnosti. Obec bola založená na zač. 14. stor. na nemeckom práve, o čom svedčí jej pomenovanie a dávna zástavba. Fridman, ležiaci v povodí Bialky a Dunajca, ma asi 330 súdlných jednotiek. Väčšinu obyvateľov tvoria roľníci, hoci dnes viacerí pracujú aj mimo poľnohospodarstvo, aby si - jednoducho povedané - privýrobili. Nájdú sa aj takí (je ich čoraz viac), čo sa vlastne živia nerôľníckou prácou.

Je oddávna znamené, že Fridmančania sú obetaví a aktívni v prospech obce. Tak napr. svojho času sa im svojpomocne podarilo vybudovať mestnú základnú školu. Pred jej odovzdaním sa fridmanská mládež musela učiť na troch rôznych miestach v obci, na dôvodek hodne od seba vzdielených a bez akéhokoľvek pohodia. Dnes sú Fridmančania so školou veľmi spokojní.

Veľkú spoločenskú aktivitu vidno aj dnes. Pred rokmi začali výstavbu zdravotného strediska. Avšak nedostatok finančných prostriedkov na nákup stavebných materiálov značne stažil a oneskoril realizáciu výstavby. Až vlni, vďaka pomoci vojvodskej odbočky Národného fondu zdravotnej ochrany (NFOZ) a Gminného úradu v Nižných Lapšoch, sa stavba pohla. Dnes je odovzdaná v hrubom stave. O jej ďalšiu budúcnosť sme sa opýtali členky pre výstavbu zdravotného strediska p. Zofie Wójcikovej.

- Výstavba nášho zdravotného strediska má dlhú história. Jej začiatok siaha kdesi do roku 1979, kedy sa miestny urbán pokúsal kúpiť pre tento ciel stavebný pozemok. Myšlienka vlastného zdravotného strediska veľmi zaujala obyvateľov a tak obec čoskoro pripravila projekt a predbežný rozpočet. Vojvodské úrady ho však zamietli. V roku 1988 ing. Dudkiewicz vypracoval nový stavebný projekt, ktorý sa začal realizovať. Lenže Fridman je tak trošku na okraji gminy Nižné Lapše, kde taktiež začala výstavba zdravotného strediska. To všekto spôsobilo, že sa na nás akosi zabúdalo. Dnes však môžem povedať, že na tunajšie podmienky to bude velkokapacitná budova. Myslím si, že ju budeme môcť využiť čiastočne aj na kultúrne účely. Cením si obetavosť spoluobčanov a ich odhodlanie čo najskôr zavŕšíť stavbu. Objekt je hotový v hrubom stave, chceme ešte postaviť obloky, ktoré máme objednané v Krakove. Podľa vlaňajších výpočtov, aby sme mohli ukončiť stavbu a stredisko vhodne zariadiť, budeme potrebovať ešte asi 5 miliónov zlát. Je to veľa, no som optimistou a verím, že sa nám to spoločne, aj keď hám pomaly, podarí uskutočniť!

Výstavba zdravotného strediska nie je jedinou vecou, ktorá trápi Fridmančanov. Ako vieme, už niekoľko desaťročí sa buduje nedecká hydroelektráreň a jej vodná nádrž bude siaháť až k obci. V súvislosti s tým nariadením Ministerstva pre otázky prostredia vo Fridmane musia byť postavené čistiарne odpadových vôd. Tento problém čaká aj iné spišské obce, susediace s budúcou vodnou nádržou.

Už asi pol roka Fridman vyzerá ako... veľké krtovisko. Z jednej strany fridmanskej hlavnej ulice budujú kanalizáciu, z druhej vodovod. Všetky práce realizuje krakovský podnik Hydrotrest. Pôvodne malo to byť financované zo štátneho rozpočtu. Ako sme sa však dozvedeli od fridmanského richtára Jána Noworolského, všetko nasvedčuje tomu, že pripojenie každej domácnosti do obecnej siete si obyvatelia pravdepodobne budú musieť hrať sami - 100 tis. zlôtých od metra. Pre viacerých Fridmančanov by to znamenalo mnohomiliónové náklady. Nie je to potešujúce a tak mnohí obyvatelia sú s takýmto riešením veľmi nespokojní.

Naše obce na Spiši a Orave sa neustále rozrástajú. Je to vidieť aj vo Fridmane, kde v posledných desaťročiach vzniklo mnoho nových domov. V súvislosti s tým Gminný úrad v Nižných Lapšoch schválil pre novú zástavbu 20 hektárov pôdy na mieste nazývanom Bližňoky. Je s tým zatiaľ problém, keďže fridmanské polia, podobne ako v iných obciach, tvoria úzke a dlhé pruhy, nezriedka viackrát podelené cestami. Teda nový terén pod zástavbu treba najprv skomasovať. Ako nás však richtár uistil, majitelia pozemkov sa ničoho nemusia obávať, nič nestratia.

Na záver ešte jedna zaujímavosť z Fridmana - veľká dobrovoľná emigrácia obyvateľstva do zámoria. Zaujímavé je najmä to, že neodchádzajú, ako v minulosti, tí chudobnejší roľníci, ale naopak, často sú to majetnejšie osoby. Nechávajú celé, nezriedka dobre vybavené gazdovstvá. Dôvodom je - ako to skomentoval jeden z miestnych obyvateľov - snaha po lepšom živote. Možno.

Text a foto: JOZEF PIVOVARČÍK

Stavba nového zdravotného strediska

V centre Fridmana

Výpisy z dějin církví

Reformace

POKRAČOVÁNÍ Z PŘEDCHOZÍHO ČÍSLA

Tri základní ideje středověké církve - nadřazenost papeže jako náměstka Kristova nad celým křesťanstvím, askeze jako cesta k etické dokonalosti a víra v mystické působení církevních obřadů jako zprostředkování milosti Boží - koncem středověku začaly podléhat krizi. Avignonské zajetí, západní schizma a nepotismus podkopaly papežskou autoritu a ofrásky středověkým dogmatem o nadřazenosti duchovní moci moci světské. Evropské národy se začali bouřit proti papežským nárokům na nadřazenost monarchů, považovaly je za urážku národní cti. Šlechta se chtěla zbavit materiálních závazků vůči církvi a přinutit duchovenstvo k závazkům vůči státu. Klášterní askeze se většinou spokojovala s mechanickým plněním tzv. dobrých skutků, tj. dodržováním postu, modlitbami a jinými náboženskými obřady, které nesvědčily o širokých duchovních obzorech.

Humanisté zesměšňovali mnichy a klášterní život. Rovněž víra v mystické působení církevních obřadů jako zprostředkování milosti Boží se stala předmětem kritiky a dokonce i výsměchu tam, kde přecházela v magické myšlení, např. víra v zázračnou sílu relikvií. Úrodná půda pro reformaci byla připravena. Zahájil ji Martin Luther.

V našich výpiscích bychom však chtěli ukázat švýcarský směr reformace, který byl počátkem evangelické církve reformované, k níž patří i naši čeští krajané. Hlavními osobami zde byli Ulrich Zwingli a Jan Kalvín.

Ulrich Zwingli se narodil 1. ledna 1484. Už jako dítě projevoval velké nadání. Studoval filozofii ve Vídni, teologii v Basileji. Byl vřelým stoupencem humanismu. V roce 1506 byl vysvěcen na kněze. Jako mladý duchovní studoval Nový zákon a začal si brzy uvědomovat, jaký rozdíl je mezi jeho zásadami a oficiálním církevním životem a učením. V prvních letech působení doprovázel dvakrát jako kaplan švýcarské nájemné pluky papežské armády na výpravách do Itálie. Tak se na vlastní oči přesvědčil, jak mravy Švýcarů kazí služba v cizích armádách. Postavil se ostře proti těm švýcarským mocným rodům, které verbovaly chudé krajané do služby v cizích armádách a braly za to vysokou odměnu od sousedních států.

V Zwinglim dozrávalo poznání čistých náboženských zásad Nového zákona. Od roku 1516 byl knězem v poutním městě Einsiedeln, kde v kázáních stále výrazněji projevoval své názory. V roce 1519 se stal farářem v Curychu. Prohlásil tehdy přímo, že „chce čerpat ze zdroje Písma svatého a bez ohledu

na lidské výklady dát sboru to, co v Písma najde díky pečlivému srovnávání jedných biblických míst s druhými v srdečné modlitbě.“ Reformovaná církev považuje den Zwingliho instalace na faráře v Curychu - 1. ledna 1519 - za den svého zrodu.

Zwingli dodržel své rozhodnutí. V kázáních vystupoval proti postům, celibátu, uctívání obrazů a svatých, proti odpustkům, procesím, nucené zpovědi aj. Na jaře 1422 vypukl v Curychu ostrý spor o postní předpisy. Curyšská rada rozepsala veřejnou disputaci na toto téma. Zwingli shrnul své učení v 67 větách a 29. ledna 1523 svou disputaci vyhrál. Curyšská rada proto ohlásila, že „kněží mají kázat čisté svaté evangelium bez lidských přikázání“. Místo středověkých předpisů zaújaly zásady Zwingliho.

Je zajímavé, že papež jednal z Zwinglim mnohem mírněji než s Lutherem. Ještě v roce 1523 dostal Zwingli zdvořilý dopis z Říma, ujišťující ho o papežské milosti a obsahující prosbu, aby zdržel Curych od spojenectví s Francií a aby ovlivňoval curyšskou politiku podle papežských intencí. Nakonec Zwingli bez čekání na uvržení papežské klatby se sám zřekl spojení s Římem.

Podobně jako ve Wittenbergu i ve Švýcarsku po oslabení papežských vlivů pozvedly hlava radikální živly, narušující nový církevní život. Docházelo k urážení obrazů svatých a k ničení relikvií. Curyšská rada v této souvislosti rozepsala v říjnu 1523 druhou disputaci o novém řádu v náboženství. Ten byl pak postupně zaveden v letech 1524 - 1526. O velikonocích 1524 se konalo první přijímaní pod obojí z dřevených misek a kalichů. Téhož roku o svatodušních svátcích byly z kostelů odstraněny obrazy a relikvie, později také kříže a oltáře. Byla zrušena i hra na varhany o zvonění zvonů, jež byly pokládány za výraz pověřivosti a uctívání, které je v rozporu s druhým Božím přikázáním podle původního desatera. Mše byly zrušeny v roce 1525 a Zwingli v „Komentáři o pravdivém a falešném náboženství“ jasné vyjádřil nové náboženské zásady.

Zároveň zahájil reformu křesťanského života. Hry, besedy, přepych v oblékání, maškarády a karnevalové zábavy byly zakázány. Hospody se zavíraly v devět hodin večer. Kdo nežil podle těchto zásad, dostal nejprve napomenutí od samotného faráře a pak v přítomnosti starších sboru. Nepolepšili se, státní úřady ho zbabily církevních i občanských práv. Rovněž pro duchovenstvo byly zavedeny ostré zásady. Kláštery byly zrušeny a jejich majetek byl předán na osvětové a dobročinné účely. Byl zrušen celibát. Zwingli se již v roce 1522 tajně oženil s vdovou Annou Meier - Knonauovou. Manželství ohlásil veřejně v roce 1524.

Podle příkladu Curychu zavedly reformaci i jiné městské a částečně i horské kantony. Zwingli získal mnoho spolupracovníků. Zvláštní přátelství ho pojilo s Oekolampadiem, proslulým profesorem basilejské univerzity. V několika kantonech byla občanům ponechána svoboda volby nového nebo starého náboženství. Byl to projev náboženské svobody, jaká nebyla v té době v žádné jiné zemi.

Zanedlouho se však vztahy mezi středověkým a reformačním táborom v Švýcarsku zrostly. Obě strany se připravovaly na ozbrojené střetnutí. V roce 1529 byl však uzavřen mír, který trval do roku 1531. Když se pak vzájemné vztahy znova zrostly, u curyšských hranic se objevila silná katolická armáda. Ve vražděné bitvě u Kappelu 11. října 1531 bylo čtyřnásobně slabší evangelické vojsko poraženo. Mezi padlými byl i Zwingli, který jako vojenský kaplan s nesmírnou odvahou vybízel své druhy k boji.

Švýcarští evangelíci však brzy zorganizovali novou armádu, větší než katolická. Katolíci ustoupili a opevnili se v horách. Mohlo to znamenat dlouhou válku. Obě strany ve snaze zabránit tomu uzavřely ještě v roce 1531 druhý kappelský mír, v němž byla potvrzena zásada, že jednotlivé kantony ve Švýcarsku mají samy rozhodovat o náboženských otázkách na svém území.

Prozřetelnost dala Curychu důstojného nástupce po Zwingli. Byl to Bullinger, narozený v roce 1504. Přes své mládí byl pravou rukou Zwingliho v jeho posledních letech. Když se Zwingli před bitvou u Kappelu loučil se staršimi Curychu, označil Bullingera za svého eventuálního nástupce. Curyští měšťané pak říkali: „Zwingli neumřel, žije v Bullingerovi.“ Bullinger vydal v roce 1564 vedle Heidelbergského katechismu nejdůležitější symbolickou knihu reformované církve: „Druhé vyznání helvetské“. Bullinger upevnil v Curychu Zwingliho dílo. Zemřel v roce 1575, obklopen všeobecnou láskou a úctou. Přesto však se za jeho života středisko náboženského dění přestěhovalo z Curychu do Ženevy, kde vstoupil na jeviště dějin největší ze švýcarských reformátorů - Jan Kalvín.

Jan Kalvín se narodil v Noyon v severní Francii v roce 1509. Jako syn biskupského úředníka byl již od dětství predurčen do duchovního stavu. Když mu bylo dvanáct, dostal od biskupa farnost, z jejichž příjmu mohl platit své vzdělání. V mládí měl na něho, podobně jako na Zwingliho, velký vliv humanismus. Čtyři roky studoval právo, potom teologii v Paříži. Tam ten bohabojný mládenec prožil zvláštní navrácení. Zmizely všechny pochybnosti o vlastním spasení, které ho dosud trápily. Zjevilo se mu světlo čistého evangelia, naplnila ho všechna reformační víra. Svůj značný, držící bořící srdce, nazval symbolem plného oddání Bohu.

POKRAČOVÁNÍ V PŘÍŠTÍM ČÍSLÉ

MARIÁN SERVÁTKA

K jazykovému výskumu poľsko-slovenského pohraničia a k výskumu slovenského jazyka na Spiši v Poľsku

Slovenský jazyk v Poľskej republike slovenskí jazykovedci do začiatku osemdesiatych rokov neskúmali. Podobu slovenského jazyka neskúmali ani poľskí jazykovedci, tí však podrobne preskúmali a zmapovali goralské nárečie¹ na tomto teréne i na území ČSFR. Už v roku 1921 vychádza článok K. Nitscha *Granice państwa a granice języka polskiego*. Autor sa v ňom zaobráva otázkou Poliakov v bývalom Uhorsku, pričom ide o goralské etnikum. Nitsch a po ňom ďalší poľskí jazykovedci preberajú a modifikujú niektoré Czambelove konštatovania o goralských dialektoch². V práci sa tvrdí, že na slovenskej strane existuje 35 poľských lokalít a na poľskej časti skúmanej pohraničnej oblasti autor zistil 14 poľských lokalít.

V roku 1933 M. Małecki publikuje staro genéze miešaných a prechodných nárečí "ze szczególnym uwzględnieniem granicy językowej polsko-czeskiej i polsko-słowackiej". Neskôr vydáva *Polskie teksty gwarowe ze Spisza*³ a článok *O wpływie słowackim na polskie gwary na Orawie*⁴. Goralské nárečia na južnom spišskom, oravskom a čadčianskom teritóriu (na československom území) spracoval v samostatnej monografii *Język polski na południe od Karpat (Spisz, Orava, Czadeckie, wyspy językowe)* z 2 mapami⁵. M. Małecki na mapách už neoznačuje "poľsko-jazyčné" teritória, ale Poliakov obývajúcich oblasť Čadce, Oravy a Spiša. Iba kúsok územia severne od Staréj lubovne a tiež malú časť z poľskej časti Spiša označil ako "obszary mieszane polsko-słowackie lub ruskie"⁶. Poliaci podľa neho žijú aj v známych goralských enklávach i v okolí Stropkova a Humenného. Na mape graficky nerozlišuje územia obývané Slovákmi a Rusínmi. Používa jedno grafické znázornenie: "Słowacy lub Rusini".

Podľa M. Małeckého predstavovalo v roku 1938 poľské obyvateľstvo v okrese Spišská Stará Ves 70% z celkového počtu obyvateľstva. Uvádzá, že je tu 16 "čisto poľských" lokalít. Sú to: Veľká Frankova, Malá Frankova, Zálesie, Hág, Haligovce, Hanušovce, Havka, Jezersko, Lysá nad Dunajcom, Lechnica, Lesnica, Matiašovce, Relów, Veľká Lesná, Nižné Šváby. Vyšné Šváby pokladá za poľsko-nemeckú dedinu a Osturňu za rusínsku, ale popoľtenú. Slovenskí obyvatelia podľa neho v tomto okrese vôbec neboli (okrem pristahovaných úradníkov a učiteľov). Podobný stav uvádzá M. Małecki v okrese Stará Lubovňa: 38% Poliakov a iba 7% Slovákov. Aj tu je podľa neho 10 lokalít jazykovo výlučne poľských: Nižné Ružbachy, Vyšné Ružbachy, Forbasy, Kače, Kolačkov, Lacková, Nová L'ubovňa,

Pilhov, Podsedek, Stará Lubovňa. Medzi jazykovo zmiešané lokality zariadihl Hniezdne a Podolíneč (poľsko-nemecké), Granastów a Mníšek (poľsko-ruské).

V okrese Kežmarok našiel M. Małecki 8 poľských dedín: Javorinu, Ždiar, Lendak, Vojňany, Slovenskú Ves, Jurké, Krížovú Ves a Malý Slavkov. Miešanými poľsko-nemeckými lokalitami podľa neho sú Spišská Belá, Kežmarok a Rakúsy.

M. Małecki sa odvoláva na údaje zo sčítania ľudu v roku 1921, ktoré boli publikované v roku 1927. Úradné záznamy zo sčítania ľudu však dané lokality uvádzajú ako slovenské.

"Zarówno ten artykuł Nitscha [*Polszczyzna na Spiszu* - pozn. M.S.], jak i ogłoszony przez niego w następnym roku [*Granice państwa a granice języka polskiego* - pozn. M.S.] powstały na konkretne zamówienie społeczeństwa. Trzeba bowiem pamiętać, że istniejący w tym czasie problem polsko-czechosłowackiej granicy państlowej na Spiszu powoduje bliższe zainteresowanie się tym obszarem, jego przeszłością i gwarami ze strony uczonych polskich."⁷ Podobne Małeckého práca vznikla v medzivojnovej buržoáznom Poľsku, ktoré malo známe teritoriálne záujmy voči ČSR. M. Małecki podľahol vtedajšej politickej situácii, dosvedčuje to najmä jeho práca *Język polski na południe od Karpat*.

Kým chybne názory Z. Stiebera⁸ z rokov 1929 - 1930 vyvolali medzinárodnú vedeckú polemiku a boli vyvrátené, na argumenty M. Małeckého nereagoval nik.

O takmer tridsať rokoch neskôr na týchto doslovne chybnych údajoch stavia svoju prácu *Atlas gwar spiskich na terenie Polski i Czechosłowacji* Z. Sobierajski⁹. O takmer päťdesať rokoch budú opakovat a prepisovať Małeckým zistené údaje o počtoch Poliakov a o "čisto poľských" lokalitách v Československu J. Bubak¹⁰ a Zb. Bialy¹¹.

Sobierajského Atlas sice zachytáva v štyroch dieloch nárečovú oblasť goralských nárečí na Spiši v Poľsku i v Československu, ale je postavený na chybnych tvrdniach, ktoré sú zaznamenané v úvodnej časti: "Po stronie słowackiej największe skupisko ludności językowo polskie jest w powiecie Spiski Stará Wieś, gdzie ludność o polskim języku ojczystym ma zdecydowaną przewagę. Zbadałem tu 14 miejscowości: Spiska Stará Wieś, Lechnica, Lenica, Haligowce, Wielka Leśna (dawniej Rychwałd), Hawka, Maciąszowce, Zalesie (dawniej Gibel), Hanuszowce, Frankowa, Frankówka, (Malá Frankova), Jeziersko, Relów, Hagi. Materiał zebrany do niniejszego atlasu potwierdza całkowicie ich polski charakter."¹² Na inom mieste pokračuje: "Dziś w powiecie starolubowelskim mamy 10 miejscowości polskich, a mianowicie są to wsie następujące: Stara Lubowla (wieś i miasto - siedziba władz powiatowych), Podsedek, Nowa Lubowla, Forbasy, Lackowa, Družbaki Wyżne i Niżne, Kołaczków i Kacze".¹³ Ďalej píše: "Dziś w obrębie powiatu kežmarskiego mamy 6 wsi polskich, gdyż miejscowości Jaworzyna i Ždiar zostały włączone ostatnio do powiatu Wysokie Tatry. Na terenie dawnego powiatu kežmarskiego zbadałem wszystkie wsie polskie (8 wsi) i pominąłem miejscowości mieszanego polsko-niemieckiego."¹⁴

Takže Z. Sobierajski ešte aj v roku 1966 nachádza na severnom Spiši 30 poľských dedín. Navyše obhajuje M. Małeckého v otázke uvádzania štatistických údajov: "Obliczenia Maleckiego były oparte o dane czechosłowackiego spisu ludności z roku 1921, a publikowanego w roku 1927. Ów spis ludności podawał co prawda wszystkie wsie językowo polskie za słowackie [podč. M.S.] biorąc zapewne pod uwagę nie kryterium językowe, lecz narodowościowe."¹⁵

Spomínané goralské dialekty sú dialektmi poľského typu, čo však neznamená, že tam žije poľské obyvateľstvo a že uvedené lokality sú poľské. "Region ten nie je jednolity pod vzgľedom štiadomoci narodowej. Otôž pewna, stosunkovo znacząca część mieszkańców tej kraju deklaruje słowacką świadomość narodową, inna zaś część — polską. [...] "Mieszkańcy Dursztyna wykazują w zasadzie w całości polską świadomość narodową, podczas gdy w Nowej Bialej czy w Krempachach bezwzględnie dominuje słowacka świadomość narodowa."¹⁶

M. Małecki a Z. Sobierajski si mylia pojmy spisovný jazyk, dialekt a národné povedomie, resp. používajú ich tak, ako sa im to hodí. Obyvateľstvo v nimi skúmaných oblastiach hovorilo i hovorí goralským dialektom (nie po poľsky) a malo jednoznačne slovenské národné povedomie aj v roku 1921, ako to vlastne priznáva Z. Sobierajski.

Najrozšiahlejší výber spišských nárečových textov z poľskej časti Spiša vydal J. Bubak¹⁷. Uvedené jazykové teritórium (Nižné Lapše) je okrajovo obsiahnuté v práci *Mały atlas gwar polskich*.¹⁸

Môžeme konštatovať, že poľská jazykoveda vykonala na tomto teréne maximum práce, kým slovenská sa ho takmer nedotkla napriek tomu, že výsledky niektorých výskumov sú diskutabilné. Najzanedbávejšou oblasťou je však slovenský jazyk, ktorým ešte hovorí slovenská národnostná menšina. Ten neskúmali ani poľskí jazykovedci, ktorí sa určite necítili na to povolení, ani

slovenskí jazykovedci, ktorí začali tento terén pokladať za politické tabu.

Je však potrebné, aby sa všetky doterajšie tendenčne orientované práce vedecky objektívne prehodnotili. "Zagadnenia ťwiadomości narodowej na polskim obszarze językowym Spisza, a więc po części i na Słowackim Spiszu, winny stać się (podobnie też i na Orawie) przedmiotem systematycznych i wnioskowych studiów, rzeczywiście obiektywnych, i to studiów prowadzonych przynajmniej po części wspólnie przez polskich i słowackich naukowców po obu stronach granicy państowej. Ťwiadomość narodowa (tak samo jak etniczna, plemienna) jest ważnym elementem kultury, ludzkich postaw, a poznawanie mechanizmów jej kształcania się wnosi niebagatelny wkład do ogólniejszej teorii kultury. Nie może być więc pomijana z powodu rzeczywistej czy tylko rzekomej drażliwości tych zagadnień, choć oczywiście tego rodzaju studia terenowe wymagają od badaczy szczególnej oględności, dużej kultury osobistej i poszanowania dla samookreślenia narodowego, z którym badacz nie identyfikuje się. Równocześnie wyniki takich badań mogłyby dostarczyć pewnych dyrektyw dla polityki narodowościowej po obu stronach granicy państowej, polityki opartej na dobrosąsiedzkich stosunkach."¹⁹

V minulých rokoch sme sa venovali výskumu slovenského jazyka na Spiši v PR v dedinách Jurgov, Repiská, Čierna Hora, Tribš, Vyšné Lapš, Nižné Lapš, Lapšanka, Nedeca, Kacvín, Krempachy, Nová Belá, Fridman s osadou Falštin a Durštín.²⁰

Pri našich výskumoch odhliadame od všetkých sporov z čias bývalých štátnych spoločenstiev, skúmane súčasné status quo slovenského jazyka na Spiši v Poľskej republike. Poľský štát udelil Čechom a Slovákom v Poľsku status národnostnej menšiny, ktorá má vlastnú Kultúrno-sociálnu spoločnosť Čechov a Slovákov v Poľsku, tlačový orgán Život atď.

Poukolenie výskumu slovenského jazyka na Spiši v PR konštatujeme nehomogenný, nekompletný charakter skúmaného jazykového útvaru. Heterogénnosť tohto jazykového útvaru je protikladom monolitickej stavby niektorých slovenských nárečí mimo územie ČSFR. Svoju funkciu sa podstatne odlišuje od jazyka slovenských národnostných menšíň v iných krajinách. Hlavné rozdiely medzi slovenským jazykom iných slovenských vystavačských skupín a slovenským jazykom Slovákov na Spiši v PR vidíme v tom:

a) pri väčšine z nich nové jazykové okolie narúša ich základný jazykový útvar, ktorým medzi sebou komunikujú. V našom prípade základným komunikačným útvarom je goralský dialekt, ktorý poľstina viac alebo menej narúša.

b) kým iné slovenské národnostné menšiny prichádzajú do cudzieho jazykového prostredia s istou podobou slovenského jazyka (dialektu), Slováci na Spiši v PR si z praktických dôvodov iba

čiastočne osvojujú spišský dialekt. Krátko pred hraničnými zmenami prijímajú spisovný slovenský jazyk v obmedzených formách. Tento, po spišskom dialekto druhý slovenský jazykový útvar, nestal obsiahnuť všetky generačné vrstvy. Kým pri spišskom dialekto môžeme predpokladať čiastočný kolektívny bilingvizmus, pri slovenskom jazyku išlo v prvom období o čiastočný individuálny bilingvizmus²¹. Po roku 1920 je slovenský jazyk na tomto území minimálne kultivovaný (možno však predpokladať črty čiastočného individuálneho trilingvizmu). Až v neskoršom období (1939-1945), keď sa na tomto území stáva slovenčina opäť úradným jazykom, dochádza k druhej fáze rozvoja goralsko-slovenského bilingvizmu, resp. goralsko-spišsko-slovensko-poľského multilingvizmu, ktorý už zachytáva ďalšiu generáciu a pokračuje u prvej. Po zmene úradného jazyka v roku 1945 dochádza ku kvantitatívnomu i kvalitatívnomu spomaleniu rozvoja goralsko-slovenského bilingvizmu.

Skúmaný jazykový útvar nemá teda kompaktný charakter, etapovo sa rozvíja v závislosti od historickopolitických okolností, nikdy sa však nestal hlavným dorozumievacím prostriedkom svojich nositeľov.

Prvotným cieľom našich výskumov bolo zachytiť a dokumentovať súčasný stav slovenského jazyka na Spiši v Poľsku, nakoľko vedomosti o existencii slovenskej národnostnej menšiny v Poľsku sú na Slovensku nedostatočné a informácie o stave ich slovenčiny značne skreslené. Zozbierali sme jazykový materiál, ktorý dokazuje, že Slováci na Spiši v PR ovládajú slovenský jazyk, že všetci bezchybne rozumejú slovensky hovoriacemu (čo nemožno jednoznačne povedať o obyvateľoch susedného Podhaľska) a že relativne veľké percento z nich môže v tomto jazyku komunikovať. Jednotlivé generácie ovládajú slovenský jazyk približne takto:

1. Staršia generácia 60 - 85 rokov = 50 - 60%
2. Generácia 40 - 60 rokov = 80 - 100 %
3. Generácia 30 - 40 rokov = 30 - 40 %
4. Mladšia generácia 0 - 30 rokov = 0 - 30 %

O úrovni jazykového prejavu v slovenčine rozhodujú viaceré mimojazykové činitele. V každej kategórii sme našli extrémne prípady. Najlepšia úroveň je však jednoznačne v strednej generácii (od 40 - 60 rokov), ktorá získala základné vzdelanie v slovenských školách na Slovensku alebo v školách so slovenským vyučovacím jazykom v Poľsku.

Najstaršia generácia vyrastala čisto v Uhorsku, ale dva roky v ČSR (1918-1920), jazyk v značnej miere ovláda. V niektorých prípadoch sa v ich jazykovom vedomí slovenčina prekrýva so spišskými dialektmi. Najmladšia generácia veľmi slabo alebo takmer vôbec nehovorí po slovensky. Aj v tejto vekovej kategórii sme však našli v každej lokalite niekoľkých informátorov, ktorí dobré, až výborne ovládajú slovenský jazyk. Všeobecne je však aktívna znalosť

slovenského jazyka v tejto generačnej vrstve nízka. Príčiny tohto stavu treba hľadať v školskej a rodinnej výchove a v asimilujúcom okolí. Konštatujeme, že krivka, označujúca úroveň ovládania slovenského jazyka na skúmanom území, má klesajúcu tendenciu. Čím mladšia generácia, tým menšie percento aktívne hovoriacich po slovensky a všeobecne nižšia jazyková kultúra slovenského jazyka. Pokračovanie tejto tendencie možno predpokladať aj do budúcnosti.

V prácach o slovenskom jazyku na Spiši v Poľsku sme zaviedli termín interferent a interferéma. Pod pojmom interferent chápeme prvok alebo komplex prvkov aktívne pôsobiacich na istú jazykovú jednotku. Výsledkom pôsobenia je interferéma, t.j. nová skupina hľások, nová lexéma alebo syntaktická jednotka, ktorá v svojej interferenčnej podobe nevystupuje ani v prameni, ani v objekte interferencie.

Najväčší počet interferém pochádza z goralského nárečia, čo pokladáme za prirodzený jav. Ich vznik si vynucuje jazyková situácia, keď informátor nemá: naporúdzi, resp. nepozná správny slovenský výraz alebo tvar. Činnosť, pri ktorej vznikajú interferémy, je obyčajne uvedomená, ale môže ísť aj o prípady zautomatizovaného fonetického poslovenčovania goralských slov.

V oblasti interferencie na zvukovej rovine sme zistili:

1. Kvantita v skúmanom jazyku nemá fonologickú platnosť. Ide o sporadicky vystupujúci jav, najmä v emocionálnych, resp. expresívne motivovaných výrazoch. V niektorých prípadoch sa kvantita objavuje v novoprebraných slovách "zo slovenčiny do slovenčiny" s kompletou zvukovou stavbou.

2. Tendencia monostongizovať distongy je interferenciou z domáceho nárečia, v ktorom súčasťou existujú spojenia *j+e*, *j+a*, ale nie v tých istých pozíciiach v podobne zniejúcich výrazoch, v ktorých sa distongy nachádzajú v slovenčine. Monostongizácia je frekventovaným javom po alveopalatálnych a postalveolárnych konsonantoch. Po iných konsontoch je spomínaná tendencia menej agresívna.

3. V skúmanom jazyku sa používa znelý a neznelý variant hľasky *h*. Nemožno tu hovoriť o korelačnom protiklade *Vc-Vc'*, pretože dištinktívna funkcia *h* i *x* sa rovná nule. Snaha o hyperkorektné používanie *x* signalizuje, že používateľ slovenského jazyka si uvedomuje fonologickú opozíciu *h:x*. V niektorých prípadoch hyperkorektnosť išlo o náhodný jav: skúmaná osoba nerozlišovala znelé a neznelé *h*.

4. Hľaskové spojenia *l*, *n*, *t*, *d*, *+ i*, *e* sa vyslovujú mäkkö aj v polohách, keď je to v rozpore so slovenskou ortopickou normou, napr. v cudzích a zdômacnených slovách, v ktorých sme navyše zaznamenali výslovnosť *laj* bez spojenia *s i*, *e*. Ide o jav, ktorý možno pozorovať aj vo

východoslovenských dialektoch. Celoareálomým javom je aj tvrdá výslovnosť niektorých uvedených spojení (učiteľka, rodiča). Príčinou tvrdej výslovnosti je neprítomnosť konsonantov *d*, *t* v domácom nárečí.

5. Výskyt goralskej zmeny koncového *ch>f* sme vo funkcií interferenta naznamenali aj v slovenskom jazykovom prejave. Výslovnosť *f* namiesto v na konci výrazu pred pauzou a v niektorých prípadoch vo vnútri výrazu na morfológickom šíiku pred neznelou spoluhláškou sme našli v tej istej funkcií.

6. V skúmanom jazyku sme zistili prítomnosť progresívnej znelostnej asimilácie. Ide o tendenciu vyslovovať spoluhláškové skupiny *kv*, *tv*, *sv*, ako *kf*, *sf*.

7. Disimilačné tendencie sa objavujú v konsonantických spojeniach *s + z* neli spoluhláška alebo sonóra. Najčastejšie to bolo spojenie *s + h*.

8. Zdvojené spoluhlásky interferujú v skúmanom jazyku v dvoch podobách, a to ako:

- a) absencia zdvojených spoluhlások spôsobená goralským nárečovým filtrom.
- b) ich výskyt v pôvodne poľských lexémach, ktoré prešli do slovenského jazyka v rámci lexikálnej interferencie.

9. Redukcia alebo vypúšťanie hlások najčastejšie nastáva:

- a) na hraniciach slov,
- b) pri spoluhláske *h* v intervokalickej (aj interkonsonantickej polohe) a na konci výrazu,

c) pri spoluhláske *t*; najmä v spoluhláškovej skupine *-st*,

d) pri spoluhláske *t* na konci výrazu, keď sa nasledujúci výraz začína na neznelú spoluhlášku.

10. V skúmanom jazyku chýba ustálená miestna výslovnostná norma. Nazdávame sa, že v niektorých prípadoch ide o idiolektické jazykové prejavy s niektorými spoločnými črtami.

V oblasti lexikálnej interferencie sme zistili:

1. Najfrekventovanejšimi interferenčnými lexémami sú lexémy z goralských dialektov. Najväčší počet goralských interferenčných jednotiek je z kategórie substantív. Ide o názvy regionálnych goralských reálií, poľnohospodársku terminológiu, pomenovania osôb a časť ľudského tela. Medzi interferenčnými lexémami je značný počet slovies, menej príslovek a neplnovýznamových slov.

2. Interferenčné lexémy z poľského jazyka sú menej početné, predstavujú ich výrazy z oblasti administratívnej terminológie, odborné termíny (remeselné i nové profesionálne termíny). Pomerne nízke percento poľských lexikálnych jednotiek v analyzovaných textoch je odôvodnené zriedkavým používaním poľského jazyka.

3. Spišské lexikálne prvky v skúmanej slovenčine sme označovali najmä u starších jednotlivcov, ktorí často nerozlišovali spišský dialekt a spisovnú slovenčinu. V strednej generácii je to

výsledok osobných kontaktov so spišským hovoriacim obyvateľstvom na Slovensku (pracovné prfležitosti, návštevy prfbuszných).

Jazyková interferencia zo strany goralského dialektu sa prejavuje aj v oblasti slovesných väzieb a frazeológie. Interferenčné frazeologické jednotky vznikli mechanickým preložením, resp. prevzatím goralskej frazeologickej jednotky do slovenského jazyka.

V analyzovaných textoch sme zistili dva typy jazykovej korekcie:

1. Korekcia pri bilingvistickom komplexe.

2. Korekcia zapríčinená jazykovou neistotou, hľadaním vhodných jazykových prostriedkov.

Vzhľadom na neustálený a veľmi dynamický charakter skúmaného jazyka zasiaha jazyková interferencia i gramatický systém. Interferenčné tendencie sme zistili najmä:

a) pri častom používaní záporového genitívu,

b) v inštrumentáli sg. podstatných men ženského rodu,

c) v nominatíve pl. pri zámene všetok (v spojení s neživotnými podstatnými menami mužského rodu a s podstatnými menami ženského rodu).

Prijavy gramatickej interferencie boli v porovnaní s foneticou a lexikálnou interferenciou oveľa menej intenzívne. Vysvetľujeme to tým, že gramatická interferencia zasahuje najuzavretejšiu a najustálenejšiu jazykovú rovinu.

POZNÁMKY

1. V slovenskej jazykovednej literatúre sa termínom goralské dialekty (goralské nárečia) označujú dialekty, ktorí sa hovoria na hornnej Orave a severnom Spiši v PR i SR. Termínom spišské dialekty sa v slovenskej literatúre označujú dialekty, ktoré sa nachádzajú južnejšie od goralských dialektov na Spiši na Slovensku.

2. Porov. S. Czambel: *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. I. Osnovy a iný materiál rečový. 1. č. Východoslovenské nárečie. Turčiansky Sv. Martin 1906, s. 11 - 12.

3. M. Małek: *Polskie teksty gwarowe ze Spisza*. In: *Sborník Matice slovenskej*, XIII, 1935, s. 136 - 140.

4. M. Małek: *O wpływie słowackim na polskie gwary na Orawie*. In: *Sborník Matice slovenskej*, XIII, 1935, s. 44 - 52.

5. M. Malecki: *Język polski na południe od Karpat (Spisz, Orava, Czadockie, wyspy językowe) z 2 mapami*. Kraków 1938, 107s.

6. Porov. tamže mapa č. 1.

7. J. Bubak: *Polskie gwary spiskie*. In: *Polski Spisz. Prace etnograficzne*. Z. 22. *Studia spiskie* 1. Red. Zb. Bialy. Kraków 1987, s. 233 - 262.

8. Z. Stieber tvrdil, že celý južný Spiš a východné Slovensko obývalo pôvodne poľské obyvateľstvo, ktoré hovorilo poľským dialektom. Záver medzinárodnej vedeckej polemiky, ktorý je súčasne vedeckou syntézou spomínaného problému, predstavuje práca J. Stanislava: *Pôvod východoslovenských nárečí* (1935). Problematiku

pôvodu východoslovenských nárečí spracoval neskôr J. Liška v práci *K otázke pôvodu východoslovenských nárečí* (Martin 1944, 83 s.). Porov. Z. Stieber: *Ze studiów nad gwarami słowackimi południowego Spisza*. *Lud Słowniański*. I, 1929 - 1930, s. 61 - 138; Z. Stieber: *Jeszcze o dialekcie wschodniowłosackim*. *Lud Słowniański*. II, 1930, s. 32 - 41; Z. Stieber: *Ze studiów nad dialektemi wschodniowłosackimi*. *Lud Słowniański*. III, 1931, s. 140 - 151.

9. Z. Sobierajski: *Atlas gwar spiskich na terenie Polski i Czechosłowacji*. Poznań (I. 1966, 150 s.; II. 1970, 167 s.; III. 1973, 1444, s.; IV. 1977, 131 s.).

10. Porov. J. Bubak: *Polskie gwary spiskie*..., s. 233 - 262.

11. Porov. *Polski Spisz*..., s. 5 - 14.

12. Porov. Z. Sobierajski: *Atlas gwar spiskich*..., Wstęp.

13. Tamże, s. 5.

14. Tamże, s. 5 - 6.

15. Tamże, s. 6.

16. Porov. *Polski Spisz*..., s. 14.

17. J. Bubak: *Spiskie teksty gwarowe z obszaru Polski*. Kraków 1972, 151s.

18. *Maly atlas gwar polskich*. Praca zbiorowa pod kier. K. Nitschka; od r. 1960 pod kier. M. Karasia T. I - XIII. Wrocław 1957-1970.

19. Porov. *Polski Spisz*..., s. 18.

20. Porov. Štúdie: M. Servátka: *Otázky jazykovej interferencie v slovenskom jazyku na Spiši v PLR*. In: *Studia Academica Slovaca*. 15. Red. J. Mistrík. Bratislava 1986, s. 413 - 426. M. Servátka: *Goralsko-slovenský*

bilingvismus, resp. goralsko-spišsko-poľsko-slovenský multilingvismus. In: *Studia Academica Slovaca*. 16. Red. J. Mistrík. Bratislava 1987, s. 385 - 395. M. Servátka: *Lexikálna interferencia a jazyková korekcia pri jazykovom kontakte*. In: *Studia Academica Slovaca*.

17. Prednášky XXIV. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava 1988, s. 419 - 433. M. Servátka: *Prvky jazykovej interferencie v slovenskom jazyku na Spiši v PLR*. In: *Z česko-poľských jazykových literárnych styků*. Red. J. Petr. Praha 1988, s. 137 - 145. M. Servátka: *Prejavy sonetickej interferencie v rámci slovensko-poľských jazykových kontaktov*. In: *Studia linguistica Polono-Slovaca*. 2. Bratislava 1990, s. 22 - 35. M. Servátka: *Slovenský jazyk na Spiši v Poľsku*. (monografia, v tlači). M. Servátka: *Sociolingvisticický pohľad na postavenie slovenského jazyka na Spiši v Poľsku*. In: *Zahraniční Slováci a materinský jazyk*. Martin 1990, s. 252 - 255.

M. Servátka: *The problem of the interferent and interferer in Slovak on the territory of Spiš in Poland*. In: *Philologia VII-VIII*. Bratislava 1990, s. 99 - 104. M. Servátka: *Zvláštny typ jazykového kontaktu na slovensko-poľskom pohraničí*. In: *Zborník FF UJŠ*. Prešov (v tlači).

21. V teórii jazykových kontaktov sa niekedy nerozlišuje spisovný jazyk a dialekt, pretože vždy ide o istý komunikáčny útvár. Preto neuvažujeme o diglossii, ale hovoríme o bilingvizme.

EUROREGIÓNY, ČIŽE OŽIVUJÚCA TRANSFÚZIA

Pohraničia patria k oblastiam, ktoré sú najhustejšie pretkané malými národmi, etnickými skupinami, jedným slovom "malými vlastami" s rozdielnymi kultúrami a náboženstvami. Tie "uzly" pôsobia na zuniškovanej mape sveta ako hrozienska v koláči. A predsa sa stáva, že práve na tieto územia sa zabúda, že sú predmetom netolerancie. Istým východiskom, akousi cestou oživenia sú euroregióny.

EURÓPA

V Európe existujú nadregionalne štruktúry už viac ako dvadsať rokov. Na liste Spoločnosti európskych hraničných regiónov je ich okolo tridsať. Najčastejšie sa vyskytujú pod názvom REGIO.

Ako fungujú?

Ako transfúzia. Prebudzajú sa najzaostalejšie hraničné oblasti, oživuje sa šípkovo-ruženkovu spiacu ekonomická a kultúrna spolupráca, začína sa "niečo diat" v lokálnych komunitách, prichádzajú objemné investície z Rady Európy... Pod takto kultúrnich festivalov, veľtrhov, konferencií, seminárov a spoločných projektov sa vynára celkom nový organizmus.

A konkrétnie?

Napríklad ATLANTICKÝ OBLÚK, ktorý tvorí 23 španielskych atlantických provincií, francúzske Akvitánsko, Bretónsko a časť Škótska, vznikol hlavne preto, aby mohol konkurovať prístavom Severného mora a predovšetkým hospodársky silnej osi Londýn - Frankfurt - Miláno. Program AR-CANTEL financovalo Európske spoločenstvo siedmimi miliónmi frankov. Už teraz sa začína výstavba preslávenej železnice TGV na línii z Bordeaux do Španielska.

Do REGIO BASILIENSIS patrí horné Alsasko, južné Badensko a mesto Bazilej. Vďaka spoločným projektom sa vybudovala sieť rýchlych železníc, euroletisko Bazilej - Mulhouse, značne sa vylepšila ekologická spolupráca.

EURÓPSKE PÁSMO ROZVOJA (časť Belgicka, severného Francúzska, Luxemburska a južného Nemecka) vytvorilo už počas prvých troch rokov svojej činnosti asi štyri tisíce nových pracovných miest.

Francúzske Azúrové pobrežie, Piemont a Lombardia spoločne bojujú proti znečisťovaniu Stredozemného mora.

Ale nemusíme hľadať ďaleko.

SUSEDIA

Stredovýchodná Európa je územím "malých vlastí". Prešívajú ho švika pohraničia, ktoré sú styčnými líniami spájajúcimi rozličné národy, kultúry a náboženstvá.

V roku 1991 bol založený nemecko-česko-poľský euroregión NISA. V Liberci vzniklo Jazykové a Koordináčné centrum vedy a výskumu, v ktorom sú zaangažované vysoké školy celého regiônu. V blízkej budúcnosti sa predpokladá vytvorenie Inštitútu podľa už niekoľko rokov spoľahlivo fungujúceho francúzsko-nemeckého vzoru. Vyďavajú sa katalógy obchodných súťaží regiánu, organizujú stretnutia podnikateľov a jazykové kurzy. Členovia sa spoločne usilujú o získanie investícií z Európskeho spoločenstva, predovšetkým na ochranu životného prostredia.

Maciej Nowicki, poľský minister životného prostredia, nerastných surovín a lesníctva, minister Ivan Tirpák, predsedca Slovenskej komisie životného prostredia a Jurij Ščerbák, ukrajinský minister ochrany životného prostredia podpisali 27.9.1991 v Dolných Ustrzykách protokol o spolupráci pri tvoreni Medzinárodnej rezervácie biosféry vo Východných Karpatoch. Rezervácia, ktorá sa zvykne nazývať "zelenými plúcami Európy", zahrňa 90 tisíc hektárov jedinečného, prevažne lesného územia s najbohatším výskytom vtákov a dravcov v Európe, výnimočne rôznorodou flórou a veľkými balneologickými zásobami. Hlavným cieľom ochrany je zachovanie ekosystému Východných Karpát, počíta sa aj so zvýšením ekologického potenciálu rezervácie. Tieto snahy má zaviesť vstup do programu UNESCO pod názvom "Človek a biosféra".

Začiatkom tohto roku bola podpísaná v Debrecíne spoločná deklarácia o utvorení euroregiónu Karpaty. "Karpatský euro-

gión založili v skutočnosti traja nadšenci: dva Poliaci a jeden Slovák", - tvrdí John Edwin Mroz, riaditeľ amerického Institute for East West Studies v New Yorku.

Asi pred dvoma rokmi vyšiel politológ prof. Roman Kužniar na horu Halicz v poľských Bieszczadach, pozrel na juh a uvedomil si, že Rumunsko je vzdialé len 120 km, hoci cesta tam trvá dva dni - cez Varšavu a Bukurešť. Druhým zapálencom bol Slovák Vasil Hudák, inak prezývaný "Henry Kissinger" Karpatskej diplomacie, pretože sa neúnival vytrvalo vyjednávať medzi miestnymi samosprávami piatich karpatských krajín. Tretiu uzatvára Adam Pečioł, vicevojvoda Krosna.

Roman Kužniar, dnes už riaditeľ Deportementu plánovania a analýz v Ministerstve zahraničných vecí, si našiel cestu do newyorského Institute for East West Studies. Po 16-mesačných prípravných prácach bol už euroregión Karpaty na svete. Jeho hranice vyčleňujú dve poľské vojvodstva - Przemyšlské a Krośnieńské; šesť slovenských okresov - Bardejov, Humenné, Michalovce, Svidník, Trebišov a Vranov n/Topľou s mestami Košice a Prešov; päť maďarských okresov s mestami Debrecín, Miškovec, Eger a Nyiregyháza a obvod zakarpatskej Ukrajiny. V blízkej budúcnosti sa ráta s pristúpením ďalších dvoch ukrajinských obvodov - Lvovského a Černichovského, ako aj troch pohraničných rumunských obcí.

Často sa vyslovujú obavy, že euroregióny sú zamienkou na vytvorenie nových organizačných štruktúr, zbytočných rád, komisií, sekretariátov, jednoducho dobre platených úradníckych miest. Odkiaľ možno vziať peniaze?

Newyorský "Institute for East West Studies" prisľubil finančovať euroregión Karpaty počas dvoch až troch rokov prostredníctvom japonskej nadácie SASAKAWA PEACE FOUNDATION, ktorá podporuje podobné iniciatívy v mnohých častiach sveta. Očakáva sa, že Rada Európy bude realizovať projekty v oblasti kultúry a masmédií. Hospodárske iniciatívy podporia miestne úrady. Už dnes sú dokončené projekty výstavby nových ciest medzi Poľskom a Slovenskom, medzi Poľskom a Ukrajinou.

Nie je nijakým tajomstvom, že už teraz sa pripravuje projekt euroregiónu TATRY, ktorý by mal spájať euroregión Karpaty s euroregiónom Horného Slezska. Iste by to bola vynikajúca príležitosť na oživenie celej pohraničnej oblasti, a teda i Oravy a Spiša, ale o tom v niektorom z našich budúcych čísel...

BEATA KLIMKIEWICZOVÁ

VŠEOBECNÁ DEKLARÁCIA ĽUDSKÝCH PRÁV

Téma práv národnostných menšíň a vôbec základných ľudských práv je v Živote častá. Pri jej rozoberaní citujeme rôzne medzinárodné dokumenty, ktoré tieto práva zaručujú, ba niektoré z nich sme dokonca uverejnili v celku. Dnes chceme predstaviť jeden zo základných medzinárodných dokumentov o ľudských právach, akým je Všeobecná deklarácia ľudských práv, ktorú 10. decembra 1948 prijalo Valné zhromaždenie Organizácie spojených národov. Tento dokument sa stal jednotným štandardom pre všetky národy a všetkých ľudí v oblasti ľudských práv. Mnohé štaty sveta vychádzali a vychádzajú z neho pri tvorbe ústav a zákonov venovaných tejto problematike.

Pripomeňme, že v r. 1966 boli prijaté ďalšie dva dokumenty, nadvážujúce na Deklaráciu: Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Medzinárodný pakt o ekonomických, sociálnych a kultúrnych právach, ktoré sa stali pre štaty ratifikujúce tieto dokumenty právne záväznými. V r. 1976 na pôde OSN bol prijatý Dobrovoľný protokol k medzinárodnému paktu o občianskych a politických právach. Všetky tieto dokumenty k ľudským právam tvoria tak súčasť Medzinárodnej charty OSN. Okrem toho o právach menšíň a ľudských právach hovoria i dokumenty Konferencie o bezpečnosti a spolupráci v Európe z Helsinkiek, ako aj Protokol z kodanského zasadnutia konferencie o ľudskej dimenzií KBSE z roku 1990. Slovenská republika taktiež vychádza z medzinárodných dokumentov a zabezpečuje všetkým menšinám základné práva a slobody v Ústave Slovenskej republiky z 1. septembra 1992, podobne ako menšinám v Česku Ústava Českej republiky.

Valné zhromaždenie vyhlasuje túto Všeobecnú deklaráciu ľudských práv ako spoločný cieľ pre všetky národy a všetky štaty s cieľom, aby sa každý jednotlivec a každý orgán spoločnosti, majúc túto Deklaráciu na mysli, snažil vyučovaním a výchovou rozšíriť úctu k právam a slobodám a zabezpečiť postupnými vnútrosťami a medzinárodnými opatreniami ich všeobecne a účinné uznávanie a zachovávanie ako medzi ľudom členských štátov, tak aj medzi ľudom krajín, ktoré sú pod ich právomocou.

Článok 1. Všetci ľudia sa rodia slobodní a sebarovní. Sú nadaní rozumom a svedomím a majú spolu zaobchádzať v bratskom duchu.

Článok 2. (1) Každý má všetky práva a všetky slobody stanovené touto Deklaráciou, bez akéhokoľvek rozlišovania rasy, farby, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia.

(2) Nebude sa robíť žiadny rozdiel medzi ľuďmi z dôvodu politického, právneho alebo medzinárodného postavenia krajiny alebo územia, ku ktorým príslušia, či ide o krajinu alebo územie nezávislé, alebo pod poručenstvom, nesamosprávne alebo podrobene akémukoľvek inému obmedzeniu suverenity.

Článok 3. Každý má právo na slobodu, život a osobnú bezpečnosť.

Článok 4. Nikoho neslobodno držať v otroctve alebo nevoľníctve, všetky formy otroctva a obchodu s otrokmi sú zakázané.

Článok 5. Nikoho neslobodno mučiť alebo podrobovať krutému, nefľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu.

Článok 6. Každý má právo na to, aby všade uznávali jeho právnu osobnosť.

Článok 7. Všetci sú si pred zákonom rovní a majú právo na rovnakú zákonú ochranu bez akéhokoľvek rozlišovania. Všetci majú právo na rovnakú ochranu proti akejkoľvek diskriminácii, ktorá porušuje túto Deklaráciu a proti každému podnechananiu k takejto diskriminácii.

Článok 8. Každý má právo, aby mu príslušné vnútrosťné sudy poskytli účinnú ochranu proti činom porušujúcim základné práva, ktoré mu priznáva ústava alebo zákon.

Článok 9. Nikoho neslobodno svojvoľne zaťknúť, držať vo väzbe alebo vyhostiť do vyhnania.

Článok 10. Každý má úplne rovnaké právo, aby bol spravodlivovo a verejne vypočítaný a na nestranný súd, ktorý rozhoduje buď o jeho právach a povinnostiach, alebo o akomkoľvek trestnom obvinení, ktoré bolo proti nemu vznesené.

Článok 11. (1) Každý, kto bol obvinený z trestného činu, je považovaný za nevinného, pokiaľ sa zákonným postupom neprekáže jeho vina vo verejnom riadení, v ktorom má zabezpečenú možnosť obhajoby.

(2) Nikto nesmie byť odsúdený pre čin alebo opomenutie, ktoré v čase, keď boli spáchané, neboli trestné podľa štátneho alebo medzinárodného práva. Rovnako nemôže byť uložený trest ľahší, aký bol možné použiť v čase, keď bol trestný čin spáchaný.

Článok 12. Nikto nesmie byť vystavený svojvoľnému zasahovaniu do súkromného života, do rodiny, domova alebo korespondencie, ani útokom na svoju čest a povest. Každý má právo na zákonú ochranu proti takým zásahom alebo útokom.

Článok 13. (1) Každý má právo voľne sa pohybovať a slobodne si zvoliť bydlisko vo vnútri určitého štátu.

(2) Každý má právo opustiť ktorúkoľvek krajinu, i svoju vlastnú a vrátiť sa do svojej krajiny.

Článok 14. (1) Každý má právo vyhľadať si pred prenasledovaním útočište v iných krajinách a má tam právo na azyl.

(2) Toto právo nemožno uplatniť v prípade stfhania na skutočne odôvodnené nepoliticke zločiny alebo činy, ktoré sú v rozpore s cieľmi a zásadami Spojených národov.

Článok 15. (1) Každý má právo na štátnu príslušnosť.

(2) Nikto nesmie byť svojvoľne zbavený svojej štátnej príslušnosti, ani práva zmeniť svoju štátную príslušnosť.

Článok 16. (1) Muži a ženy, akonáhle dosiahli plnoletosť, majú právo bez akéhokoľvek obmedzenia z dôvodov príslušnosti rasovej, národnostnej alebo náboženskej uzavrieť manželstvo a založiť si rodinu. Pokiaľ ide o manželstvo, majú počas jeho trvania, i pri jeho rozviedaní, rovnaké práva.

(2) Manželstvá sa môžu uzavrieť len so slobodným a s plným súhlásom nastávajúcich manželcov.

(3) Rodina je prirodzenou a základnou jednotkou spoločnosti a má nárok na ochranu zo strany spoločnosti a štátu.

Článok 17. (1) Každý má právo vlastniť majetok sám, i spolu s inými.

(2) Nikto nesmie byť svojho majetku svojvoľne zbavený.

Článok 18. Každý má právo na slobodu myšlenia, svedomia a náboženstva, toto právo zahrnuje i možnosť zmeniť náboženstvo alebo vieru, či už verejne alebo súkromne, právo na vyučovanie a vykonávanie náboženských obradov, bohoslužby i zachovávanie obradov.

Článok 19. Každý má právo na slobodu presvedčenia a prejavu, toto právo nepripúšťa, aby niekto trpel za svoje presvedčenie, a zahrnuje právo vyhľadávať, prieskúmať a rozširovať informácie a myšlienky akýmkoľvek prostriedkami a bez ohľadu na hranice.

Článok 20. (1) Každý má právo na zaručenú slobodu pokojného zhromažďovania a združovania sa.

(2) Nikto nesmie byť nútený stať sa členom nejakého združenia.

Článok 21. (1) Každý má právo, aby sa zúčastňoval na vláde svojej krajiny priamo alebo prostredníctvom slobodne volených zástupcov.

(2) Každý má právo vstúpiť za rov. podmienok do verejných služieb svojej krajiny.

(3) Základom vládnej moci nech je vôle ľudu, tú musia vyjadriť správne vykonané voľby, ktoré sa majú konáť v pravidelných obdobiah na základe všeobecného a rovného hlasovacieho práva tajným hlasovaním alebo iným rovnocenným postupom, ktorý zabezpečuje slobodu hlasovania.

Článok 22. Každý človek ma ako člen spoločnosti právo na sociálne zabezpečenie a nárok na to, aby mu národné úsilie i medzinárodná súčinnosť v súlade s organizáciou a prostredkami príslušného štátu zabezpečili hospodárske, sociálne a kultúrne práva nevyhnutné pre jeho dôstojnosť a slobodný rozvoj osobnosti.

Článok 23. (1) Každý má právo na prácu, slobodnú voľbu zamestnania, na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky a na ochranu proti nezamestnanosti.

(2) Každý, bez akéhokoľvek rozlišovania, má nárok na rovnaký plat za rovnakú prácu.

(3) Každý pracujúci má právo na spravodlivú a uspokojivú odmenu, ktorá by jemu a jeho rodine zabezpečila život bytie zodpovedajúce ľudskej dôstojnosti a ktorá by sa doplnila, keby to bolo treba, inými prostredkami sociálnej ochrany.

(4) Na ochranu svojich záujmov má každý právo zakladat s inými odborové organizácie a vstupovať do nich.

Článok 24. Každý má právo na odpočinok a na zotavenie, na rozumné vymedzenie pracovných hodín a na pravidelnú platnenú dovolenkú.

Článok 25. (1) Každý má právo na takú životnú úroveň, ktorá by mu zabezpečovala zdravie a blahobyt, i zdravie a blahobyt jeho rodiny, počítajúc do toho hlavne výživu, šatstvo, byt a lekársku starostlivosť, ako aj nevyhnutné sociálne opatrenia, má právo na zabezpečenie v nezamestnanosti, nemocnici, pri nespôsobilosti v práci, pri ovdovení, v starobe alebo v ostatných prípadoch nezávislých od jeho vôle.

(2) Materstvo a detstvo má nárok na zvláštnu starostlivosť pomoc. Všetky deti, či už manželské alebo nemanželské, majú rovnakú sociálnu ochranu.

Článok 26. (1) Každý má právo na vzdelanie. Vzdelanie nech je bezplatné, aspoň v počiatočných a základných stupňoch. Základné vzdelanie je povinné. Technické a odborné vzdelávanie nech je všeobecne prístupné, a aj vyššie vzdelanie má byť rovnanako prístupné všetkým podľa ich schopností.

(2) Vzdelanie má smerovať k plnému rozvoju ľudskej osobnosti a k posilneniu úcty k ľudským právam a základným slobodám. Má napomáhať k vzájomnému porozumeniu, znášanlivosti a priateľstvu medzi všetkými skupinami rasovými, ako i k rozvoju činnosti Spojených národov na zachovanie mieru.

(3) Rodičia majú prednostné právo zvoliť druh vzdelania pre svoje deti.

Článok 27. (1) Každý má právo slobodiť sa zúčastniť kultúrneho života spoločnosti, užívať plody umenia a zúčastňovať sa na vedeckom pokroku a jeho výsledkoch.

(2) Každý sa pri výkone svojich práv a slobód podrobuje záujmom, ktoré vyplývajú z jeho vedeckej, literárnej alebo umeleckej tvorby.

Článok 28. Každý má právo na to, aby vládol taký sociálny a medzinárodný poriadok, v ktorom by sa práva a slobody stanovené v tejto Deklarácii plne uplatňovali.

Článok 29. Každý má povinnosti voči spoločnosti, v ktorej jedine môže voľne a plne rozvínať svoju osobnosť.

(1) Každý sa pri výkone svojich práv a slobód podrobuje len takým obmedzeniam, ktoré ustanoví zákon výhradne s tým cieľom, aby sa zabezpečilo uznávanie a zachovávanie práv a slobód ostatných a vyhovelo spravodlivým požiadavkám morálky, verejného poriadku a obecného blaha v demokratickej spoločnosti.

(2) Výkon týchto práv a slobód nesmie byť v žiadnom prípade v rozpore s cieľmi a zásadami Spojených národov.

Článok 30. Nič v tejto Deklarácii sa nemôže vysvetlovať tak, ako by dávala ktorémukoľvek štátu, ktoréjkoľvek skupine alebo osobe akékoľvek právo vyvíjať činnosť alebo dopúštať sa činov, ktoré by smerovali k potláčaniu niektorých práv alebo niektoj zo slobód, ktoré sú uvedené v tejto Deklarácii.

Naša fotohádanka

Naša snímka predstavuje kedysi veľmi známeho a oblúbeného poľského speváka. Starší čitateľia sa naňho iste pamäťajú - spieval v 60. a 70. rokoch. Získal niekoľko cien na festivaloch v Sopote a Opoli. Napíšte nám jeho meno a pošlite do redakcie. Spomedzi správnych odpovedí vyžrebujeme hodnotné knižné odmeny.

...

V Živote č. 419/93 sme uviedli snímku Barbry Streisandovej. Knihy vyžrebovali: Terézia Miškovičová z Krem- pach, Bogdan Dluhý a Alina Šoltýsová z Novej Belej, Anna Vnenčáková z Kacvín, Helena Vengrínová z Dolnej Zubrice, Jad- viga Greláková z Jablonky a Jolanta Ziembová z Malej Lipnice.

NEMOCNICA NA KRAJI MESTA

Takýto názov mal znamenitý česko-slovenský televízny seriál, ktorý si získal veľkú obľubu aj medzi krajanskými divákmi. Nebudeme však popisovať obsah seriálu ani hodnotiť hru jednotlivých hercov, hoci našou dnešnou tému je tiež nemocnica. Chceme sa totiž vrátiť k otázke výstavby nemocnice v Novom Targu, ktorá sa tiahne už niekoľko rokov.

Všeobecne možno povedať, že situácia zdravotníctva nie je najlepšia. Jeho reštrukturizáciu sražuje neľahká ekonomická situácia štátu. Na dôvažok ceny liekov a súkromných lekárskych ordinácií neustále rastú. Na Spiši a Orave je sice niekoľko zdravotníckych stredísk o. i. v Nižných Lapšoch, Novej Belej, Fridmane, Jablonke, Veľkej Lipnici buď Hornej Zubriči. Budujú sa ďalšie, medziiným v Malej Lipnici a Pekelníku. Ľudia si dokonca pochvalujú ich prácu, no napriek tomu, najmä v prípade ľahkých onemocnení, nie sú v stave nahradiť riadnu nemocničnú liečbu. Celý Spiš, Orava a Podhalie mali vlastne len jednu nemocnicu v Novom Targu, ktorá možno voľkedy aj vyhovovala miestnym potrebám, ale už oddávna nespĺňala podmienky modernej nemocničnej liečby. Preto kto len mohol, snažil sa jej vyhnúť a hľadal útočište vo vzdialenejších nemocniciach napr. v Novom Sáčci, Zakopanom alebo v Krakove. Nie div, že už v šestdesiatych rokoch bývalé okresné a vojvodské úrady začali rozmyšľať o výstavbe veľkej a modernej nemocnice pre tieto veľké oblasti. Trvalo však veľmi dlho, kým sa konečne v roku 1978 pristúpilo k výstavbe. Viedlo ju Vojvodské riaditeľstvo investícii. Stavba napredovala veľmi pomaly kdeši do roku

1986, kedy začali chýbať finančné prostriedky a tak ju načas zastavili. Vojvodské úrady začali hľadať sponzora. Po istom čase sa s finančnou a odbornou pomocou prihlásil rehoľný rad Bonifratrov. Pre zaujímavosť spomeňme, že tento rad vznikol v roku 1540 a založil ho Portugalec Ján Boži. Bratia Bonifratri sú vo svete známi ako vyslanci humanizmu a nádeje. Sú výbornymi lekármi a farmaceutmi.

17. decembra 1990 bol založený Fond Bonifratrov pre výstavbu nemocnice Jána Pavla II. Jeho predsedom sa stal krakovský biskup Kazimierz Nycz. Úlohou fondu je zhromažďovanie finančných prostriedkov, získavanie stálych sponzorov i dobrovoľných finančných dávok pre čo najrýchlejšie dokončenie nemocnice. Tým čitateľom, ktorí by mali záujem pomôcť, podávame bankový účet fondu: Bank PKO SA v Nowym Targu, nr konta: 549147786698-136-11-101. Na poukážke pripíšte poznámku Szpital. Ako sme sa dozvedeli, veľmi pružnú činnosť vyvíja najmä americká časť fondu, ktorá pôsobí pri Zväze Podhalancov v Chicagu. Jego predstaviteľia prišli do Nového Targu počas zimnej univerziády v Zakopanom a odovzdali 3725 dolárov na nákup lekárskeho zariadenia, v tom moderného respirátora. Poznamenajme, že všetci darcovia sa môžu stať členmi Spolku priateľov nemocnice a budú zapísaní do čestnej knihy.

Aký je však dnešný stav nemocnice, ležiacej skutočne, ako sme uviedli v titule - na kraji mesta, v jeho severnej časti. Je postavená, dalo by sa povedať, v hrubom stave. O jej budúcnosť sme sa spýtali zástupcu hlavného realizátora investície mgr.ing. Andrzeja Brągiela, ktorý nám okrem iného povedal:

- Vo výstavbe nemocnice sme začali pokračovať prakticky v decembri minulého roka. Veľkú zásluhu na tom majú práve Bonifratri, ktorí si vzali na starosť budúce

vybavenie nemocnice príslušným lekárskym zariadením. Výstavba nemocnice je nadálej zahrnutá do ústredného rozpočtu. Pre súčasné ekonomicke tržnosti sú však štátne dotácie obmedzené. Napríklad v minulom roku sme mali slibených 20 miliárd zlôtých, ale dostali sme len 14. V tomto roku máme určených 35 miliárd zlôtých, čo by nám umožnilo odovzdať do užívania jeden z nemocničných pavilónov. Bude sa v ňom nachádzať psychiatrické oddelenie (50 lôžok) a oddelenie chirurgické (54 lôžok), ktoré chceme preniesť zo starej nemocnice.

Kedy bude odovzdaná do prevádzky celá nemocnica, dnes ešte tužko povedať. Predbežne sme stanovili, že by mala byť odovzdaná v štyroch etapách do roku 1997. Samozrejme, keď budeme mať finančné prostriedky, malo by sa to podarí. Hodno ešte spomenúť, že na stavbe novotarskej nemocnice pracujú známe firmy, ktoré v budovaní takýchto objektov majú už isté skúsenosti. Sú to Elektromontaž-1, Exbud-4 a KPIS-Cracovia. Stavebné firmy sú sice z Krakova, no zamestnavajú pracovníkov stadiaľ zo Spiša, Oravy a Podhalia. Sú to skutočne dobrí a zruční pracovníci.

Prenesme sa však do roku 1997, kedy by nemocnica mala už naplneno slúžiť obyvateľom. Má to byť skutočne veľký objekt, v ktorom budú všetky najdôležitejšie oddelenia: vnútorného lekárstva, gynekologické a pôrodnícké, kardiologické, pediatrické, okulistické, onkologické, laryngologické, urologické a chirurgické. Bude tiež zriadene stanovište umelej obličky. Všetky oddelenia budú mať spolu okolo 800 lôžok.

Dúsajme, že uvedený termín bude tentoraz dodržaný a nová nemocnica po 20 rokoch výstavby začne konečne prijímať prvých pacientov.

Text a foto: JOZEF PIVOVARČÍK

15 rokov trvá stavba tejto nemocnice. Kedy bude hotová?

Pohľad na starú nemocnicu.

ČO VEDIA SLOVÁCI O SLOVÁKOCH

Už sme si pomaly na to zvykli, že bývame vedľa seba, či už v panelánoch, alebo na jednej ulici a nič o sebe nevieme. Máme blízkych susedov, s ktorími sa delíme o jednu, či dve steny a vôbec nič o nich nevieme. Nemôžeme si samozrejme ani vzájomne pomôcť, keďže nevieme, či máme nejaké problémy. A tak je to aj so Slovákmi, ktorí žijú v zahraničí, hoci aj v susedných štátach.

Posledných 45 rokov sa v bývalom Československu o Slovácoch žijúcich v zahraničí temer vôbec nehovorilo. Bola to akoby zakázaná téma. Samozrejme, z krásnej literatúry sme vedeli, že naši rodáci emigrovali za prácou do Ameriky, či Austrálie a tam vychovávali svojich potomkov v slovenskom duchu. Ale o novej (neskornej) emigrácii sa už hovoril nesmelo. Téma pohraničia bola tiež chúlostivá.

Ja som najviac vedela o slovenskej menštine žijúcej v Maďarsku, Rumunsku a Juhoslováii, keďže sama pochádzam zmenšiny. Totiž moji rodičia a starí rodičia boli v roku 1947 ako Slováci presídlení z Maďarska do Československa. V Maďarsku zostala dosť veľká časť rodiny, ktorú som v detstve navštievovala, a preto viem, že moji bratranci a sesternice vedeli po slovensky a chodili do slovenských škôl. Niektorí z nich študovali neskôr slovenčinu na Univerzite v Segedíne.

Moji rodičia sa usídlili v slovensko-maďarskom pohraničí. Taká bola dohoda štátov, že presídenci mali žiť v podobných

podmienkach, aké opustili a tieto splňalo južné Slovensko. A v súvislosti s tým nemôžem nespomenúť, že som vyrastala v slovenskom prostredí, ale výlučne vďaka rodičom, pretože všetci naokolo hovorili po maďarsky. Paradox - ale my sme tvorili slovenskú menšinu na Slovensku. Akosi nám to však nevadilo, ulica nás naučila po maďarsky a žili sme si. V povedomí sme mali Maticu slovenskú, ktorej členmi boli temer všetci predsedníci Slováci. Často sa stretávali, vyhrali si a spievali. Matica organizovala tiež veľké podujatia, na ktoré sa chodilo autobusmi. Takmer pri každom kultúrnom dome bolo divadielko, kde sa hrali divadelné hry slovenských autorov.

Neskôr som z tohto prostredia odišla a začala som študovať poľštinu na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Musím sa priznať, že aj vtedy som vedela viac o Poľiakoch žijúcich v Československu než o Slovácoch žijúcich v Poľsku. Vedela som, že majú poľské divadlo v Tešíne, noviny a časopisy, základné školy, kde sa vyučuje poľština a pod.

V tomto čase som spoznala prvých Slovákov z Poľska. Študovali v Bratislave slovenčinu. S niektorými z nich sme sa stretávali na spoločných posedeniach, kde sme si pospievali, ale zároveň sme sa dozvedeli o krajskom hnutí na Spiši a Orave. S inými som sa stretila na jazykových kurzoch Studia Academica Slovaca, ktoré sú každoročne organizované na UK v Bratislave. Zúčastňuje sa na nich veľa cudzincov slovenského pôvodu.

Ako študentka som sa vo Varšave oznánila s pánom Šternogom, od ktorého som prvýkrát počula o časopise Život. Ten som pravidelne začala čítať v Poľskom Informačnom a Kultúrnom stredisku v Bratislave, kde bol doručovaný.

O Slovácoch v zahraničí sme čo-to vedeli aj vďaka folklórnym slávnostiam v Detve. Stretnávali sa tu súbory z rôznych kútov sveta. Ale opäť bolo najviac počur o amerických buď kanadských Slovácoch.

Potom prišla revolúcia v roku 1989 a konečne sa začalo o rôznych otázkach a problémoch otvorené hovoriť. Postupne sme sa dozvedali veci, o ktorých naše učebnice doteraz mlčali. Napríklad, že v roku 1920 bolo násilne pripojených k Poľsku vyše dvadsať oravských a spišských obcí, že slovenské národnostné menšiny v susedných štátach majú rôzne problémy a nie malé, že im v školách chýbajú učebnice, krásna literatúra, učitelia slovenského jazyka, že sa nemôžu doprosiť bohoslužieb v slovenčine. O tom všetkom začali konečne písat, aj keď dosť sporadicky, viaceré slovenské noviny a časopisy - Národná obrada, Slovenské národné noviny, Zmena, Pravda, Slovenka a ďalšie.

Po prestahovaní do Poľska som sa akosi automaticky pripojila k slovenskej menštine. Začali ma hlbšie zaujímať jej problémy a často som nevedela pochopiť, prečo ich riešenie v demokratickom štáte je tak tažké. Viem, že naši rodáci nežijú len na Spiši a Orave. Sú aj na Sliezsku, v Krakovе, Varšave a ďalších mestách, žiaľ, viacerí sa ocitli akosi mimo krajského hnutia. Myslím si, že ich treba získať.

Je teraz na nás, aby sme o sebe začali viac hovoriť, aby o nás Slováci na Slovensku naozaj niečo vedeli. Nic ako moja generácia, ktorá si svoje vedomosti musí teraz narýchlo dopĺňať, aby dohnala zameškanie.

VLASTA JUCHNIEWICZOVÁ

SLOVNÍK ŽIVOTA (2)

poľsky	slovensky	česky	animusz	odvaha, zanietenie	odvaha, verva
alienacja	odcudzenie	odcizení	anioł		
alpejski	alpský	alpský	ankieta		anděl
altana	altán, besiedka	altán, besídka	anonim	anketa	anketa
aluzja	narážka	narážka	anons	anonym	anonym
amant	ctitel, milovník	ctitel, milovník	antałek	inzerát	inzerát
amator	amatér	amatér	antrykot	súdok	soudek
ambasada	veľvyslanectvo	velvyslanectví	antyk	kotleta	kotleta
ambicja	ctižiadosť	ctižádosť	antyczny	antika	antika
ambona	kazateľnica	kazateľna	antypaństwowy	antický	antický
amory	milkovanie	milkování	antypoda	protištátny	protistátní
amortyzacja	amortizácia	amortizace	antypokojowy	protinožec	protinožec
androny	táraniny	žvásty, tlachy	antyreligijný	protimierový	protimírový
aneksja	anexia, zábor	anexe, zábor	antyrewolucyjny	protináboženský	protináboženský
anemia	anémia,	anémie,	antyryzádowy	protirevolučný	protirevoluční
angażować	chudokrvnosť	chudokrevnost	apetyt	protivládny	protivládní
	angažovať,	angažovať,	aplauz	chur	chur
	zamestnať	zamestnať	aprobata	potlesk, aplauz	potlek, aplaus
			aprowizacja	potvrdenie,	potvrzení, souhlas
				zásobovanie	zásobování

KAREL MICHAL

VIKYŘNÍK

DOKONČENÍ ZPŘEDCHOZÍHO ČÍSLA

Příští dvě noci se nedělo nic. Podporučk přicházel zbytečně a odcházel zklamán. Vikýřnáka to velice mrzelo, ale současně byl rád, že si s ním přítel přichází popovídá. Začal si libovat v rozhovorech o tom, co je dobré a co nikoliv. Kdyby mohla strašidla rozkvétat, rozkvetl by za ty dvě noci jako růžový keř. Poprvé cítil, že byt není beze smyslu, protože poznal, že vlastně každý počin lze nějak zařadit, a nadto měl před sebou úkol.

Třetí noc úkol splnil. Bylo to až trapně jednoduché.

Zaslechl vrzání pantů asi přes čtyři střechy nedlouho potom, co jeho přítel odešel. Vyrazil tryskem po zvuku. Bylo po dešti a střechy byly vlhké. Trochu si narazil koleno, takovým tempem po dešti nikdy neběhal, ale zato stačil dorazit na místo, právě když člověk za sebou zavíral vikýř a shýbal se pro ranec, který uložil vedle. Vikýřnáka ho nechtěl polekat. Jeho přítel si nepřál, aby člověk s rancem spadol dolů. Proto se příkrčil za komín a vzpomenuv si, jak se v podobných případech jednává, zvolal:

"Ruce vzhůru, nebo střelím!"

Muž s rancem pohlédl do tmy, ale nerozeznával postavu, od níž vycházel hlas. Byla od něho asi hezký kousek po mokré střeše.

"Nebibněte, šéfe," řekl veselé. Byl natolik rutinér, aby věděl, že málokdo v téhle zemi nosí zbraň, a kdo ji nosí, má zas tolik rozumu, že pro pára kousků prádla a odmontovaný šicí stroj nesestřelí člověka dolů na dlažbu.

"Ruce vzhůru," opakoval Vikýřnáka zaklínadlo, o jehož účinnosti byl pevně přesvědčen.

"Prdlajs," pravil muž s rancem. Shora od komína, odkud vycházel hlas, se střecha příkře svažovala bez jediné možnosti někde se zachytit. Pronásledovatel by se musel spustit po zadku přímo dolů, a pokud by se nakonec nezadržel okapu, což by muž s rancem nikomu nedoporučoval, skončil by dole na dvorku mezi popelniciemi. Tam by si ho ráno mohli seškrábat.

Sebral ranec a hodil si ho na záda. Cítil se v naprosté výhodě, protože znal svůj terén. Jestli někdo nečeká dole, a to nečeká, jak by Tonda pískal, je mu ten chlap za komínem asi stejně nebezpečný jako marciánový čert. Vykročil na lávku.

Vikýřnáka si zoufal. Jestli člověk s rancem uteče, přítel se jistě rozzlobí a už nikdy si s ním nepřijde popovídá. Člověk s rancem se už možná nikdy nevrátí, určitě se polekal, a Vikýřnáka ztratí přítela, protože nesplnil, co slíbil. Mohl se k muži s rancem dostat několika skoky. Ale co když ho poděsí a on spadne dolů? Přítel si to nepřeje.

Člověk s rancem mezitím přešel lávku. Byl si tak jist, že se ani neohlédlo. Pak si povídá ranec kolem krku a sestupoval po kovovém žebříku na malou plošinu mezi občma štíty starého domu. Vikýřnáka rozpařil ruce a rozběhl se po hřebeni střechy. Jediné, co mohl teď udělat, bylo seskočit na plošinu. Seskočit tak, aby stál při dopadu mezi mužem a okrajem plošiny a mohl ho zachytit, když by se polekal a padal.

Plošina byla malá. Její okraje byly vlhké deštěm a starý cement se v kusech drolil u hrany. Vikýřnáka nevěděl, může-li se zabít. Nikdy o tom nepřemýšlel. Ale ze zkušenosti znal, že se může uhodit a ublížit si jako každý jiný, pokud si nedá pozor a pokud ho neochrání jeho dar rovnováhy a schopnost zachytit se drápy. Doposud nedělal nikdy nic riskantního. Nemusel nikdy nic takového dělat. Teď musel. Příkrčil se a skočil.

Muž s rancem zahlédl, jak něco proletělo vzduchem z hřebene střechy. Pak to dopadlo těsně před něm jako veliký pokroucený pavouk. A pak se to vztyčilo v měsíčním světle.

"Hů," zařval Vikýřnáka. Šelil si na to v plících celou cestu dech.

Muž upustil ranec a přilepil se zadou k vlhké omítce štítu. Cítil, jak se omítka drolí pod prsty, které do ní zarývá v křečovité hrude. Pak zařval také. Něčo tak strašného, jako byla postava, která se před ním tyčila proti nebi na okraji plošiny, jistě nikdy neviděl.

"Hů," opakoval Vikýřnáka. Byl trochu rád, že vstězí tradiční zbraní. Člověk před ním už neřval, jen chrchlavě sípal strachy. Pak zvedl ruce. Vzdával boj. Vikýřnáka si ho prohlédl s jistým uspokojením. Zlý člověk se bojí.

"Jak se jmenujete?" řekl, a musel to opakovat dvakrát, protože zlý člověk měl takový strach, že nedokázal odpovědět.

"Já jsem Kepka Bohumil," vykoktal kposledu.

To stačilo. Úkol byl splněn. Vikýřnáka sebral ranec, vyběhl po střeše a uložil ho za komín. Dělalo mu to potíže, protože byl slabý a nezvyklý nosit jakékoli břemeno. Pak se spustil na nejbližší půdu, zalezl za trám a okamžitě, ještě daleko před rámem, usnul. Bylo mu už docela jedno, že Bohu-

milu Kepkovi trvalo přes tři čtvrtě hodiny, než se seškrábal dolů na dvorek, jak se mu třásly ruce a kolena.

"Kepka Bohumil," hlásil Vikýřnáka příští noc. Celý se tetelil tajenou pýchou. Podporučk zvážněl.

"Kdo by to do něho řekl. Nespletli jsme se? Bydlí zrovna vedle v bloku, a pokrývač... no, podíváme se!"

A když noc na to brzy po setmění zas přišel na střechu, zdálo se Vikýřnáka, citlivému na světlo, že jeho příteli září oči více než boty, knoflíky a všechno ostatní dohromady.

"Nejenže se přiznal," ohlašoval podporučk, "ale ještě jsme u něho našli zbytky z předešlých výprav. Ale dušoval se," podporučk se trochu zakuckal, "že toho chtěl tak jako tak nechat. Potkal prý včera na střeše strašidlo a už by tam v noci nelezl ani za živý svět. Ty, posly," poprvé, co se znali. Vikýřnáka zatykal, "nebýt tebe, tak jsme na něho mohli čekat věčně. Ten se vyznal! Bylo to od tebe opravdu hezké, že jsi nám pomohl."

Lidem kladl obvykle v takových případech ruku na rameno. Tentokrát rameno postrádal, a proto položil příseče dlaň na kostnatý týl a mírně, přátelsky stiskl a zatřepal.

"Byla to moje povinnost," řekl Vikýřnáka. Měl radost, že je chválen, a měl radost, že pomohl, když teď znal pravidla světa, v němž mu bylo dáno přebývat.

"No dobře," řekl podporučk, "já vím. Ale krom toho hodně dělníků mzdy své, jak se říká. S tebou bude možná těžké to řešit obvyklou formou, ale vzhomáři si, není přece jen něco, co by sis přál? Samozřejmě v mezích mých možností, ale i jinak, já bych se přimluvil... Víš, já tě možná ještě na nějaký čas poprosím o pomoc. Půdař je v Praze ještě pár, a po tomhle úspěchu jsem byl pověřen... Ale to ti povím, až na to přijde čas. Teď k věci. Řekni si, co bys ode mě rád?"

Vikýřnáka cítil, jak se jeho pokožka napíná a ošívá pod vrstvou pavučin a prachu. Měl přání. Dosud si ještě nikdy nepřál. Poprvé měl pocit, jaký máváme, když se nám náhle může splnit něco, co si ještě nepřejeme příliš dlouho. Je to zvláštní pocit, protože možnost vyplnění přání je nejsladší tehdy, dokud čas a úvahy ještě nepoškrábaly jeho zbrusu nový lesk.

"No tak," řekl podporučk. Vikýřnáka němu obrátil pohled plný oddanosti a nejistoty.

"Jestli bych..." A pak vyklopil: "Já bych chtěl jednou přijít mezi lidi. Třeba jen jednou. Vidět je, jak žijí, jak si vyprávějí, ale ne ze střechy, vyprávět si s nimi, protože... já myslím, že to musí být strašně hezké."

Podporučk se šťastně, chlapecky zasmál. Byl rád, že toho není víc.

"Tak to ti mohu slíbit. Jo, docela určitě. Zasloužíš si to. Když ti na tom tolik záleží, budu sem samozřejmě za tebou chodit, i když už těbe nebudem pracovat spolu. Dokud budeš chtít. A až budeme hotovi s tou věcí, kterou teď musíme udělat, vezmu tě jednou v noci k nám a budeme si povídат až do rána. A budeš našemu malému vykládat o střechách, o tom, co jsi tady viděl a tak vůbec. Těšíš se? No vidíš, ono všecko jde. Tak sbohem!"

Ještě jednou mu potřepal týl a zmizel oknem v půdě.

Začínala noc. Měsíc svítil plnými prský, ale Vikýřník věděl, že by se dnes v noci nedokázal nehybně vyhýbat. Byl příliš plný svého štěstí. Příliš se dělo, než aby dovedl být sám. Sešplhal na okap, naklonil se nad ulici a hleděl dolů, jak jeho přítel vyšel z domovních dveří a zapálil si cigaretu. Po okapech sledoval shora jeho pouť, občas se přidržel krytiny, pak přehopkoval střechu a nakonec přeběhl po telefonním drátě na opačnou stranu ulice, tanče s rozpaženýma rukama při každém překroku. Proběhl po střechách několik bloků a nakonec pohlédl podél okapové roury k domovním dveřím, které jeho přítel odemykal.

Asi tři patra pod okapem svítila na fasádě domu tři okna. Vikýřník se spustil za ruce z okapu, a opřen zády o rouru a drápy nohou o trubku hromosvodového lana, sjel s jistotou až k osvětlenému patru. Pak přeskočil na římsu. Okno bylo pootevřené. Skryt okrajem zdi, usedl na římsu a opřel dlouhé ruce mezi koleny.

Mladá žena v zástěře, se světlými vlasůmi přistřízenými kolem naducané tváře, seděla na židlí u stolu a cosi šila. Pak se otevřely dveře a vstoupil přítel. Měl na sobě šedivou pletenou kazajku a na nohou místo lesklých bot šouravé trepky. Žena zvedla hlavu.

"Zul ses? To je dobré. Poslyš, koupila jsem na neděli telecí."

Přítel ji políbil, sedl ke stolu a zapálil si cigaretu.

"Starý mě pochválil za toho Kepku," řekl spokojeně. Přitáhl si popelník a opřel se pohodlně do židle.

"To se dalo čekat," řekla žena. "On může vůbec být rád, že tě má. To mu to trvalo, než na to přišel." Zapíchlajehlu a učinila další steh. "Malý dneska špatně papal."

"Copak?" zvedl se přítel od stolu, přistoupil k posteli z bílých latěk a odkryl peřinku, pod níž spalo mládč. Vikýřník neměl k lidským mláďatům vztah, ale tohle vyjímal. Bude mu jednou vyprávět všechno, co viděl na střechách. Bude si to dlouho zkoušet, aby mu vyprávěl hezky. To mládč bude jistě stejně poctivé a stejně hodné, jako je jeho otec a Vikýřníkův přítel.

"Nevypadá špatně," vyjádřil se přítel o mládčeti.

"Proč by měl vypadat špatně," řekla žena. "Ale málo papal. Jindy papá víc. Vůbec papá víc než jiné děti."

Přistoupila k posteli a vzala mládč do náruče.

"Tututu," pravil přítel a pošimral mládč po ducatém obličeji.

"Povídala starý," pokračoval přítel, "že se teď uvažoval o tom, abych byl povýšený. Že s tím Kepkou to byl majstrštyk."

"No sláva," řekla žena, hýčkajíc mládč. "Z toho máme s Jiříčkem oba radost. Nefeklsmu, doufám, jak to bylo? Nebo jo?"

"Blázníš? Nejsem janek."

"Já věděla, že si s tím poradíš. Jaks mu to vysvětlil?"

"Že to byl výsledek pozorování. Že jsem pojala podezření a pak jsem po tom šel. Na to on dá. Co jsem mu měl proboha říct?"

"No jistě," souhlasila žena, "s ním se nedá rozumně mluvit. On je celej spravedlivěj, nemá ohled na rodinu. Měl by ses koukat dostat někam jinam. Podívej se na Vaníčka, už je nadporučík. Helejse, Jiříčku, tátá! Ale řeknu ti, mně se to s tím bubákem, nebo co to máš, stejně nechce létat. Ne aby tě napadlo o tom vůbec někde vykládat! Co by si o nás v baráku pomysleli? Stejně mi tuhle Kučerku povídala, že se couráš po nocích, že mě jako lituje, rozumíš, a že jestli míváš tak dlouho službu. Ale já jí to pěkně řekla, povídám jí, soudružko - víc, ona to nemá ráda, když jí říkám soudružko, tak schválně povídám, soudružko, já svému muži věřím, protože je to poctivý a čestný člověk a před nikým nemusí nic skrývat, a ne jako někdo, kdo se doma staví takhle a za rohem se culí na každou ženskou jako vylámanej hřeben. Že jsem jí to pěkně řekla? Víc, on ten její nemá vpředu Zub, znáš ho, ne? Ale s tím couráním musí stejně jednou být konec. Jiříček ani tátu neužije, a ještě kdyby na to někdo přišel... s tím bubákem, víc. Co ho budeš potřebovat, tak si ho pro mě za mě drž, ale pak se ho kouej nějak zavít. Nebylo by ti to k dobrému. Máš slušné místo a někdo by nám mohl závidět."

Vikýřníkův velký přítel se usmál na ženu a pohladil ji po vlasech.

"To dá rozum. Ještěže tobě může člověk všechno říct, nejsi jako jiné ženské a nemyslím hned na bůhvíco. Vždyť já dobře vím, čím jsem ti povinovaný a malému taky. Přece si ze sebe nenechám dělat blázny po celém oddělení. Ale řeknu ti, musel jsem se placama hodně přemáhat. Je ti ten bubák škaredý!"

"Fuj," otřásla se žena a přivinula se k němu, "ani o tom nemluv! Já jsem vždycky ráda, že nejsem mužský, když slyším o takových věcech."

"S tím si už nedělej hlavu, já se ho potom nějak zbavím. On nemůže ze střechy, víc, a už je stejně nějaký starý. Takový jako prašivý. A taky je trouba, všemu věří. No, potíže mi dělat nemůže, za to ti ručím. To bych do toho jinak nebyl šel. A už o něm nemluv, nebudeme si s ním kazit večer, když je takový škaredý a ty jsi taková hezká. Číspak seš, řekni!"

Vikýřník opřel ruce o skřínná kolena a pomalu se napříamil. Nebyl rozčilen. Opakoval si vštipený kodex lidského světa slovo za slovem a cítil, že by se ho už těžko dovedl vzdát. Žít bez kodexu je možné jen do té doby, dokud s ním nepřijdeš do styku. Už věděl, co je to špatné a dobré. Řekli mu to. Ale nevěděl si s tím docela rady. Slysit něco a pak to neudělat, využít pro sebe práce někoho jiného, to všechno bylo špatné. Řekli mu, že je to špatné. Řekli mu ještě něco: že všechni mají bojovat, aby se takový způsob života nikomu nedářil, jinak by to, co znal ve své představě jao špatné, zamrazilo svět.

Věděl, že musí proti tomu zakročit. Ale jak se to dělá, to přesně nevěděl. Měl tisíc chutí strčit hlavu do okna, zařvat hůl a udělat ten nejstrašnější obličeji, jaký se mu podaří, aby se probudilo nadučané mládč, zapamatovalo si to na celý život a jednou se muselo zeptat. Ale neudělal to. Třeba by po něm střelili. Ačkoliv ne, protože si myslí, že ho ještě budou potřebovat, a taky proto ne, že by se všechni dozvěděli, z čeho stavějí lidé hnázda pro svá mláďata. Ale to by stejně nebylo to pravé.

Pomalu se vypláhal po okapové rouče na střechu. Nespláchal. Otevřel si vikýř a slezl dovnitř na půdu. Ze šňůry sňal veliké bílé plátno, rozestřel je na zem, do něho natáhal ostatní plátna, co jich jen pohrabal, a pak vylezl zase vikýřem ven a schýlen pod těhou ranou vydal se po střeše. Nevěděl, kam to odnes, ale věděl, že to odnesے pryč, aby to nikdo nenašel. A zítra zas a pozítří zas. Pokládal to za svou povinnost, protože všechno mu bylo jasné. Neměl totiž fantazii. Byl jenom příšera. Měl přece jen malou hlavu.

KONEC

Jánske ohne v Lendaku

LETNÉ ĽUDOVE ZVYKY

Ako sme už písali, ľudové zvyky a obyčaje tvorili neoddeliteľnú súčasť všetkých základných etáp v živote človeka. Možno dokonca povedať, že ho sprevádzali prakticky od narodenia po smrť. Boli tiež často úvodom i zakončením rozličných pracovných úkonov a mali dôležité miesto v jednotlivých obdobiach kalendárneho roku.

Po sviatku Ducha sv., o čom sme písali v minulom čísle Života, najbližším dňom, s ktorým sa spájalo zvláštva rôznych zvykov, bol 24. jún - deň sv. Jána Krstiteľa. V súvislosti s týmto sviatkom sa odbavovali rôzne významné obrady a teplé letné večery a noci boli príležitostou na nočné slávnosti, stretnutia a hry mládeže i dospelých ľudí, ženatých i slobodných, ktoré neraz mali značne erotický charakter. V predvečer sv. Jána sa na Spiši, ale aj v iných oblastiach, páliili jánske ohne čiže sobotky, inde nazývané aj sobitki, vajano a pod.

Samozrejme sobotky si vyžadovali dlhšiu prípravu. Pamäťam sa, že asi týždeň pred sv. Jánom mládenci, najmä pastieri, začali v lese

zbierať smolu do zvláštnych nádob zo smrekovej kôry, ktoré sa nazývali kadlubki. Boli väčšie i menšie, niektoré v podobe lievиков. V predvečer sv. Jána, keď už smoly mali nadostač, skupina mládeže a voľákedy aj dospelých vyšla na kopiec nad dedinou (napr. v Kacvíne to bola Krížová hora) a postavila tam veľký kríž, na ktorý pripevnila spomínané kadlubky so smolou. Kríže boli jednoramenné a dvojramenné. Kríž s troma faklami (kadlubkami) čiže sobotkami sa napr. v Ždiari volal burgar, s piatimi - richtár a keď faklí bolo dvadsať jeden, bol to takzvaný sobotkový kráľ.

Keď sa zotmelo, mládež zapálila na krížoch fakle a nezriedka i osobitnú vatrú a začala zábava. Mládenci mávali so sebou často staré, vyslúžené prútené metly, t.zv. skrabacky, ktoré nasýtili živicou, zapálili a hádzli do vzduchu. Pripravovali tiež smolu do plechoviek pripevnených na drôte a po zapálení robili nimi veľké krúživé pohyby. V mnohých obciach mládež si robila z lickey kolesá alebo jednoducho prinášala so sebou staré kolesá z voza, ktoré omotala

povrieslami napustenými smolou a po zapálení ich spúšťala z kopca dolu k dedine. Pálenie sobotiek a zábavy s ohňom sledovala celá dedina. Spomeňme ešte, že na sobotkovej slávnosti bola často muzika, niekde sláčiková, inde len harmonikár a tak nie div, že sa po zapalení ohňov veľa spievalo, žartovalo, preskakovalo vatry a keď prišli k ohňom dievčatá, aj sa tancovalo. Veselá zábava trvala dlho do noci.

U nás na Spiši sa sobotky zapaľovali najčastejšie na jednom mieste, ale v niektorých obciach na Slovensku, napr. v Lendaku, horelo nezriedka i viac ako desať ohňov. Pálenie sobotiek dodržiavalí niekde aj bačovia na salašoch a pripravovali ich juhási. Na sv. Jána prichádzali na košiar gázdovia, ktorí tam mali ovce a prinášali bačovi dary. Prijímal ich od gázdov bačova žena - bačovka, vyobliekaná do sviatočného odevu.

Na Orave sa ešte v medzivojniovom období oslavoval na Jana pastiersky sviatok. V predvečer sv. Jána pastieri pasúci na

holiach kravy a voly stavali zvláštne koliby z čečiny. Na druhý deň prijímal v nich návštevy rodičov buď majiteľov vypásaného dobytka, ktorí im vtedy tradične prinášali potraviny a drobné darčeky. V tento deň pastieri pripínali dobytku zvončeky, aby sa počas spomínamej návštevy niekde nestratil.

Je zaujímavé, že aj keď sa na Jána veľa narábalo s ohňom, nikdy nedošlo k žiadnemu požiaru, hoci by bolo i najväčšie sucho. Kedysi sa tiež verilo v zázračnú moc liečivých a magických bylín, ktoré sa zberali na Jána od polnoci až do poludnia, pokým sa neohlásili poludňajšie zvony. Patrili k nim o.i. palina obyčajná, ūbovník bodkovany, vres obyčajný, slez okruhlolistý alebo veronika lekárska. Oparadí sa napr. hovorilo, že kvitne na Jána o polnoci dvojakým kvetom, aj to len niekoľko sekúnd. Kto zbadá poprad'kvitnúť, môže aj oslepnúť. Kto však taký kvet má a nosí pri sebe, uvidí cestu k zakliatym tatranským pokladom. Kvet treba odtrhnúť kolenačky. Toto pravidlo platilo aj pri zbere ostatných liečivých a magických bylín. S Jánom sa spájali aj isté magické úkony na ochranu úrody. Tak napr. na jánsku viliju zavčas rána vychádzali gazdini do poľa s konárikmi brezy alebo liesky, ktoré sa svätili na sviatok Božieho tela. Tieto konáriky zastokli do rastúceho obilia alebo zemiakov, aby tak chránili budúcu úrodu pred škodlivými silami prírody, búrkou a kroupitím.

V súvislosti s dňom sv. Jána platili v minulosti rozličné zákazy. Tak napr. v tento deň sa nesmel požičiavať oheň, nemalo sa doň hádzať ani smeti, liať vodu alebo plniť. Na Spiši a v Liptove sa kúpanie v riekaach a potokoch začínało práve na Jána. Hovorilo sa, že sv. Ján vodu krstí. Zároveň sa verilo, že do Jána vo vode bývali nečisté sily a od predjánskej vody vraj deti mohli ochoriť. Zato umývanie v rannej jánskej rose zabezpečovalo ženám krásu a sviežosť.

Uvedené zvyky existovali a dlho sa rešpektovali samozrejme na vidieku. Niektoré, ako napr. pálenie sobotick, sa v jednotlivých obciach zachovali podnes. Niektoré jánske zvyky sa však zachovali aj v mestách. Napr. vo Varšave každý rok na Jána večer dievčatá púšťajú na Vislu vence s horiacimi sviečkami a kahančekmi. Tisíce blikajúcich svetielok na rieke tvorí skutočne neobvyklý pohľad.

Krátko po Jáne prichádzal deň sv. Petra a Pavla, ktorý súvisel s početnými predpovedami a veštbami spojenými s jednotlivými druhmi poľnohospodárskych plodín. Napr. Peter a Pavol pretrhne žitám korene alebo Peter a Pavol rozsievajú huby a pod. Na Jakuba (25. júla) alebo na Annu (26. júla - odpust v Kacvíne a Chyžnom) chodili ženy na Slovensku ku kapuste a

hovorili: Včera bolo Jakuba, dneska svätej Anny, zakrúcajte sa, moje milé hlavy. Odvtedy vraj hlávky kapusty rýchlo rástli. Verilo sa, že na Bartolomeja (24. augusta) vraj hady idú do zeme, no toho, ktorý uštipol človeka, zem neprijala.

Veľký význam pripisovali sviatku Matky božej zelnej, prípadajúcomu na 15. augusta. Je posledným sviatkom roku, ktorého patron (v tom prípade patronka) svojou mocou mohol ešte blahodarne ovplyvniť úrodu. V tento sviatok sa svätili a svätí dodnes rozličné byliny ako napr. palina božie drievko, prilbica, palina obyčajná, púpava, turica, ale aj kôpor, zemiaková vňať, cesnak, mak, malinčie, bodliak, dozrievajúci jačmeň a oves. Takáto kytica pripravená na svätenie sa u nás volá žele, preto aj sviatok je Matky božej želnej. Tieto byliny sa potom v priebehu roka používali pri rôznych príležitostach, napr. na okiadzanie chorého dobytka buď po prvý raz vyháňaného na pašu, o čom sme písali v minulom čísle, a voľakedy aj chorých členov rodiny.

So senokosmi a žatvou, ktoré tiež patria do letného zvykoslovia, sa nám, žiaľ, nijaké pozoruhodnejšie zvyky nazachovali.

Niekteré pramene však hovoria, že v Pekelniku a Podskli na Orave boli kedysi isté zvyky, spojené s touto činnosťou. Totiž počas žatvy sa prvú fúru s obilím nechávalo na noc vo dvore a v prípade zlého počasia niekde pod šopou. To preto, aby prvý snop mohli uložiť do stodoly až ráno, pričom sa nesmelo preieť ani slovo. Malo to vrah zabezpečiť obilie pred myšami. Zase na konci žatvy ľudia tam nechávali na poli trochu obilia - "mjyrvy" pre vtáky, myši a žaby. Vo viacerých oblastiach na Slovensku sa na záver žatvy do poslednej fúry s obilím zapichovalo ozdobenú jedličku, prípadne nejaký zelený konárik a robilo sa výžinky, ktoré sa neskôr premenili na dožinky. Na Orave a Spiši, ale aj v iných horských dedinách, kde bola úroda obilia slabšia, sa zvyk výžiniek, nehovoriač už o dožinkách - neudomácnil. Tak isto neudomácnili sa u nás iné zvyky, známe na južnom Spiši alebo v Liptove, spojené s ukončením zalesňovania a iných prác v lesoch, prípadne s vykopávaním zemiakov a pod. Niekedy je človeku až líto, že sa nám vôbec zachovalo tak málo zvykov. Dbajme aspoň o tie, čo zostali.

J.Š.

Znamením kríza a kedysi aj modlitbou začínaťi Oravci a Spišiaci senokosy, žatvu a iné polhé práce. Kosa, napriek mechanizácii prác, ešte aj dnes patrí k nevyhnutým poľnohospodárskym nástrojom, najmä v prípade pováleného obilia.

DUŠAN SLOBODNÍK

PARAGRAF: POLÁRNÝ KRUH

POKRAČOVANIE Z Č. 5/93

Zavše sme v tom vyše päťdesiatstupňovom mraze zo zvedavosti - pri práci sme sa striedali, takže každý mal aj chvíľu voľna - vyšli von, hľadeli sme na jasné oblohu a na kolmo, pomaly stúpajúce prúžky dymu z komínov. Kto si navrhol, aby sme vyskúšali, čo správ taký mráz so slinou. Pokus ukázal, že kým slina dopadne na zem, premení sa na iné skupenstvo - cencúl. Ale neradím vám, aby ste sa kvôli overeniu pokusu a pravdivosti mojich slov vybrali až k polárnemu kruhu a najmä nie do tábora, ktorý by vám túto možnosť overenie ponúkol zdarma...

Oveľa horšie a neznesiteľnejšie než extrémne mrazy za jasnej oblohy boli vetrístre dni. Spomínam si, raz ráno vyhnali do práce niekoľko pracovných skupín. Bolo "len" asi mňus 28-30 stupňov, ale fúkal silný severák. Následky boli neveselé. Každý znáss si, ako mohol a vedel, obviazať tvár všetkými možnými kusmi odevu, čo mal, ale viesť bol dotieravý, liezel až na telo i pod handry, ktorými sme si zahalili tvár a krk.

Ked' sme vyšli na otvorené pole, do tundry, viesť sa do nás zaprel takou silou a tak prudko nám metal do tváre sneh, že námesto práce - v takom počasí prakticky vylúčenej - sme len hľadeli jeden na druhého a striehli na to, aby nikomu nezačali omfzať líca, nos či brada.

Len čo človek videl, že niekomu začala belieť časť tváre, vrhali sme sa k nemu a šúchali mu postihnuté miesto snehom. Po hyb udržiaval zvyšky tepla aj v nás. Naštastie viesť a sneh sa neopieral len do väzňov, ale aj do eskortujúcich vojakov, rovnako ako my nazúrených, že ich vyšťvali do takého nečasu, a tak vojaci onedlho poviedali, čo sme prijali radostnými výkrikmi: "Vraciame sa do tábora!"

V našej brigáde pracoval aj tichý Uzbek, neveľmi ovládajúci ruštinu. Ten bol z našej asi tridsaťčennej brigády najväčším postihnutým mrazom. Hoci sme mu podchvíľou šúchali tvár a babušili ho, do čoho sa len dalo, mal nepríjemné omrzliny, ktoré si potom vari týždeň, možno dĺhšie, liečil na ošetrovni v relatívnom teple a hlavne odpočinkom od práce. Ako sme mu závideli.

Po práci som bol najmä prvý týždne, kým som sa tak-povediac "vtiahol do chomút", strašne unavený a život mal pre mňa zjednodušený rytmus: budíček, raňajky, roba, návrat, večera, spánok. Postupne som si však zvýkal a najmä zriedkavé dni pracovného voľna som využíval na nadvádzanie kontaktov s ľuďmi.

Väzni sú ostražití a vedia, že táborové vedenie a najmä "krstný otec" sa usiluje vedieť všetkom - ako hovorí naša ľudová múdrost - kde sa tri hrachy varia.

Systém udavačstva bol v táborech objektívne existujúcim faktom. Väzňov, čo sa na tú cestu dali - nebolo ich zase tak veľa - hnal k takému amorálneho správaniu najskôr hlad, no a tých najbezcitnejších asi aj návyky z domu, kde sa takisto v tomto smere "angažovali", robili takzvaných - započúvajte sa do znenia tohto oficiálne používaného slova, ktoré má v sebe čosi odpudzujúce - "seksotov" (to je skratka slov "sekretnejj sotrudník" - "tajný spolupracovník").

Uzavreté priestory tábora a ustavičné spolunažívanie veľkých skupín väzňov, akási nútene stádová existencia, podmienená aj veľkými spoločnými barakmi s poschodovými pričiami (tie horné boli obľubenejšie, bolo tam teplejšie), naštastie sčasti obmedzovala možnosti jednotlivcov, ktorí sa na dráhu udavačstva dali. V priestore tábora sa život človeka jednoducho nedal utajit. Vedeli sme, kto je kto a my normálni sme sa navzájom upozorňovali na podozrivých jednotlivcov (pritom ostrosledovaných a zároveň ostrakizovaných zo slušnej spoločnosti).

Navýše - to však boli extrémne prípady - keď taký udavač alebo, ako sa hovorilo v táborovom žargóne, „stukač“ (od slovesa "stukat" - klopať, rozumej: na dvere kancelárie vrchnosti) spôsobili nejakému väzňovi nepríjemnosť, najmä ak vyprovokoval obžalobu z protisovietskej agitácie, za čo sa pridával k už aj tak vysokému trestu ďalší - zväčša štandardných desať rokov - musel rátať so všetkým.

Aj v našom tábore našli v latríne dvoch takých udavačov mŕtvych a nijaká vrchnosť nikdy nevypátrala, kto ich usmrtil.

Ešte radikálnejšie si účty s udavačmi vybavovalo podsvetie. Za veľké lúpeže a vraždy udeľoval súd vysoké tresty - až po dvadsať päť rokov. Pred znovuzavedením trestu smrti (čo sa stalo asi začiatkom roku 1950) bola procedúra účtovania s nebezpečnými udavačmi jednoduchá: udavača bez veľkého utajovania zabili a tribunál odsúdil priamo v tábore vraha na dvadsať päť rokov - väzni sa museli na tom ako diváci poviňne zúčastniť, raz som taký proces sledoval aj ja. Ale prakticky to znamenalo len rozdiel medzi prvým a druhým rozsudkom, čo bolo niekedy menej ako rok. Jednoducho prvý trest sa akoby zrušil a trest sa začal vrahovi rátať od vynesenia druhého rozsudku. Takéto priame zúčtovanie s udavačmi patrilo k táborovému životu. Bola to opodstatnená a nevyhnutná sebaobrana kolektívu pre nebezpečnými jednotlivcami, bola to zároveň jediná možná zbraň

proti tomuto sociálnemu zlu. Nepoznal som väzňa, ktorý by takého odpadlíka ľutoval, i keď, pravdaže, nie každý mal nátuру na to, aby sa zahral na popravcu, vykonávateľa spravodlivosti.

V záujme kolektívu sa však takí ľudia našli. Nikdy som sa neusiloval zistíť, kto konkrétnie sa podujal na takú - ak chcete - očistnú akciu. K táborovým axiomam patrilo aj to, aby sa človek podaromníci neusiloval zistíť, čo nevyhnutne vedieť nemusel.

Prvá zima v tábore sa skončila. Mal som za sebou únavnú, mechanickú, vyčerpávajúcu prácu, boj proti chladu. Keby som nebol mal v rezerve dlhé obdobie odpočinku a regenerácie súči, keby sa môj telesný stav nehladný šežamský a neveľmi hladný urdomským pobytom nebol stabilizoval, sotva by som bol mohol ten vysiľujúci rytmus prakticky bez dne odpočinku vydržať.

Zima je na severe dlhá, už som spomenul riekanu z táborového folklóru o dvanásťich mesiacoch zimy a zvyšku leta, ale keď sa preváľ február s vyvrcholením mrazov a fujavíc, keď sa predĺžuje deň a slnko začína pomaly, no vyrvalo stúpať, život sa zdá byť ľahší.

V končinách, kde som bol, v decembri a prvých dňoch januára nenastáva dvadsaťštyrihodinová noc. Na niekoľko hodín, azda na štyri, sa tma rozptyluje, krátke deň - ak nesneží a nezúri víchríca - pripomína pochmúrny predvečer v juhnejších zemepisných šírkach. Slnko sa neukazuje, je skryté za obzorom, najmä za masívom vzdialených uralských kopcov.

Vzduch na severe je redší, presvedčali ma, že pobyt v priestoroch okolo pôlu akoby pobytom vo vysokohorskom prostredí. Lekári mi vrávili, že severské podnebie je "veľkým triedičom" najmä pre tých, čo majú nábeh na tuberkulózu. Pacient buď pomerne rýchlo umiera, čo sa, pravdaže, netýkalo len ľudí s oslabenými pľúcami, alebo sa aklimatizuje, a potom má reálne šance vydržať dĺho. Pravda, ak ho nepodlomí ťažká práca, nedostatok stravy a jej nie najvhodnejšia skladba: na severe sa osobitne silne pocítuje nedostatok vitamínov.

Ak sa v zime na pár hodín predsa len matne rozvidnievalo (uvedomujem si kontrastnosť toho spojenia, ale ono asi vystihuje to, čo príroda dožičila), vyvrcholenie jasu - koniec mája, jún a prvé dni júla - bolo absolútne.

Ked' vrcholilo leto, slnko na svojej dvadsaťštyrihodinovej púti nezapadlo. Hoci som to v nociach bez spánku (aj také sa zavše vyskytli) mohol vidieť len cez škáry zamknutého baraka (na noc v režimnom tábore baraky zatvárali a k slovu sa dostávalo vysoké vedro na vykonávanie ľudskej potreby), slnko padlo nad uralské horstvo, jeho spodný okraj sa dotkol obzoru a zláhka sa týmto okrajom pohrúžil za sivú bariéru. Hneď nato sa začala nová, neúnavná cesta v lete nie takého chladného a "zubatého" slnka.

Intenzívny slnečný svit pobádal severskú prírodu, aby sa ponáhľala a dopriala obyvateľom, dobrovoľným (celkom dobrovoľných bolo málo, okrem niekoľkých výnimiek to boli len domáci obyvatelia, príslušníci národa Komi) i nedobrovoľným (vrátane najnedobrovoľnejších), svoje plody.

Najhojnejšie rástli na severe lesné plody. Tých bola v tundre záľaha, najmä brusnic a černic. Vtedy sme radi chodili na práce do tundry. Mohli sme dosýta konzumovať vitamíny a doplniť ich nedostatok v organizme. Proti tomuto nedostatu chcela táborevá vrchnosť bojať odvarom z ihličia.

Hovorím o hrozbe skorbutu, veľmi nebezpečnej pliage ľudí žijúcich na severe. Neviem ako, keďže balíky som nedostával, ale skorbut sa mi vyhýbal. Inak krvácanie z ďasien, uvoľňovanie a ako posledná fáza vypadávanie Zubov boli veľkým varovným signálom, proti ktorému sa však väzeň prakticky nemal ako brániť. Kvôli tomu, aby väzeň nedostal skorbut, nebude ho predsa vrchnosť posielat na juh, kde je väčšia možnosť dostať sa k vitamínom.

Ako liek mal slúžiť odvar z ihličia. Bola to tekutina odpornej chuti. Nutili nás konzumovať ju pred ranným a večerným jedlom. Naštastie kontrola aspoň v našom tábore nebola dôsledná, a tak kde sme sa mohli, tam sme sa antiskorbutovému odvaru vyhýbali.

Na vnútornnej táborevej výmennej burze mali najväčšiu cenu cibuľa a cesnak, no k tým som sa veru ani raz nedostal. Možno mi to letné brusnicovo-černicové skorbutové antidotum pomáhalo, navyše sem-tam v zime dovezli do tábora a zaredili do jedálneho lístka lístka kvasenú kapustu, a tak môj organizmus vydržal.

Po zime, keď sa sneh rozpustil (pamäťám si, že po ktorej z mojich štyroch abeckých ozaj severských zim ceste v máji plávali po širočine rieke kryhy), sme vedno s prírodou začali ožívať aj my väzni. Tešili sme sa na krátke leto, na životodarné slnko, ktorého sme si - keďže sme pracovali zväčša pod holým nebom, kopali, stavali, nosili brvná - užili dosť. Veď pracovný čas najmä v lete závisel od ľubovôle šéfov tábora, a tato ľubovôľa presadzovaná cez súkolesie táborevého mechanizmu - prideľovača práce, vedúceho brigady - v lete po desať hodín nešla.

Klamal by som však, keby som tvrdil, že sme sa v práci šli potrhať. Robili sme, nepolihovali, ale rozratúvali sme si povedome sily na tie dlhé roky, čo sme si ešte mali odtrpieť. Tých asi tisíc (ak zjednoduším rátanie) politických väzňov 2. tábora malo pri štarte (pre mnohých bol tým nešťastným startom rok 1945, ale mali sme v tábore ľudí, ktorí sa ocitli za mrežami koncom tridsiatych rokov a počas vojny) dokopy pred sebou asi dvanásťtisíc rokov.

Keby sa tieto roky len jedného z obrovského množstva táborov dali zoradiť za sebou, mohli by sme nimi pokryť celé kultúrne dejiny ľudstva od zárodkov písma po prítomnosti... Strašná predstava.

Výška trestov, ktoré v ZSSR rozdávali za politické prečiny (väčšinou vymyslené), bola zarážajúca. Čím bola podmienená prísnosť súdov? Ruskou tradíciou, siahajúcou do predrevolučných čias? Sotva. Porovnaním s inými trestnými kódexmi civilizovaných krajín sveta? Ani to by sa asi nepotvrdilo.

A tak treba vinu za tieto orgie dlhodobých trestov (o trestoch smrti ani nehovoriac) hľadať v krutých zostavovateľoch stalinského trestného kódexu. Mali "k dispozícii" milióny ľudí, obyvateľov štátu, a merali od buka do buka. Navyše trestný systém nepripustil politickým väzňom nijaké úľavy. Na politického väzňa sa vzťahoval iba ďalší čiernochumorný folklórny výrok. "Neponosuj sa na výšku trestu. Ak sa ti vidí malo, prokurátor ti rád prídaj!" A prokurátori (rovako ako spomínaní "krstných otcovia") zavše ozaj pridávali. Okrem bežných procesov mala moc zvýšiť trest či pridať nový ďalšia inštitúcia, ktorá - myslím si to ako neprávnu - nikde na svete neexistovala: takzvané "osobobo soveščanie" ("osobitná porada"). Prečo si túto inštitúciu vzal do svojho arzenálu socializmus, to je ľahko pochopiť. Asi treba pristúpiť na názor, ktorý má dnes v Sovietskom zväze už nemálo stúpencov, že to, čo vytvoril Stalin a čo sa stalo praxou od konca dvadsiatych rokov sa socializmom nazývať nedá.

Sedel som s mnohými, ktorí boli odsúdení osobitnou poradou (najmä v tridsiatych rokoch, ale osobitné porady fungovali až do konca stalinskéj justície). Cími väčšími sa bližil deň ich oslobodenia po desiatich rokoch (hovorím o tých, ktorých súdili v druhej polovici tridsiatych rokov), tým boli nepokojujúcej a nervóznejši.

Od ľubovôle anonymnej, väzňovi neznámej a väzňa nepoznájacej osobitnej porady záviselo, či si človeka deň - dva pred dátumom oslobodenia nezavolajú do kancelárie a či mu "krstný otec" nedá podpísat ďalší výrok osobitnej porady, ktorá predĺži trest o nových päť - desať rokoch. Osobitná porada si väzňa nepredvolávala, nedala mu možnosť brániť sa, vychádzala len z protokolov výsluchu. A o výslchu si môže urobiť predstavu každý čitateľ, ktorý vie, ako sa aj v našej krajine pripravovali politické procesy z konca štyridsiatych a začiatku päťdesiatych rokov. Napokon, autori scenárov výsluchov pochádzali z jednej berijovsko-avakumovovskej "výrobnej linky".

Bol som svedkom takých tragických zvratov, keď človeka, čo si už robil plány na slobodu, na návrat domov, opäťovne a bez zjavného dôvodu (ak ním nebola informácia od udavača) odsúdili na nový trest. Vtedy nepomáhalo nijake priateľské, súcitné slová. Postihnutého človeka bolo treba nechať osamote, dúfať, že prekoná šok...

Je známe aj to, že osobitné porady až do odhalenia Beriju (popravili ho v decembri 1953) vynášali na základe rovnakých protiprávnych premí (lebo obžalovaný bol

zbavený možnosti pred súdom vyhlásiť, že priznania boli vynútené bitím, mučením, odopieraním spánku) aj rozsudky smrti, proti ktorým nebolo odvolanie. Také rozsudky sa zakrátko po oboznámení odsudencu s výrokom aj vykonali.

Niekto moji táboreví priatelia, ktorých postavili pred súd, sa usilovali vysvetliť, že k priznaniam boli prinútení (mnogi si to netrúfli, vedeli, že to nemá zmysel), ale súd uznával len jednu tvrdú a nekompromisnú pravdu, a tou boli protokoly výsluchu, podpísané odsúdenými. Len aby sa väzeň priznal, všetko ostatné bolo druhoradé. "Nemali ste podpísat", bol najvyšší a nezvratný argument predstaviteľov stalinskéj "justície". Ale vyšetrovaný človek mal často len dve možnosti: buď umrieť pri vyšetrovaní, alebo sa podrobniť nátlaku a podpísat protokol.

V lete bola príjemnejšia práca, zdala sa byť konštrukívnejšia, funkčnejšia. Aj keď pracovný deň trval nepomerne dlhšie ako v zime, predsa len večné odhľadanie snehu z ulíc mestečka, z chodníkov v tábore a chodenie okolo vodného kolesa bolo priveľmi fádnym zamestnaním.

Istý čas sme pre dedinčanov, obyvateľov Komi, stavali za rieku stodoly pre soby. Cez leto sú soby na pastvinách, v zime ich pastieri sústreďujú do stavísk a výbchov pri osade. Práca sa nám náramne páčila. Aj preto, že domáci sa k nám správali veľmi dobre, občas nám dali nejaké jedlo.

Medzi vojakmi, ktorí nás vodili do práce, boli všetkijakí ľudia: takí, čo brali príkazy doslovne a videli v nás čosi, čo si azda nezasluhuje názov človek a na čo sa hodí pohľad, ubývajúce pomenovanie "nepriateľ ľudu", ale i takí, zväčša už mazáči, ktorí sa za ďlhé mesiace nedobrovoľne (z oboch strán) kontaktu s väzňami presvedčili, že predsa len majú do činenia s ľuďmi.

My väzni sme "svojich pappenheimských" poznali a prispôsobovali sme sa. Keď nás eskortovali "draci", úzkostlivio sme plnili rozkazy, lebo tí chlapci a tmavočervenými výložkami mali - obrazne povedané - "kolty zavesené poriadne nízko". Pravdaže nie kolty, ale výkonnejšie a nebezpečnejšie samopal. Kráčali sme do práce i späť v prísnych páťciach, nedali sme im jednoducho možnosť ziapaťa nás. Ale oni si ju často našli.

Tí humánnejší takisto neboli barákovia, ale aspoň im z očí nesršala nenávist a ich hľasy oveľa zriedkavejšie prechádzali do vysokých, krikľavých, znevŕzľujúcich tónov.

V konečnom dôsledku bol výsledok rovnaký. Zo severu, od polárneho krahu, sa neuteká, je to naozaj vylúčené. O nijakom individualnom útoku som za zhruba tri a pol roka strávených v Abeze (vrátane niekoľkých záverečných týždňov v baníckej Inte) nepočul.

POKRAČOVANIE NASLEDUJE

ČÍM SME: SLOVÁKMI, ČECHMI ČI POLIAKMI?

Snáď sa čitatelia budú čudovať, že kľa- diem tak nezmyselnú otázku. Síce stretávame sa s tvrdením, že krajania na Spiši a Orave majú poľský pôvod, len vraj o tom nevedia, ale odkiaľ sa tu zrazu berú Česi? Dostalo sa mi však do rúk jedno z vlaajších čísel Zmeny (7.12.92) a našiel som v nej článok od V.Mochoritu Trpky poľský posuch MUDr. Romana Kováča, v ktorom sa o.i. hovorí: "Poľská vláda má veľký záujem konečne uzavrieť zdihavý a nepríjemný spor o to, či sú Slováci Slovákmie alebo Čechmi... Viacerí profesori z Krakovskej univerzity zastávajú názor, že Slováci sú časťou českého národa..." Neslýchane! A teraz slová podpredsedu vlády SR MUDr. R.Kováča: "Tisíce občanov v Poľsku sa prihlásilo k slovenskej národnosti a tým je o existencii slovenskej národnostnej menšiny nevyvratiteľne rozhodnuté. Aj keď, povedzme, sto českých alebo hocijakých iných historikov, jazykovedcov a etnografov bude v knihách tvrdiť, že Slováci sú Čechmi, ale ich úsudok nebude mať vplyv na skutočnosť. Čechom je totiž ten, kto sa sám k Čechom hlási. Kto sa cíti Slovákom, je Slovákom a ani mienka tisícky profesorov na tom nemôže nič zmeniť."

Dokážem pochopiť, že v Poľsku sa podnes používa pomenovania Čech, Česko, bez ohľadu na to, či ide naozaj o Čechov alebo Slovákov. Vyplýva to podľa mňa z nevedomosti, veď o Slovensku sa tu celé desatročia v podstate nevziať hovorilo. Iná vec, keď Slovákov za Čechov považujú učení profesori. Môže to znamenať, že nepoznajú alebo skôr nechcú poznáť všetky fakty a dôkazy, ktoré by túto mienku mohli vyvrátiť. Podobne je s tvrdením, že sme vraj pristahovalcami kdesi od Žywca či Jordanova. Možnože sa odtiaľ niekto aj pristahoval, ale je známe - hovoria o tom aj poľské pramene - že osídľovanie Spiša a Oravy prichádzalo v prevažnej mierze z juhu. Nemožno nám teda nasilu nanucovať iný pôvod a inú národnosť než tá, ku ktorej sa hlásime. Napokon podľa našej rímskokatolíckej viery každý človek, čo prichádza na svet, má vlastný rozum a slobodnú vôľu a podľa tejto vôľe môže sám o sebe rozhodovať. Nemôžu to robiť ani štátne, ani cirkevné úrady.

Pamäťam si jeden moment zo stretnutia delegácie krajanských fariskov v Metropolitnej kúrii v Krakove vo veci zavedenia slovenských bohoslužieb. Padla tam - ako jeden z protiargumentov - i otázka, koľko vás na tých omšiach bude?

Biskupské obavy, ako neskôr vysvetlo, boli zbytočné. Je nás dosť, a nebyť rôznych nátlakov a agitácie, bolo by nás ešte viac. Nedávno som kdeši čítať, že v Bratislave sa začali raz mesačne odbavovať sv. omše v poľskom jazyku. Určite tam nie je veľa obyvateľov poľskej národnosti a napriek tomu slovenské cirkevné úrady nerobili ťažkosti so zavedením poľských omší. Taktôto sa majú riešiť národnostné otázky v náboženskej sfere!

Už sú za nami časy totalitného režimu, keď sa problematika menších premlčovala, keď cirkev - napriek odluke od štátu - čoraz viac vytláčala slovenské spevy z našich kostolov. Na Orave sa jej to úplne podarilo, na Spiši v značnej miere. O dramatických udalostiach v Krempachoch a Novej Belej, kde došlo dokonca k zavretiu kostola, ani nebudem hovoriť. Lenže dnes, v demokratickom systéme, máme právo čakať viac demokracie aj v cirkevných otázkach, konkrétnie v prístupe k jazyku bohoslužieb. Keď II. vatikánsky koncil rozhodol, že bohoslužby sa majú konať v národných jazykoch, máme na to plné právo aj my, čo sa hlásime k slovenskej národnosti. Cirkev by sa teda mala riadiť rozhodnutiami koncilu a nestarať sa o to, koľko nás na slovenských omšíach bude, či sme my Slováci alebo Spišiakmi bud Oravčanmi, prípadne či slovenčine rozumieme, keďže rozprávame nárečím. Podľa mňa kňazi by mali vysvetľovať veriacim, že tak je to správne, že každý má právo na bohoslužby v jazyku, ktorý považuje za materinský.

Nie je tiež argumentom nedostatok kňazov ovládajúcich slovenský jazyk. Problém slovenských bohoslužieb nie je nový, trvá už mnoho rokov. Za toto obdobie bohoslovecké fakulty ukončili stovky kňazov, ktorí sa mohli naučiť i slovenčinu. Boli medzi nimi aj deti našich krajanov, ktorí slovenský jazyk nerobil žiadne problémy. Stačilo ich len poslat do spišských či oravských farností. Tak sa nestalo. Nežijeme v stredoveku, máme koniec 20. storočia, preto nemôžno - ako kedysi Križiaci - mečom a ohňom hľať učenie Kristovo. Pripomína mi to totiž prípad z jednej spišskej obce, kde miestny farár prikázať veriacim modliť sa po poľsky, lebo v opačnom prípade nedostanú rozrešenie alebo niečo podobné. Zhoduje sa to s prikázaním, ktoré Cirkev hľaša: miluj bližného ako seba samého? Asi ťažko.

Ako hovorí Nový zákon, Kristus svojím učením povedal "Chodte a učte všetky národy..." Aj tieto slová potvrdzujú správnosť našich požiadaviek. A zatiaľ po veľkom modlikaní slovenské omše máme len v niekoľkých obciach, aj

to len v nedelu. V normálnych podmienkach malí by sme mať slovenské omše aj vo všedný deň a krajanské deti by sa mali katechizmus učiť po slovensky. A predsa potrebné sú aj dajaké strediská, kde by sme sa mohli zásobovať modlitebnými knižkami a inou náboženskou literatúrou. Netreba k tomu veľa, len trošku dobrej vôle. Dočkáme sa jej?

A.B.

NASTALI DOBRÉ ČASY?

Keď sa zamýšľame nad dejinami, najmä starými, zistíme, že boli tak isto rušné, plné udalostí, nezriedka možno významnejšich ako v novšej dobe. Máme tu na mysli hoci aj veľké stahovanie národov, vznik štátov, výboje a nájazdy Hunov, Mongolov, Tatarov, Turkov a pod., významné jedných a porobu ba i zániky druhých národov. K tým, čo pretrvali napriek tisícročnej porobe, patrí i naša stará vlast - Slovensko. Naši predkovia veľmi skoro prijali kresťanstvo, už v 9. storočí, po prichode vierožvestov sv. Cyrila a Metoda do Veľkomoravskej ríše. Až o vyše sto rokov neskôr prišlo kresťanstvo do Poľska. Patrime teda k národu, ktorý má dlhé dejiny. No nie dejinami sa chceme dnes zaoberať, ostatne Život o tom veľkárt písal.

A propos Života. Predplácam si ho a čítam prakticky od samého začiatku. Na jeho stránkach sa odzrkadľuje život našej slovenskej a českej menšiny, Spoločnosti a jej miestnych skupín i obvodov, naše úspechy a neúspechy, radosti a starosti, skrátko to všetko, čo sme po celé obdobie našej existencie prežívali. Prihovára sa všetkým, mladším i starším. Môžem povedať, že Život to sme vlastne my. Pekne to vystihovalo heslo na výročných poradách: Život s krajanmi, krajania so Životom.

Staré slovenské porekadlo však hovorí: Ako si postelieš, tak sa vyspiš. Spomínam to zámerne, lebo to, aký bude nás časopis, či bude aktuálny, závisí vo veľkej miere aj od nás. Máme na mysli dopisovateľov z každej miestnej skupiny, ktorí by mali obohacovať našu časopis krajanskou tematikou. Zdá sa mi, že by som na prstoch spočítal tých, čo dnes pomerne pravidelne do Života prispievajú. Čo vý ná to krajania - dopisovatelia?

V poslednom období sa hodne hovorí a píše, že pre národnostné menšiny nastali dnes dobré časy, že môžu skoro všetko, že sa im vychádza v ústrety atď. Podľa

mňa oveľa bližšie pravdy by snáď bolo určenie trochu lepšie časy, lebo same sny riešiť národnostné otázky - a tie sú ešte neznamená, že sú vyriešené. Napr. menšiny ešte stále nemajú zaručené práva v Ústave PR buď ústavnom zákone. Iba nedávno bol schválený volebný poriadok, ktorý podľa mňa nie je pre menšiny príliš priaznivý. Snáď v najvhodnejšom postavení je nemecká menšina, aj to len vďaka zvýšenému záujmu a starostlivosťi nemeckej vlády.

Nadálej problematická je otázka materinského jazyka a jeho výučby na školách. Ministerstvo národného vzdelávania vydalo súčasne nariadenie o zásadách výučby cudzích a materinských jazykov, ale podľa mojej mienky zahrnuje len polovičné riešenie. Tam, kde žijú národnostné menšiny, ich materinské jazyky by sa mali vyučovať ako povinné predmety. V opačnom prípade - a to hovorím už o nás - sa slovenčina na školách bude vždy potlačovať. Mali sme na východe veľkého piateľa, v súvislosti s čím bol kedysi zavedený ako povinný predmet ruský jazyk. Dnes sa ďalej vyučuje u nás ako povinný predmet, hoci v spomínanom nariadení sa zreteľne hovorí o možnosti samostatnej voľby jazyka, ktorý sa žiac chce učiť. Školy nariadia a deti, či chcú alebo nechcú - musia. Nie div, že slovenčina na našich školách ďalej živí. Pýtam sa: kde sú nové učebnice, prepracované podľa nových osnov, kde sa vyučuje náboženstvo v slovenskom jazyku, kedy bude dostať učiteľov, aby sa v každej obci na Orave a Spiši vyučovala slovenčina? Otázky bolo oveľa viac.

O tom všetkom sa hovorí v rôznych medzinárodných dohodách, zmluvách a iných dokumentoch, ktoré Sejm ratifikoval, no podľa mňa ležia kdeľsi uschované v trezoroch, akoby ani neexistovali. Lepšie je o nich mlčať, aby nerobili starosti. Takáto narozhodnosť alebo pomalosť v národnostnej otázke trvá podľa mňa príliš. Niekedy je až smiešne, aké jednačky sú v niektorých obciach napr. v otázke jazyka bohoslužieb. Dalo by sa povedať, že sú k tomu potrebné veľmi precízne váhy alebo počítanie. - Vy nám popustite zo slovenčiny v nedeľu toľko a toľko, a my vám z poľských bohoslužieb preneháme to a to. Cirkev dbá len o to, aby zavedením slovenských bohoslužieb neukrátila, božechráň, ani o minútu poľskú stranu. A vobec robí z toho politickú záležitosť.

Akože ináč chápať aj veľkú slávlosť usporiadania svojho času vo Veľkej Lipniči v súvislosti s odhalením pamätnnej tabule veľkému oravskému "vlastencovi" Piotrovi Borowemu, bojovníkovi za poľskosť Oravy. Slávlosť za účasť

krakovského biskupa a iných hodnostárov, čestnej stráže pohraničných vojsk, dychovky a pod. Druhá podobná slávlosť sa konala v Nižných Lapšoch pri odhaľovaní pamätnnej tabule spišskému "vlastencovi" Wojciechovi Halczynovi z Lendaku. Chcem len dodať, že na veľkolipnickom podujatí, a podobne aj na lapšanskom, Oravcov nebolo veľa. Asi sa im nepozdávali "zásluhu" Borowého. Sú to príklady nanucovania obyvateľom Spiša a Oravy čohosi, čo si neprajú. Podobne sa pokúša robiť p. Trajdos a spol. s popolštováním celej spišskej oblasti až kdeľsi po Poprad, Spišskú Novú Ves a Levoču. Chcelo by sa povedať: Bože, odpusť mi, lebo nevedia, čo robia.

J.B.

ZACHOVÁŤ PRE BUDÚCNOSŤ

Zľava: Po tejto kaplnke v Repiskách ostala už len tato fotografia. Kto ju dovolil zbúrať?
Sprava: nová kaplnka ničím nevyniká.

Pochodil som všetky obce Spiša a Oravy. Každá z nich sa čímsi viac alebo menej odlišuje, či už rozlohou, spôsobom zástavby, topografickou polohou, počtom obyvateľstva a pod. Všetky však majú jednu spoločnú vec - minulosť, s ktorou sa spaja aj miestna tradícia. Zachovala sa v pamiatkach, či už v podobe ľudovej architektúry, bývaní, stravovaní a pod.

K pozoruhodným pamiatkam našej minulosť patria nepochybne kaplnky, takzvané Božie muky. Nájdeme ich vo všetkých obciach, buďto roztrúscene v chotári alebo na pomedzí susediacich lokalít. Ako rozprávali naši starí rodičia, kaplnky mali predovšetkým

ochrannú funkciu, buď boli často symbolom vdakys za dobrodenie, napr. za šťastné uzdravenie a pod. Ich stavitelia, často anonymní, pochádzajúci z tohto prostredia, boli ozajistnými ľudovými umelcami. Vedeli v nich odtačiť vtedajšiu dobu. Dodnes teda stojia u nás tieľo vzácné pamiatky náboženského kultu. Žiaľ, horšie je s ich ochranou a údržbou. Často sú ošarpané a zapomenuté. Na jar tohto roku som zažil prekvapenie. Počas návštevy v Repiskách - Vojtyčkovom Potoku som si všimol, že miestni obyvatelia jednu s takýmto kaplnkou zburali a namiesto nej postavili novú, ktorá je vraj darom zo Spojených štátov. Mohli si ju postaviť, ale načo búrať cennú historickú pamiatku, ktorá na dôvažok ani nazaberá veľa miesta?! Výmena starého na nové nie je vždy potrebná, naopak, može byť skodlivá. V podobných prípadoch treba vec vždy prekonzultovať odborníkmi. Nevieme, čo na to Múzeum Tatranské v Zákupe, ktoré by predsa malo držať ochrannú ruku nad týmito pamiatkami náboženského kultu. Treba ich rozhodne zachovať pre budúce pokolenia.

Text a foto: JOZEF PIVOVARČÍK

BUĎME K SEBE OTVORENÍ!

Milí čitatelia Života!

Už dávno som nič nenašiel do rubriky Čitatelia - redakcia. Až teraz sa mi naskytla príležitosť podeliť sa s vami niekoľkými postrehami týkajúcimi sa nášho kultúrneho, ale aj náboženského života. Naša dnešná

súkromnosť slobodného života je často plná rôzneho falša a pokrytectva a preto vyžaduje od nás osobitnú bdelosť. Musíme bodiť, aby sa sloboda nezmenila na svojvôľu, ktorá znamená zle chápánu sloboду.

Na našom vydavateľskom trhu je v súčasnosti mnoho rôznych publikácií, ktoré nielenže nepriňášajú nič nové a nehovoria pravdu, ale na dôvažok páchajú zlo a nezriedka škodia mnohým ľuďom, ktorí sa tešia veľkej autorite. Preto by sme mali voliť to, čo prináša dobro.

Snáď mnohí z nás nevedia, že františkáni v Poľsku vydávajú v slovenskom jazyku časopis *Rytier Nepoškvrnenej*. Vychádza v Niepokalanow, centre mariánskeho kultu, ktoré založil sv. Maximilián Kolbe. Časopis má veľmi peknú grafickú úpravu a obsahuje veľa článkov o dnešnom náboženskom živote, o živote vo svete. Posielam na ukážku prvú stránku Rytiera Nepoškvrnenej, aby som povzbudil k jeho predplácaniu. Predplatné je vlastne ľubovoľným milodarom, ktorý treba poslať na adresu: OO.Franciszkanie, Niepokalanów, 96-515 Teresin, Polska. Časopis bude pravidelne dochádzat.

Druhá vec, ktorú chcem spomenúr, je správa v Katolíckych novinách č.11 zo 14.marca 1993. Uvádzam ju vcelku: "Oznamujeme záujemcom z radov občanov poľskej národnosti, ktorí žijú v Bratislave a blízkom okolí, že v nedelu 14.marca t.r. o 18.hodine, bude v kostolíku Notre Dame na Paláckeho ulici v Bratislave svätá omša v poľskom jazyku. Celebrouval bude páter Piotr Fedorovitz. Svätá omša sa bude konať pravidelne raz v mesiaci."

Táto správa určite záujme čitateľov Života. Nechávam ju bez komentára, iba dodám, že práve tak treba konať dnešných tažkých časoch, aby ľudia boli voči sebe stále viac otvorení.

GABRIEL

MOJA CESTA NA VÝCHOD

Chcel by som sa s čitateľmi Života podeliť mojimi dojmami z cesty na Ukrajinu. Totiž na začiatku marca som sa ocitol na území bývalej Luckej diecézy u knaza Witolda Kowalowa vo farnosti Ostróg, aby som tam viedol duchovné cvičenia.

Kňaz Witold má vo svojej opatere tri kostoly, ktoré sú od seba dosť vzdielené. Jeden je pomerne v dobrom stave, ale dva

sú veľmi ošarpané. Nachádzajú sa v obciach Ostróg, Zdolbunov a Klevaň. Kostol v Zdolbunove je veľmi zničený, keďže pri hlavnom vchode bol postavený obchod s nábytkom a v kostole sa nachádzal sklad. Obchod stojí podnes napriek nariadeniu o jeho rozburáni, nikto sa s tým neponáhla. Vo vnútri kostola nič nie je. Ostali iba spomienky ľudí, ktorí si pamätajú časy, kedy vyzeral veľmi pekne. Takto bol, žiaľ, zničený a ľudia nemohli proti tomu nič urobiť. Pozerali ako chrádom to, čo bolo pre nich najcennejšie. Privítali ma tam slovami: "Vítame vás v našom spustošenom chráme." Avšak viera, ktorá tu pretrvala, je čímsi oveľa nádhernejším, ako holé múry chrámu.

Pohľad na kostol v Klevani je skľúčujúci. Sklad v ňom sice neboli, ale napriek tomu z toho nádherného dvojvežatého kostola ostali skoro trošky... Nemá celý ani jeden oblok, plech na streche je zničený a dnu, vysoko na stenách, vulgárne nápis. Chrám bol miestom, kde sa stretávali opilci na nočných podujatiach. Kňaz Witold po vrátení chrámu spolu s farníkmi zamuroval hlavný vchod, aby zamedzil ničenie...

Keď ide o situáciu na Ukrajine, je veľmi tažká po každej stránke - náboženskej, ako aj hmotnej. Ľuďom sa žije veľmi tažko, chýba skoro všetko a mnohé veci treba získavať metódou "čosi za čosi". Aj náboženská situácia je tažká. Katolíkov je málo, sú nimi iba Poliaci, ktorí prežili prenasledovanie za vieru. Mnohí už nevedia ani slovo po poľsky následkom odnárodňovania. Napriek tomu tvrdia, že sú poľskej národnosti. Všetci si uvedomujeme, že pre takú hrstku kresťanov, ktorí zarábajú asi päť dolárov mesačne, je oprava zničeného chrámu celkom nemožná a presahuje do konca tie najsmelšie plány a očakávania.

Ošarpané steny kostola v Klevani na Ukrajine. Foto: P. P. Kubani

Mnoho potrebných vecí by sa sice dalo kúpiť na mieste. Sú dokonca ľudia ochotní vybavíť také veci ako plech na strechu alebo iné stavebné materiály, ale hlavnou prekážkou je samozrejme nedostatok peňazí.

Okrem toho nejasnená je tam aj situácia pravoslávnej cirkvi. Je podelená na dve časti: jedna je verná patriarchovi v Moskve a druhá je podriadená patriarchovi v Kijeve. Následkom toho stále medzi sebou bojujú napr. o kostoly. Mnohí pravoslávni veriaci chodili v nedeľu do katolíckeho kostola, lebo v ich kostole nebolo sv. omše.

Kňaz Witold a mnohí ďalší kňazi sú skutočne statční ľudia, ktorí otázkam viery a cirkvi venujú celú svoju životnú energiu. Sú nielen budovateľmi Božieho kráľovstva, ale aj opravdivými stavbármami, ktorí sa starajú o cement, vápno a tehly.

O všetkom, čo sa tam deje a aká je situácia, dalo by sa ešte veľa napísat. Nech stačí toľko. Chcem túto krátku správu ukončiť tým, čo je v našich časoch tak časté, teda prosbou k všetkým ľuďom dobrej vôle a otvoreného srdca: V mene týchto ľudí prosím hoci aj o skromnú pomoc, aby sa tamojší kresťania mohli modliť v opravenom chráme Pána...

Prípadajam snímku kostola v Klevani, ako aj adresu a číslo konta.

Ksiądz Witold Kowalow
Odbudowa kościoła w Klewaniu na Ukrainie:
skr.poczt.9
34-520 Poronin
B.S.ZAKOPANE O/BIAŁY DUNAJEC, nr,
949455-170-109862-2

Kňaz PAWEŁ PIOTR KUBANI

JÚN V ZÁHRADKE

Zo záhonov vo voľnej pôde zberáme šalát, kaleráby, hrachové struhy, skorý kel i skorú kapustu, redkovku, cibuľku i vňatový cesnak. Každý záhon, z ktorého sme zobraťli úrodu, podľa zásobov kompostu aspoň slabovo pohnojíme a pripravíme na ďalšiu výsadbu alebo na sejbu. Všetky rastlinné zvyšky, ktoré nie sú napadnuté chorobami, starostlivo sústredujeme na kompostovanie.

Sejeme letný šalát, spravidla rovno na záhon, redkovku, na výsevný záhonček riedko sejeme na predpestovanie sadiva skorý kaleráb, karfiol na jesenný zber úrody, karfiol špargľový. Karfiol i karfiol špargľový sú z júnovej sejby istejšie než z jarnej, pretože sa vyvíjajú v období krátieho svetelného dňa a spravidla aj zvýšenej vlhkosti, takže nevybichajú do kvetu. Jesenné ružice bývajú akostne.

Ešte môžeme siť kríčkovú fazuľu na struhy, červenú šalátovú repu, mrkvu, prípadne okrúhlicu, opakujeme sejbu kópuru a lahôdkovej kukurice.

Zo žďkových rajčiakov vyštipujeme každý týždeň výhonky tvoriace sa v pazuchách listov. Tým, že ich cieľavedome tvarujeme na jeden výhonok, regulujeme pravidelnejšie rozmiestenie plodov, ich vývoj a vyzrievanie. Až do tvorby štyroch súkvetí každých 14 dní prihnojujeme slabým roztokom kombinovaného hnojiva NPK. Do škatuľky od zápaliek normálnej veľkosti naberieme hnojivo, dokonale ho rozpustíme v menšej nádobe a potom riedime v kanve vody. Ku každej rastline dávame asi 31 l roztoku. Jednostrannú zálievku len dusíkatým hnojivom neodporúčame, pretože podporuje silný vegetatívny rast na úkor tvorby plodov. Pri zálevaní nesmieme navlhčiť listy rajčiakov, lebo tým by sme utvárali priaživné podmienky na šírenie hubových chorôb.

Kedysi odporúčané skracovanie uhoriek nakladačiek pri rodiacich hybridoch odpadá. Hybridy totiž nasadzujú plody tam, kde je každý list. Pri nehybridných plazivých uhorkách môžeme porast zahustiť odstránením vzastového vrcholku na vlastnej byli za 4.-5. listom, najmä ak sú rastliny v redšom spone. Pri zaštipnutí sa tvorí viacero bočných byľ so zvýšenou rodovitou. Významnejší je rez na melnoch, pretože kvety sa tvoria na bočných bylinách. Zaštipujeme ich ako uhorky.

Z uhoriek prírychlovaných pod nízkymi fóliovými tunelmi odstraňujeme fóliu, keď rastliny vyplní celú plochu. Fólia odstraňujeme za podmračného počasia, nikdy nie za plného slnečného svitu. Ak sú jasné dni, robíme tak skoro ráno, pred východom slnka. Aj tento krátky čas stačí na prispôsobenie sa listov, takže sa nespália. Keby boli ešte chladné noci, uhorky na noc zakrývame fóliou. Vo vyšších fólioviskoch, v ktorých sa zelenina pestuje počas celého vegetačného obdobia, treba za slnečného svitu účinne vetrať.

JE CHOV KRÁLIKOV RENTABILNÝ?

V poslednom období roľníci dosť často meria výrobny profil v snahe zabezpečiť rentabilitu svojich gazdovstiev. Všimli sme si, že populárne sa začína tešiť chov králikov. V posledných mesiacoch vzniklo mnoho králičích fariem. Navštívili sme jednu z nich, kde základné stádo tvorilo 350 samíc a 35 samcov, čiže 10 samíc pripadalo na jedného samca. Je to reprodukčná farma, na ktorej chovajú zvieratá štyroch rás: bielej kalifornskej a novozélandskej, červenej novozélandskej a bielej popielanskej. Králiky tam držia v klietkach vybavených krmidlami a napájadlami.

Vyplatí sa chovať králiky? Majiteľ farmy nám sprístupnil svoje záznamy, na základe ktorých sme mohli vypočítať výšku výrobných nákladov a konečného zisku. Pre zjednodušenie výpočtu sme stanovili

základné stádo na 50 samíc. Od každej z nich možno odchovať priemerne 30 mladých ročne. Zvieratá sa kŕmi predovšetkým hospodárskymi krmivami - 70 perc. krmív tvorí miešanka z obilného šrotu a 30 perc. granulát, ktorý majiteľ kupoval v Ústave parazitológickej PAV. Podľa neho 1 kg. krmív ho stál 2000 zl. Na kilogram výhovného prírastku musí králik dostať 4,5 kg miešanky. Stádo je pod opaterou zverolekára, ktorý o.i. robí profilaktické očkovanie.

Vypočítajme teda náklady na odchovanie králiku s hmotnosťou 3 kilogramov. Za krmivá treba zaplatiť 31 700 zl. Zverolekárska starostlivosť stojí 4 000 zl. Amortizácia klietok, napájadiel a iných zariadení tvorí náklady vo výške 4 000 zl. Ostatné výdavky, z ktorých najdôležitejšia je cena elektrickej energie - dosahujú ok. 2 000 zl. Teda odchovanie 3-kilogramového králiku stojí 41 700 zl.

Králičie brojlerky možno dnes predávať bez problémov. Jatky, ktoré svoj tovar určujú na vývoz, sa dokonca stačia na malú ponuku zvierat. Za kilogram živého

králika možno dostať priemerne 20 000 zl., teda za 3-kilogramového králika - 60 000 zl. Od hodnoty produkcie treba odpočítať výrobné náklady - 41 700 zl. Rozdiel je 18 300 zl. Taký je zisk z jedného králiku. Pripomeňme, že nás rozpočet sa týka stáda, v ktorom je 50 samíc. Každý rok treba nechať 25 mladých samíc na obnovenie stáda. Čiže keď od 50 samíc odchováme 1500 mladých, môžeme na predaj určiť 1475 mladých králikov.

Aký je zisk z farmy? Ten, kto bude mať 50 samíc, môže počítať so ziskom 26 992 000 zl. Teda chov králikov je nepochybne rentabilný. Pritom ani netreba veľa investovať. Na začiatok stačí šopu. Treba kúpiť buď samému urobit klietky, no a dobré krmivo. Pokiaľ jatky hľadajú zákazníkov - bude to dobrý obchod. Vraj na nemeckom trhu po králičom mäse je veľký dopyt.

Majiteľ farmy nám sprístupnil svoje výpočty týkajúce sa tovarového chovu. Na reprodukčnom chove sa dá zarobiť ešte lepšie. Hodnotné kusy možno predávať po 28 - 40 000 zl. za kg. Zaručuje to vysokú rentabilitu produkcie.

ZELENÁ KRONIKA

STRAVITEĽNOSŤ krmív závisí predovšetkým od ich vláknitosti, od množstva obsahovaných bielkovín a od veľkosti krmnej dávky. (veľké krmne dávky zviera trávi horšie ako menšie). Najtažšie straviteľnou zložkou krmiva je vlákno. Napr. mlieko vôbec neobsahuje vlákno - straviteľnosť jeho jednotlivých zložiek dosahuje od 90 do

100%. Straviteľnosť iných druhov krmív je nasledovná: zemiakov - približne 90%, raží (zrna) - pribl. 95%, otrúb - pribl. 70%, sena - pribl. 60%, slamy - pribl. 40%, rôznych zelených krmív - 50-70%, (závisle od fázy rozvoja rastlín). Straviteľnosť krmív závisí tiež od druhu zvierat, ktorým krmivá dávame. Napr. veľmi vláknité krmivá najlepšie využívajú prežuvavce, ktorí krmivá s malým množstvom balastu najlepšie využívajú ošpané a hydina.

ŽREBNÁ KOBYLA, najmä v posledných mesiacoch, vyžaduje trochu iné kŕmenie. Veľmi vhodné v tomto

období je dietetické krmivo, nazývané v Poľsku „mesz“. Pripravuje sa nasledovne: V 1 litri vody treba nechať zoviet 20 dkg janového semena, až kým sa neobjaví sliz. Potom pridáme do toho 2 kg ovsa, 20 dkg kuchynskej soli a dolejeme 1 liter vriacej vody. Po vymiešaní pridáme 1 kg pšeničných otrúb, prikryjeme kúskom hrubšej látky (napr. dekou, vrecovinou a pod.) a odstavíme na 2 až 4 hod. Potom všetko ešte raz vymiešame a teplé dávame kobyle dvakrát v týždni. Priemerná dávka - 3 až 5 kg, závisie od hmotnosti kobyly.

K. BIELEK

Zlatý peniaz

Ďurko bol synom chudobných, ale statočných rodičov. Dali ho za učňa k istému kupcovi v meste. Od rána do noci musel pracovať a usilovať sa.

Ďurko robil všetko. Svedomite vykonával všetky rozkazy. Práce sa nebál. Neodtahoval sa od nej. Pán si ho veľmi obľúbil. Rád videl statočnosť a svedomitosť. Ďurko robil svojmu pánovi všetko po vôle. Spadnuté ihly zbieran a odkladal. Dával ich do škatuľky. Keď ich mal veľa, zaniesol ich pánovi. Pán ho pochválil. Na znak vďačnosti ho pohladkal po hlave. Vtedy bol Ďurko šťastný. Zbieran aj ostatné maličkosti: zvyšky nití, povrázky a papier.

Ďurko vyrástol. V kupeckve bol veľmi obratný. Pán ho posielal do sveta. Prial si, aby sa ešte viac naučil, skúsil vo veľkých mestách a cudzích krajinách. Ale sa chcel ešte raz presvedčiť o Ďurkovej statočnosti a úprimnosti.

Zavolal ho do svojej izby a povedal mu:

- Musím odísť. Domov sa vrátim o niekoľko dní. Za ten čas dávaj v dome na všetko dobrý pozor.

Ďurko prisľúbil. Pán odcestoval. Na písacom stole čosi sa blýštal. Ďurko pristúpil bližšie. Uvidel, že je to veľký peniaz. Niekoľko iný bol rozmýšľal takto:

- Môj pán je bohatý. Obšde sa bez tohto peniaza. Možno, že oňom ani nievie.

Ďurko rozmýšľal ináč. Hovoril si:

- Tento zlatý peniaz patrí môjmu dobrému pánovi. Nechám si ho. Odovzdám mu ho vtedy, keď príde naspať.

Toto statočné zmýšľanie prinieslo Ďurkovi veľké šťastie. Pán sa vrátil domov. Dostal stratený peniaz. Z vďačnosti objal svojho pomocníka. So slzami radosti povedal:

— Si dobrý, statočný človek. Odteraz budeš mojím synom.

MILAN RÚFUS

Modlitba za úrodu

Nie výcvalom,
len krokom, iba krokom
zem kobylka
tu nohy prekladá.

Pod bičom nezrýchli.
A pod modlitbou tiež.

Čo je to?

Štyria bratia, stále sa doháňajú
a nikdy sa nedohonia
(ezov an áselen)

Nežije, a predsa chodí
a človeka dobre vodí
(ynidoH)

Vo vode sa kúpala,
ale suchá zostala.
(suH)

Tisíckrát denne,
bože, počuješ
ten bič i zvon.
A hovoríš:

"Každý je sám.
I boh, i človek, synu.
Každý je sám.
A tvoja viera-neviera
i hnev, i modlitbu
si ako slamenák prestiera
pod nahú dušu
na prfliš tvrdú hlinu."

Strom

V lese stojí strom,
přitahuje hrom.
Stojí stromy v lese,
každý z nich se třese.

A nejvíce osika,
ta raděj nic neříká,
to protože blesk
od javoru plesk.
Dodnes jí to v listech zvoní,
což kdyby tak bouchlo do ní?

JAN VODNANSKÝ

Vtáčie hniedzo

Stalo sa to na konci jari. Slnko sa skrývalo za hory. Šero zakrývalo celé okolie. V povetru bzučal hmyz. Po zlej ceste išiel voz. Sedeli na ňom dvaja muži. Zrazu čosi prasklo. Zlakli sa.

- Zlomila sa nám os! - rieko jeden z mužov.

Druhý zoskočil z voza a obzeral ho. Videl, že sa prelomila zadná časť osi.

- Čo teraz? - mrmlal a škrabal sa za uchom. - Keby sme mali aspoň nejakú žrd!

- Sotva nájdeme niečo, - rieko druhý. - Tu široko-daleko ani len stromčeka neviďej. Musíme si pomôcť sami. Ty budeš poháňať kone, ja tlačiť voz. Ako tak prídešme k nejakému stromu.

S veľkou námahou prešli takto kus cesty. Keď ustali, zamenili si úlohy.

- Pozri, - rieko ten, čo viedol kone, - tam stojí mladý strom, ten nám nahradí os!

Druhý vzal sekuru, preskočil jarček. Prišiel k stromu i nepozerajúca podtal ho. Stromček sa pohol. Vtom vyletel poplašený vták, ktorý sedel v hniedze medzi listami. Bojaživo obletoval strom. Mláďatka žalostne zaštebotali a tak žalostne odpovedali smutnej matke. Muž začal váhať či má strom zatať.

- Vari nie je stromček dosť pevný? - zakričal druhý.

- Pevný by bol, ale v inom je chyba! - odpovedal ten, čo zatal do stromu.

- Aká chyba?

- Na strome je vtáčie hniedzo. Mláďatka zahynú, keď stromček zotrem. Počuj, ako mláďatá žalostne štebotajú za matkou!

- Počujem, ale čo máme robiť bez osi?

- Čo? - odvetil druhý. - I ďalej budeme tlačiť voz, kým nenájdeme druhý strom. Tento strom nezotrem!

Nezotali ho. Trápili sa s vozom sami. Prišli domov. Boli vysoleni a vyčerpani, ale na duši spokojní, že vtáčikom nezničili ich domček - vtáčie hniedzo.

JOZEF PAVLOVIČ Karamelka

Vraví osa natešená:
Balík máme, dečka,
videla som, ako ušiel
poštárovi z vrecka.

Ten je veľký, ten je tažký
a voňavý najmä,
akože ho dostať,
rýchlo vymýšľajme!

Nikto nemal takú silu
na okolí blízkom,
museli ho prepravovať
osím žeriaviskom.

Zavolali všetky osy
na hostinu veľkú.
Kedyže by sami zjedli
celú karamelku.

FRÁŇA ŠRÁMEK Dívka

Včera mne cos udivilo, byly to mé ruce,
letely mi k srdci, padli k němu prudce,
vlny tam dvě o břeh bily,
ty mne taky udivily.

Byla jsem jak rosná louka ranní,
bily kůň se pásli na ní,
odvídřa jsem, bože, celá jiná,
rostou na mně hrozný vína.

Ráda bych se sester, ráda bych se ptala,
proč jsem jako louka rozkvétala,
proč a proč jsem ... jak to jenom říci ...
jsou snad muži loupežníci?

Veselo so Životom

- Mamička, mamička! - kričí dievčatko.
- Koľko ráz ti mám priopomínať, že deti majú
rozprávať, až keď sa ich dospelí na niečo spýtajú.
- Teda sa ma rýchlo sptaj, či nekypí mliečko!

Pani vstúpila do obchodu s vtáctvom a oslovia
papagája v kletke:
- Nuž čo, krásavec, vieš rozpraváť?
- Pravdaže viem. A ty vieš lietať?

Za tri hodiny vyliezol slimák na strom, šmykol sa,
spadol dolu a vzdychol si:
- Rýchla práca stojí za nič.

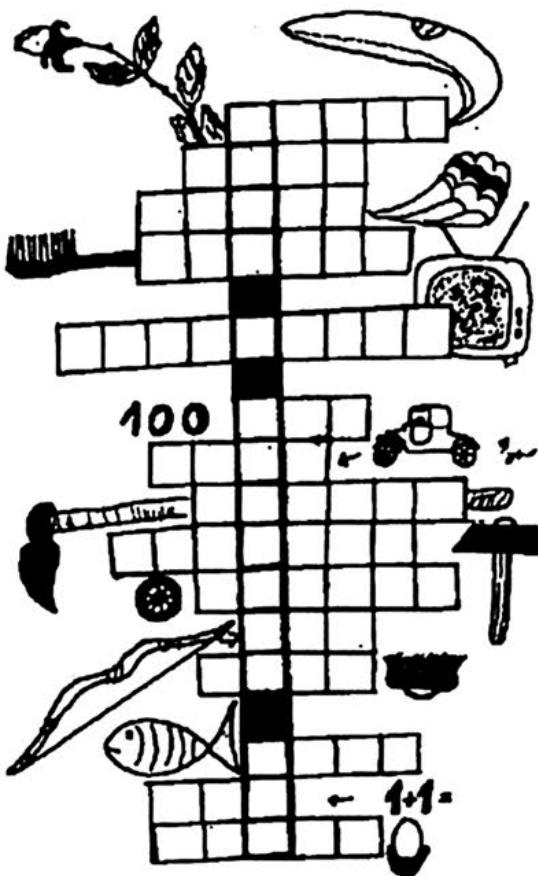
- Kto ti teraz pomáha s domácimi úlohami?
V poslednom čase si sa výrazne zlepšil.
- Prosím, nikto, máme pokazený televízor.

- Čo myslíš, Mišo, prečo pes krúti chvostom,
keď vidí svojho pána?
- Pretože nemá klobúk, aby si ho zložil na pozdrav.

Jožo našiel v komore vrecuško s jedom na myši a pýta sa:

- Mama, čo je to?
- To je mačka v prášku.

- Jurko, prečo si dal svojmu psovi meno Podvodník?
- Zo žartu
- Zo žartu?
- Vieš, koľko ľudí sa na ulici obzrie, keď náň zavolám: Podvodník,
pod sem!

Mášenka a medvěd

Byli jednou jeden dědeček a babička. Měli vnučku Mášenku.

Jednou šla Máša na jahody. Zabloudila v lese. Večer přišla k chaloupce, ve které žil velký medvěd. Ten už nepustil Mášenku domů. Každý den mu musela vařit kaší. Naříkala:

"Jak já se dostanu domů?"

Jednoho dne na to přišla. Naperala koláče a řekla medvědi:

"Donesu koláče babičce a dědečkovi."

"Odnesu je sám," nabídl se medvěd.

"Dobře," řekla Máša, "ale koláče po cestě nejez! Vylezu na strom a budu na tebe dávat pozor. Teď složím koláče do nůžky. Ty se podívej, jaké je venku počasí."

Medvěd vyšel ven, a Máša se honem schovala do nůžky.

Medvěd se vrátil a viděl nůžky s koláči. Vzal ji na záda a vydal se na cestu. Šel a šel. Nakonec dostal chuť na koláč. Povídala:

NAŠA KRÍŽOVKA

Ludia už od veľmi dávna pozorovali, ako vplýva počasie na ich život a vôbec na prírodu a s tým spojenú budúcu úrodu: A tak v klenotnici slovenských ľudových múdrostí tento postrech nájdeme. Napríklad: Suchý marec, studený apríl, mokrý máj... Dokončenie nájdete v dnešnej našej tajničke.

Zo správnych odpovedí marcového čísla sme vyžrebovali nasledujúcich výhercov: Patrika Deveru z Fridmana, Moniku Kobylakovú z Chyžného a Jolantu Sikorovú z Harkabuza.

"Sednu si na souček,
vezmu si koláček."

A Mášenka volala tiše z nůžky:

"Já tě vidím.
Nesedej si na souček,
neber si koláček!
Přes tmavý les
babičce, dědovi
koláčky nes!"

Medvěd zaboučel: "Přece mě
vidí. Musím jít dál." Šel a šel.
Dostal zase chuť na koláč. Sedl
si a povídala:

"Sednu si na souček,
vezmu si koláček."

Ale Mášenka volala z nůžky slabým hláskem:

"Já tě vidím.
Nesedej si na souček,
neber si koláček!
Přes tmavý les,
babičce, dědovi
koláčky nes!"

Medvěd se podivil: Ta je
chytrá! Sedí vysoko, vidí daleko."

Sebral se a šel dál. Přišel k babičce a k dědečkovi. Zabušil na dveře. Psi začali štěkat. Medvěd se polekal, postavil nůžky u vrat a pelášil do lesa. Mášenka vyskočila z nůžky a utíkala k babičce a k dědečkovi. To bylo radosti!

Š. FURDEK Slovenčina

Ja som hrdý, že som Slovák,
syn slovenskej matky!
Slovenčina nadovšetko
jazyk mi je sladký.

Rečí krásnych viem ja mnoho,
ale žiadna iná
nie je pre mňa až tak krásna
ako slovenčina.

Ona rečou predkov mojich
bola vždy a bude,
aj moju tiež bude navždy -
jak v šťastí, tak v trude.

SUPER BORIS

Jeho talent vybuchol náhle, ako bomba. Prostý chlapec z malého mestečka Leimen v Nemecku prišiel do Wimbledonu a vyhral. Mal vtedy 17 rokov a 7 mesiacov a neveľké vyhliadky do budúcnosti. Stal sa najmladším víťazom tohto veľkého grandslamového tenisového turnaja. Otvoril sa pred ním svet. Dostal vyše 16 tisíc ľubostných listov od mladých dievčat, no a množstvo rôznych finančne výhodných ponúk.

Nemecko získalo znamenitý materiál na národného hrdinu. Boris Becker, lebo oňom je reč, sa hodil ani uliaty k obrazu takého muža: vysoký, dobre urastený hrdzavý blondín s modrými očami a pozdĺžou tvárov, najlepší vo svojej profesi. Massmedia urobili z neho supermena. Za niekoľko týždňov musel dospieť. Interviewy, fotografie, reklamy, no a rýchlo rastúce konto v banke. Na hrdinu ho pasovali v nasledujúcom roku, keď po druhý raz vyhral turnaj vo Wimbledone.

Finále bolo symbolom epochy a generálnej zmeny štýlu hry. Ivan Lendl, najlepší tenista na svete od začiatku 80. rokov a nešťastný človek, ktorý vyhral všetko okrem turnaja vo Wimbledone, bol porazený vlastnou zbraňou. Vysvetlo, že loptičku možno odražať ešte silnejšie a presnejšie ako on a že hra pri poslednej čiare kurtu je už prežítkom.

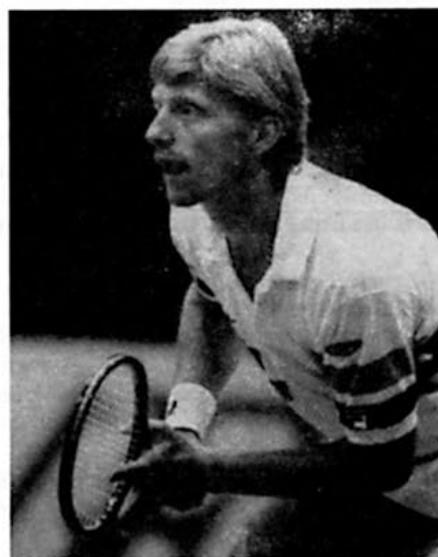
Odteraz, aby vyhral, musel by z celej sily servovať, rýchlo sa ocitnúť pri sieti a výmenu loptičiek zavŕšiť volejom. O štýl, serv a volej sa pokúšali aj iní, ale až Becker ukázal, aký je účinný. Skončila sa éra technikov, nastávala doba siláckeho tenisu. Nie div, že jeho príkorníka začali volať aj Boris bum, bum.

Kým by bol dnes Boris Becker, koľko by získal grandslamových titulov, keby sa tenis naozaj väzne venoval - ľahko povedať. Iste by získal viac: raz vyhral turnaj v Austrálii, raz v USA, trikrát Wimbledon. Veľmi rýchlo, možno po troch rokoch, sa Becker začal ukazovať ako niekto úplne iný, nie tenista, ale človek. V interviewoch čoraz menej hovoril o tenise a viac o iných problémoch, náboženstve, vzťahoch medzi ľuďmi, hladujúcej Afrike a pod. A boli to premyslené slová. Niekoľko môže namietat, že kto má toľko peňazí, môže rozprávať na ľubovoľnú tému. Je to pravda. Aby ušiel pred daňami, prestahoval sa do Monte Carla. Peňazí mal dosť, veďako národný hrdina ponuky, reklamy mu nikdy nechýbali...

Jedno je isté. Borisovi, napriek sláve a peniazom, sôdovka neudrela do hlavy, ako sa to v podobných prípadoch často stáva. Rýchlo dospel k záveru, že tenis nie je jedinou ani najdôležitejšou sférou jeho života. Hoci stále patrí k najlepším - v súčasnosti je na štvrtom mieste - jeho záujmy sa čoraz častejšie obracajú k biznisu. Prednedávnom napr. kúpil väčšinu

účastí závodu Opla vo Wolfsburgu. Zároveň pred niekoľkými týždňami sa zasníbil s modelkou Barbarou Feltusovou. Nebolo by na tom nič zvláštne, keby jeho snúbenica nebola mulatkou, čo vyvolalo priam zemetrasenie. Árijský superman s černoškou? Becker si však z toho nič nerobí, aj keď ho kvôli tomu prestali považovať za národného hrdinu. Býva striedavo v Londýne buď Paríži, kde miešané páry sú vedeným javom. Možnože sa zanedlho vzdá aktívnej činnosti a nepochybne bude chýbať vo svete tenisu. Nechce však byť jeho otrokom. Má na to právo.

(jš)

Hviezdy svetovej estrády

ROMINA - AL BANO

Je to známy a veľmi populárny spevácky manželský pár z Talianska - Romina Powerová a Al Bano, vlastným menom Albano Carrisi. Spievajú krásne melodické pesničky, z ktorých viaceré sú podnes oblúbenými hitmi nielen v Taliansku, ale aj iných krajinách. K svojej súčasnej pozícii v domácej i európskej populárnej hudbe sa dopracovali nie jednoduchým sposobom.

Al Bano žil do sedemnástich rokov na dedine a pracoval na poliach ako väčšina vidiečanov. Potom odišiel do Milána a priležitosne pracoval ako robotník, montér. Chcel byť kuchárom, ale v r. 1964 sa prihlásil na konkúr do skupiny známeho sólistu Adriana Celentana, ktorý bol preňho veľkým vzorom. O rok neskôr sa zúčastnil predvýberu pre San Remo a tam po prvý raz uvidel Rominu. Spoznali sa však až neskôr, keď už boli slávni - on ako spevák a ona ako filmová herečka - pri nakrúcaní filmu Na slnku. Po-

zval ju do rodnej dediny, kde sa jej veľmi zapáčilo a tak nie div, že sa zanedlho zosobášili.

Romina - dcéra známeho filmového herca Tyronea Powera - získala predpoklady pre herectvo už v kolíske. Rozhodovala sa medzi herectvom a spevom bolo pre ňu dosť ľahko, najmä po niekoľkých úspešných filmoch, v ktorých hrala. Po sobáši začala viac spievať, ale hrávala aj vo filmech spolu s Al Banom. Knajzámejším patrónom film Šampanský raj. Najviac si však cenia rodinu, vzájomné porozumenie a štvoricu deťí, ktorým venujú celý svoj čas.

O čom spievajú? O láske, šťastí v rodine a každodennom živote. Reagujú aj na sociálne pomery vo svojej krajine. *Chi sara* - víťazná pesnička festivalu San Remo 1984, *Sharazah*, *Felicita* a ďalšie hity podmaňujú srdce poslucháča príjemnou melódiou a sevnosťou. Pochádzajú z pera autorskej dvojice Farina-Minellone, ktorá skladá aj pre populárnu skupinu Ricchi e Poveri. Výber pesničiek do repertoáru si Romina s manželom robia sami a dôkladne. Do detailov sa pripravujú aj na každé vystúpenie. Každý koncert považujú za rovnako náročný. Účinkujú vždy len so svojou sprievodnou skupinou, ktorú vede klavirista Vittorio Baque.

Veda koncertujú a všade si dokázali získať veľkú obľubu. V roku 1985 sa zúčastnili i na jubilejnom 20. ročníku Medzinárodného festivalu populárnej piesne Bratislavská lýra, kde ich vystúpenie malo obrovský úspech. "Radi sa zúčastňujeme na takýchto podujatiach - tvrdia svorne. Podľa nás od nich bočí len ten, kto si neverí. Treba však na ne chodiť, keďže na nich možno najťažšie získať prehľad u súčasnej hudbe. Sledujeme aj mladých tvorcov a interpretov a veda sa od nich učíme. Napríklad, keď prišla elektronika, museli sme takisto sa takisto prispôsobiť." Možno aj preto sú tak populárni. Treba však uznáť, že spievajú naozaj pekne, ich pesničky sa príjemne počúvajú. Na koncertoch ich spieva celé obecenstvo. Snáď ich niekedy uvidíme aj u nás. Bol by to pekný zážitok.

(jš)

NA LETO

Dnes vám, milé čitateľky, ponúkame niekoľko modelov na leto. Hore zľava elegantné šaty košeľového strihu, ktoré možno využiť na celý deň. Na našom obrázku sú bielo-béžovo pásikavé a majú kožené gombíky. Vedľa dvojdielne šaty z pásikavej látky, vhodné aj pre moletky - hodia sa nielen do práce, ale i pre menšie spoločenské príležitosti. Sprava taktiež dvojdielne šaty majúce úzku sukňu a zapínanú na gombíky vrchnú časť.

Pre mladé dievčatá sú opäť módne vesty. Na našom obrázku zľava zaujímavá kožená vesta, sprava čierna s kovovými gombíkmi a cvokmi.

WĘTERYNARZ

PRYSZCZYCA ŚWIŃ

Pryszczyca jest chorobą zaraźliwą rozprzestrzeniającą się bardzo szybko, o wiele szybciej niż inne choroby zaraźliwe. Na pryszczycę mogą zapadać świnie w każdym wieku. Wśród prosiąt - osesków pryszczycę powoduje masowe padnięcie. Przeważnie padają całe mioty. U świń dorosłych i warchlaków, jeśli mają dobre warunki utrzymania, pryszczycę przebiega dość łagodnie i zwykle kończy się wyzdrowieniem. Świnie zarażają się pryszczycą najczęściej przez zakażoną karmę, na przykład przez nie gotowane mleko pochodzące od krów chorych na pryszczycę, przez picie zakażonej wody, jak również przez stykanie się zwierząt zdrowych z chorymi. Zarazek może przedostać się do organizmu także przez ranki i zadrapania na skórze. Do gospodarstwa zaraza może być przeniesiona przez zwierzę nowo zakupione, które niedawno przechorowały pryszczycę i są jeszcze nosicielami zarazków, jak również przez człowieka (na obuwie, ubranie). Może być przeniesiona również ze słomą, paszą i innymi przedmiotami pochodząymi z gospodarstwa zapowietrzonego. Zwierzęta zakażone, u których nie wystąpiły jeszcze objawy choroby, mogą też przenosić pryszczycę. Na początku choroby temperatura ciała świń podnosi się do 41 stopni, następuje utrata apetytu. Głównym objawem są pęcherze na koronce racic, w

szczelinie międzyracicznej oraz na ryju i w jamie ustnej, a przy tym silne ślinienie się i ciągłe mlaskanie. U macior karmiących pojawiają się pęcherze na wymieniu. Po pęknieniu większości pęcherzy temperatura ciała zwykle spada. Powstawanie wrzodów na koronce i w szczelinie międzyracicznej powoduje kulawiznę. Jeśli rany w okolicy racic są duże, świnie leżą i nie wstają nawet do jedzenia. Zaniedbanie leczenia może doprowadzić do spadania puszek rogowej racic. W wypadku wystąpienia pryszczycy należy natychmiast zawiadomić lekarza i lecznicę oraz gminę. Jak najszybsze zgłoszenie objawów wzbudzających podejrzenie o pryszczycę ma bardzo ważne znaczenie w zwalczaniu tej zarazy, pozwoli ono zapobiec padnięciu zwierząt i umiejscowić zarazę. Do zagrody nie wolno wpuszczać osób obcych. Zarządzenia wydane przez lekarza muszą być dokładnie wykonane, gdyż tylko w ten sposób można zabezpieczyć pobliskie gospodarstwa przed pryszczycą. Zwierzęta należy zamknąć w pomieszczeniach na cały czas trwania choroby. Zwalczanie pryszczycy ma wielkie znaczenie dla hodowli, gdy z choroba ta powoduje czasem śmierć bydła i świń w całych gromadach, chore racice leczy się przez nakładanie opatrunków z dziegiem. Lekki lub ciężki przebieg pryszczycy u świń, w dużej mierze zależy od warunków, w jakich chorą świnie się znajdują. Jeśli mają dostateczną ilość suchej i czystej ściółki, spokój oraz właściwe leczenie - pryszczycę kończy się zwykle wyzdrowieniem.

PARATYFUS PROSIĄT

Paratyfus jest chorobą zaraźliwą. Chorują na nią prosiąta w wieku do 4 miesięcy, rzadziej starsze. Świnie dorosłe na paratyfus nie chorują. Masowe zachorowania prosiąt na paratyfus najczęściej spotykane są w okresie wiosennym i jesiennym, znane są jednak wypadki zachorowań i w innych porach roku. Prosiąta zarażają się za pośrednictwem karmy i wody zawierającej zarazki paratyfusu oraz przez przebywanie w jednym kojcu ze sztukami chorymi. Wystąpieniu paratyfusu sprzyjają wilgotne i zimne pomieszczenia, złe żywienie - przekarmianie lub niedożywianie oraz przeziębienia. Przebieg choroby jest najczęściej przewlekły, trwa ona wówczas do dwóch tygodni, a głównym objawem jest biegunka, która znika po pewnym czasie, a potem znów się pojawia. Chorą prosiątą słabo rosną i stopniowo chudną. Na 10 chorych sztuk przeważnie 7 pada. Jeśli paratyfus przebiega gwałtownie, co zdarza się rzadziej, wówczas trwa 3 dni i kończy się śmiercią. Charakterystycznym objawem takiej postaci choroby jest wysoka temperatura, dochodząca do 40 stopni, brak apetytu, niekiedy biegunka. Przed śmiercią występuje sioletowo czerwone zabarwienie skóry uszu, szyi, brzucha, niekiedy zwierzę ma drgawki lub kręci się w koło. W celu szybkiego zlikwidowania choroby, należy prosiąta, u których występuje biegunka i podwyższona temperatura natychmiast odosobić. Prosiąta nie wykazujące jeszcze

ZUZKA VARÍ

ČO NA OBED?

MOZOČKOVÁ POLIEVKA. Rozpočet: Bravčový alebo teľací mozog, 30 g oleja, 1 malá cibuľa, 40 g oleja a 60 g hladkej múky na zápražku, 80 g koreňovej zeleniny, soľ, mleté čierne koreniny, pažitka alebo zelená petržlenová vŕňať, 1 malý karfiol, 1,25 dl mlieka, 1 žltok.

Mozog sparíme horúcou vodou, odblánsime a udusíme na pokrájané cibuli opráženej na oleji. Koreňovú zeleninu uvaríme v mierne osolenej vode do mäkkia. Vývar sedíme, zahustíme žltou zápražkou, povaríme a primiešame udusený mozog. Pred podávaním pridáme do polievky žltok rozšľahaný v mlieku, mleté čierne koreniny, osobitne uvarený karfiol rozobratý na ružičky a pokrájaný pažitku alebo zelenú petržlenovú vŕňať. Podávame so žemľou pokrájanou na kocky a opráženou na masle.

...

HYDINOVÉ RAGÚ. Rozpočet: 1 kurča alebo sliepka, 60 g masla, 50 g hladkej múky, 120 zeleniny (mrkva, pór, zeler), 1 karfiol, zelená petržlenová vŕňať, citrónová šťava, mleté čierne koreniny, soľ, 1 dl sladkej smotany.

Kurča alebo sliepku vykostíme a mäso pokrájame na väčšie kocky. Na panvicu dám maslo, pridáme mäso a udusíme do polomäcka. Potom pridáme pokrájanú mrkvu, pór a zeler, trochu podlejeme horúcou vodou a dusíme, až kým sa šťava nevydusi. Zaprásime múkou, zvodu podlejeme, pridáme trochu citrónovej šťavy a posekanú zelenú petržlenovú vŕňať, osolíme, okoreníme, dodusíme do mäkkia a zalejeme smotanou. V slanej vode osobitne uvaríme karfiol, rozoberieme ho na ružičky a pridáme do hydinového ragú. Podávame s cestovinou, so zemiakmi alebo ryžou.

PÓR S MASLOM. Rozpočet 400 g mladého póru, soľ, 60 g masla, 20 g strúhank.

Mladý pór umyjeme, zlúpeme vrchný list, skrojíme ho, zviažeme vždy niekoľko pórov lykom do zväzku (aby sa lepšie prekladal), vložíme do vriacej osolenej vody a varíme 10 až 15 minút. Mäkký pór dáme na

sito odkvapkať, na misce ho rozviažeme, posypeme strúhankou opráženou na masle a pomastíme roztopeným maslom. Podávame s varenými zemiakmi.

KYSNUTÉ ČUČORIEDKOVÉ KNEDLE. Rozpočet: 300 g hrubej múky, soľ, 10 g cukru, 10 g droždia, 3 dl mlieka, 10 g masla, 1 žltok, 300-400 g čučoriedok, maslo na poliatie, tvaroh a práškový cukor na posypanie.

Do preosiatej, zohriatej múky dáme soľ, cukor, z droždia vykysnutý kvások, roztopené maslo, žltok a s mliekom vypracujeme tuhšie cesto, ktoré necháme vykysnúť. Vykysnuté cesto vyvalkáme a pokrájame na rovnaké kúsky, ktoré naplníme očistenými čučoriedkami, zabalíme, prikryjeme čistou utierkou a necháme opäť kysnúť. Počas kysnutia ich obrátime, aby zostali okrúhle. Vykysnuté knedle vložíme do vriacej osolenej vody, prikryjeme a varíme. Po chvíľke odkryjeme a knedle obrátime. Podľa veľkosti ich varíme asi 6 až 8 minút. Uvarené natrhneme vidličkou, aby mohla vyjsť para, urovnáme na misu, zalejeme rozpráženým maslom, posypeme tvarohom a cukrom a povrch ešte pokvápkame maslom. Namiesto tvaro-

objawów choroby, lecz podejrzane o za-każenie, a także oseski - należy razem z maciorą dokładnie wymyć wodą z mydłem, a następnie zmyć roztworem kreoliny (1 łyżka stołowa kreoliny na 1 litr wody). Potem przenosi się je do czystego, uprzednio odkażonego kojca. Kojec lub cały chlew, w którym stwierdzono paratyfus, trzeba dokładnie oczyścić i odkazić świeżym mlekiem wapiennym. Nawóz powinien być codziennie usuwany i układany w kopiec w celu samoodkażenia. Przedmioty służące do opatrzenia świń po skończonej pracy trzeba także odkażać. Prosięta oddzielone od macior karmi się pożywną i lekkostrawną paszą. W ciepłej porze roku podaje się zielonkę i marchew z dodatkiem węgla lekarskiego i soli. W zapobieganiu trzeba pamiętać, aby maciory na 3-5 dni przed oproszeniem przepędzić do oddzielnego pomieszczenia, dokładnie wcześniej oczyszczonego i odkażonego. Wszystkie sprzęty należy również odkazić. Jeśli nie ma innego pomieszczenia, trzeba odkazić chlew i dać czystą ściółkę. Miejsce, w którym umieszczono macior przed oproszeniem, należy tak zabezpieczyć, aby inne świnie nie miały do niego dostępu. Prosięta odsadzone przenosi się do obszernego, widnego i suchego pomieszczenia. Nigdy nie należy kupować świń z nieznanych gospodarstw, to daje nam pewność, że tej choroby nie zawlecemy do siebie.

HENRYK MĄCZKA

hom môžeme knedle posypať aj osladenou opráženou strúhankou.

MLADÝM HOSPODÝŇKÁM

Pozor na připalování. Už řadu let je známo, že připalováním mohou v potravinách vznikat nežádoucí až nebezpečné látky, jež mohou podporovat vznik zhoubných nádorů. Není to sice tak jednoduché, že každý, kdo jí připálené pokrmy, onemocní, ale je lepší se tomu vyhnout.

Maso smažte opatrně a nejvýše při teplotě 170° C. Smažení nemá trvat zbytečně dlouho, nejvýše několik minut, a potravina se má osmažit po obu stranách.

Vytvoří-li se v tuku a ve štávě, zbylých po pečení či smažení masa a masných výrobků, zuhelnatělé kousíčky, bez rozmyšlení tuk i štávu vyleje a nepoužívejte ji pro výživu lidí ani zvířat.

Připálené části masa a masných výrobků odřízněte, aruž jde o celý povrch nebo jen část.

PRAWNIK

SZANSA NA KOMERCYJNA EMERYTURĘ

Można już uniezależnić się od emerytury z ZUS. Pierwsze w kraju dodatkowe ubezpieczenia emerytalne oraz zdrowotne zaoferowała właśnie Społeczna Kasa Rolna S.A. Będą to nie znane u nas dotąd ubezpieczenia kapitalizowane, czyli polegające na zakładaniu każdemu ubezpieczonemu indywidualnego konta dla gromadzenia jego składek. Emerytura będzie wypłacana z odsetek od uskładanego kapitału (podlegającego dziedziczeniu).

Gromadzenie kapitałów na indywidualnych kontach i działalnością inwestycyjną mającą przynosić dochody przeznaczane na wypłaty świadczeń zajmie się „Agrobank”, a ryzyko ubezpieczeniowe bierze na siebie PZU S.A. W ten sposób przełamano monopol ZUS. Zaproponowano także pierwsze w kraju ubezpieczenia zdrowotne, które uważane są za nieuchronne rozwiązanie alternatywne dla złe działającej społecznej службы zdrowia.

Przewiduje się, że niebawem powstaną kolejne tego typu komercyjne ubezpieczalnie.

Warunki ubezpieczenia określają podpisana przez zainteresowanych umowa. Wysokość składki i wypłacanego świadczenia przeliczana jest na „najstabilniejszą walutę”, czyli cenę kwintala żyta w interwencyjnym skupie dokonywanym przez państwo. Najwyższa emerytura z SKR ma wynieść równowartość 5 q żyta. Wysokość składki uzależniona będzie od okresu jej opłacania. Np. emerytura w wysokości równowartości 10 q żyta obecnie 1.780.000 zł) wypłacana po 20 latach płatnia wymaga składki rocznej o równowartości 27.747 q żyta rocznie, tj. przy cenach obecnych 4.939.000 zł rocznie 412 tys. miesięcznie. Jeśli wniesie się dość wysoką wpłatę, emerytura może być realizowana natychmiast. Dla uzyskania od zaraz świadczenia w kwocie równej 10 q żyta, trzeba by wypłacić 305 mln. zł. Można również w każdej chwili zrezygnować z ubezpieczenia, wycofując wszystkie swoje pieniądze. Kasa przewiduje tegoroczne oprocentowanie funduszy składowych na 10 proc.

Twórcami i akcjonariuszami Społecznej Kasy Rolnej S.A. oraz jej Systemu Ochrony Zdrowia i Funduszu emerytalnego jest Wyższa Szkoła Ubezpieczeń i Bankowości, Biuro Ubezpieczeń i Diagnostyki Ubezpieczeniowej, PZU S.A., Związek Ochotniczych Straży Pożarnych oraz Krajowy Związek Kółek i Organizacji Rolniczych. Propozycję dodatkowych ubez-

pieczeń skierowano do ok. 0,5 mln. zamożniejszych mieszkańców wsi, miast i miasteczek, którzy mogą i chcą sobie zapewnić dodatkową emeryturę, oraz do ok. 100-200 tys. osób zainteresowanych komercyjnymi ubezpieczeniami zdrowotnymi.

JESZCZE O ZASIŁKACH RODZINNYCH

Od 1. maja b.r. wszyscy pracownicy podlegający ubezpieczeniu na wypadek choroby i macierzyństwa uzyskują prawo do zasiłku rodzinnego.

Do tej pory pobierali go pracujący w pełnym wymiarze czasu oraz - po ostatnich zmianach przepisów - bezrobotni. Spośród zatrudnionych na co najmniej pół etatu należały się tylko kobietom i inwalidom. Nie posiadający grupy inwalidzkiej mężczyźni prawa takiego nie mieli.

Stan taki budził wątpliwości nie tylko dlatego, że naruszał zasadę równości obywateli wobec prawa, ale także dlatego, że nie przystawał do obecnej sytuacji społeczno-gospodarczej, w której - wobec wysokiego bezrobocia - różne formy zatrudniania w niepełnym wymiarze czasu pracy stają się coraz powszechniejsze.

Poselski projekt reformy zasiłków rodzinnych już jest w Sejmie i prace nad nim zostały podjęte. Na razie prawo do tych zasiłków uzyskała szacowana na ok. 25 tys. osób grupa pracujących, za których płacone są składki na ubezpieczenie społeczne, do końca ich pozbawiona. Rozporządzenie ministra pracy i polityki socjalnej, które zaczęło obowiązywać, uprawnia bowiem do zasiłków rodzinnych także zatrudnionych w niepełnym wymiarze czasu pracy.

Szacuje się, że spowoduje to wypłaty dalszych 50 tys. zasiłków rodzinnych, co w roku bieżącym pociągnie za sobą wydatek rzędu 66,8 mld. zł.

W NOCY DROŻEJ

Minister zdrowia i opieki społecznej zdecydował rozporządzeniem, że apteka może pobierać dodatkową opłatę za ekspedycję leków w porze nocnej, w niedziele, Święta i dni wolne od pracy w wysokości nie przekraczającej jednokrotnej opłaty ryczałtowej za leki podstawowe. Opłata jest jednorazowa, niezależnie od ilości wydawanych leków i realizowanych recept.

Rozporządzenie na ten temat weszło w życie 14 maja br. A jest wydane z upoważnienia art. 42. ust 3 ustawy z 10 października 1991r. o środkach farmaceutycznych, materiałach medycznych, aptekach, hurtowniach i nadzorze farmaceutycznym.

Pri predstavovaní vratí slečna Žofka pánu Jurajovi:

- Počula som o vás veľa pekného...
- Naozaj? A čo naprsklad?

Že ste sa doteraz neoženili.

Anička vratí priateľke:

- Ja sa vydám z lásky! A ty?
- Keď nenaďdem niečo lepšie, tak tiež...

Obžalovaný, prisahajte, že budete hovoriť len a len pravdu.

- Prisahám.

A teraz čo môžete povedať na svoju obhajobu?

- Čo by som mohol. Za takých podmienok...

Rekrentka se ptá hospodáře, podle čeho odlišuje husu od housera.

- Abych vám pravdu ťekl, - odpovídá hospodár - ja se o to nestarám. Nechávám všechny husy pohromadě a ony si už samy svou zvědavost ukojí.

Je to pravda, že ty a Jožko niečo...

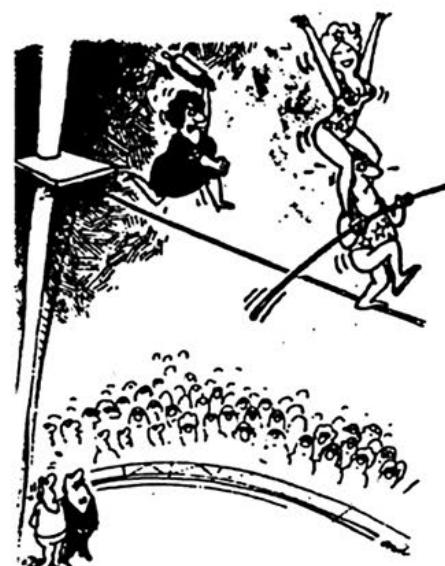
- Prosím tā! Čo všetko si ľudia nevymyslia! Máme dve deti, ale nič viac medzi nami nie je.

Včera jsem vás viděl v kavárně s mladou hezkou dívkou. To byla dcera?

- Ovšem, to byla dcera, ale neříkejte o tom nic mé manželce.

Učiteľ sa pýta žiaka: Povedz mi budúci čas slovesa zívat.

- Spat.

MENO VEŠTÍ

JÁN - spravidla tmavší blondýn alebo hnedovlasý, vysoký, statnej až zavalitej postavy. Pochádza obyčajne z neveľmi početnej, skromnej a bohabojnej rodiny. Od malíčka je statočný, mûdry, pohotový a praktický. Ako dieťa mälokedy pláče, nežaluje, nestáže sa, nemazná sa a neznáša, aby ho niekto ľutoval. V skutočnosti je veľmi citlivý a srdečný. K jeho povahovým črtám patrí najmä smelosť, odvaha, rýchlosť a správne rozhodovanie. Máva šedé, hnedé až čierne oči, vlasy pomerne tvrdé, ktoré sa nedržia účesu. Neznáša hrubé reči, slané a hlúpe vtípy. Keď mu niekto ublíži zlým alebo hrubým slovom, okamžite mu to vráti. Má silne vyvinutý zmysel pre spravodlivosť.

Ľudia majú Jána radi. Hoci je nadaný a schopný, v škole - najmä základnej - nevyniká nad priemer. Študuje na strednej a niekedy i na vysokej škole, častejšie technické ako humanistické smery. V zamestnaní je spoľahlivý, poctivý a svedomitý. K častým profesiam Jána patrí inžinierstvo, architektúra, novinárstvo, medicína a pod. Je prísny voči sebe, ale aj voči spolupracovníkom. Neznáša klebety, zbytočné reči a pôtolizačstvo. Rád projektuje, modeluje, píše a nezriedka i varí. Je schopný organizátor a vedúci kolektívu, pracuje rýchlosť a dobre. Žení sa obyčajne s dobrou, milou a príjemnou ženou trochu nižšej postavy, často s vysokoškolským a taktiež technickým vzdelaním, ktorá býva kľudnejšia a pomalšia ako on. Mávajú najčastejšie dve až tri deti, z ktorých prvá je často dcéra. Zbožňuje knihy, rád chodí do kina a na výlety do prírody, obľubuje tanec a rád pestuje kvety. Manželka ho miluje, zbožňuje a obdivuje, aj keď Ján neveľmi dbá o svoj vzhľad. Ján sa spravidla vyhýba manželkám piateľkám, hodne fajčí a trochu tlstne. Starostlivo prechováva akékoľvek pamiatky. Doma býva trochu neporiadny a pohodlný. Najšťastnejšie obdobie v jeho živote je od 30 do 40 rokov. Ako manžel je cituplný a starostlivý, ako milenec - vášnivý. Hoci ho niekedy trápi lámka a srdce, dožíva sa vysokého veku.

(jš)

SNÁŘ

Věříte snům? Ne? Ani my nevěříme, ale co to škodí podívat se občas do snáře? Je to přece jen zábava, a co když se vám dobrý sen vyplní? Tedy, zdálo se vám o:

Dopisu doručeném - velké peněžní příjmy; psáti ho - obdržíš zajímavé přání; pečetiti - máš tajnosti; nalezeném - vdáš se za úředníka, oženíš se s úřednicí; čísti ho - požíváš důvody; s černou pečetí - smutný případ; ztraceném - obdržíš špatnou zprávu; spáliti ho - budeš lehkomyslně jednat; rozlomiti na něm pečeř - měj se na pozoru před zloději; roztrhnouti ho - zlé pomluvy.

Dovolení obdrženém - tvá přání se splní.

Dortu: obdržeti ho - radost očekávej; jistí ho - slavnost; darovaném - musíš bojovat o lásku; péci ho - obdržíš pozvání k velké slavnosti.

Doutnáku - jsi rozvážný člověk.

Dovolené - nějaký úkol dobře rozrešíš.

Doškové střeše - spokojená domácnost.

Doupěti: vcházet do něj - uvidíš nástrahy svých přátel; tmavém a hlubokém - úklady; bydleti v něm - velké změny.

Dozorčí radě - otec není s tvým jednáním srozuměn.

Dragounovi - své pýše musíš přinést oběti; viděti ho přicházet do domu - hostě.

Draku papírovém stoupajícím - postup, blahobyt; padajícím - odporné záměry.

Důstojníku - marně toužíš po poctách.

Důtcích, kmitajících se viděti - tvá velká přímost učiní ti nepřátele.

Dýmce, obdržeti ji - obchod, nepříjemnosti máš před sebou; darovati ji - odhalíš podvod; kouřit z ní - důmyslné obchodování přinese ti štěstí; rozbiti - jsi jist před každým pronásledováním.

Dyce, viděti ji - zvítězíš nad svými nepřátelí; býtí jí raněn - obdržíš dar; bojovati s ní - triumf nad protivníky.

Dynamu (stroj) - tvůj majetek rychle vzroste.

Dynamitě (explose) - budeš vysoko ctěn.

VO FILME AKO V ŽIVOTE. Známý americký herc Kevin Costner hrá vo filme *The Bodyguard* „gorila“, bývalého tajného agenta, ktorého angažovali pre ochranu slávnej speváčky. Speváčku hrá čiernoška Whitney Houstonová. Obaja, Costner a Whitney Houstonová, v súkromnom živote tiež musia zamestnávať „gorily“, aby ich chránili pred dotieravostou divákov a masovokomunikačných prostriedkov. Preto, podľa nich, film nie je iba fikciou.

Kevin Costner a Whitney Houstonová súhlasne hovoria, že rodina je v ich živote najdôležitejšia. Costner je štastný v manželstve s Cindy Livovou, ktorú pozná od malíčka a bola jeho prvou láskou. Má s ňou tri deti a vždy opakuje, že byť otcom je veľmi milé. Laureát Oscara má radšej rodinné výlety ako premiéry a bankety v Hollywoode.

Whitney Houstonová, ktorá sa vydala za istého Bobyho Browna, je práve v požehnanom stave. „Má dieta - hovorí hviezda - je nádherná vec. Nezdá sa mi, aby som kedykoľvek prežila čosi tak excitujúce a dôležité, ako očakávanie na jeho narodenie.“ Na snímke: W. Houstonová

V NEMOCNICI Good Hope v anglickom meste Sutton Coldfield 41-ročná Maureen Floydová porodila dcérušku Lisu. Niekoľko hodín neskôr v tej istej nemocnici prišiel na svet Robert, synček 20-ročnej dcéry pani Floydovej, Andrey. Maličká Lisa je teda sestrou Andrey a súčasne... tetou len niekoľko hodín mladšieho od nej Roberta. Zasa Robert je vnukom pani Floydovej a Lisiným synovcom. Maureen Floydová, ktorá má už dvoch synov, 22-ročného a 16-ročného, hovorí: „Je to veľmi zábavný pocit, keď dojčím moju malú Lisu a uvedomujem si, že je už tetou!“ Lisa a Robert sa vraj budú vychovávať spolu, ako súrodenci, hoci ich spája tak zvláštne príbuzenstvo.

SLÁVA A DROGY. Byť slávnym - často znamená byť vystavený rôznym stresem. Mnohí z tých, čo už dosiahli úspech alebo oň ešte bojujú, siahajú po drogách v presvedčení, že im pomôžu prekonat napäťia a stresy. Okolo umelcov sa vždy obšmia plno dealerov, vďaka ktorým kúpiť drogy nie je väčším problémom, ako objednať hamburger a smažené zemiačiky u MacDonalda.

V 60. rokoch bolo používanie drog priam módne a hašiš, marihuana a LSD mali značný vplyv na hudbu tohto obdobia. Avšak tragickej osud takých hviezd, ako Janis Joplin, Jimmi Hendrix alebo Jim Morrison, ktorí padli za obec tomuto zlozvyku, spôsobil isté otreczenie, a tak magia drog začala zanikat.

Prednedávnom polícia zatkla 22-ročného Guillaumea Depardieu, veľmi nadaného syna známeho francúzskeho herca, kdež v jeho byte našla väčšie množstvo drog. Za vlastnenie drogbola zatknutá aj Jerry Hall, supermodelka, manželka vedúceho skupiny Rolling Stones Micka Jaggera. Problémy s drogami mal tiež sám Mick Jagger, hoci používal skôr „lahké“ prostriedky. Narkomanom - kokainistom bol tiež Tony Curtis, podobne ako hviezda Love story Ali McGrawová, ktorá sa liečila v slávnej klinike Betty Fordovej. Svojho času za kupovanie drog zatkli aj dcéru Jane Fondovej, Vanessa. Zoznam hviezd, ktoré dlhšiu alebo kratšiu dobu používali drogy, je veľmi dlhý - je na ňom aj Don Johnson, Robin Williams, Elton John, ba dokonca slávny ex-Beatles Paul McCartney a jeho manželka Linda. Paula zatkli v Tokio za to, že mal pri sebe marihuanu. Sláva priviedla k drogám aj vynikajúceho futbalistu Diega Maradonu. Kokaín spôsobil, že musel opustiť Taliansko. Po návrate do rodnej Argentíny ho za používanie drog zatkli a diskvalifikovali. Na snímke: P. McCartney s manželkou

POPULÁRNÍ SERIÁLY většinou nejsou příliš umělecky náročné, ale řada herců jim vděčí za kariéru. V seriálu Pokolení, který dobře znají polští televizní diváci, získala popularitu Kelly Rutherfordová, hrající půvabnou Sam Whitmorovou.

Z populární seriály ovšem nikdo nedostane Oskara, ale mají také své ceny. Kelly nedávno dostala právě takovou nominaci. Šéfově televizní sítě NBC ji považují za jednu z nejschopnejších a nejpůsobivějších televizních hviezd. Kelly je teprve 31 let, ale je už „veteránkou“ televizních seriálů. Hrála mj. v seriálu „Loving“ a ve filmu „Shakedown“

Mladá hviezda začínala ako modelka. Pracovala ve známej agencii Forda a zároveň studovala herectvú v Beverly Hills Playhouse. Je veľmi ctižádostivá. „Snažím sa počať učiť a zdokonalovať všetké povolání. Dokud budu moci tvoriť, budu šťastná“, říká. Jejou touhou je zahráť ve filmu z Jackem Nicholsonom.

Je ještě svobodná a ani ti největší kleveníci nic nevědí o jejich milostných dobrodružstvích. Žeby žádná neměla? Na snímku: Kelly Rutherfordová

NĚCO O PSECH. V San Franciscu se konala neobvyklá módní přehlídka. Manekýni a manekýnky předváděli kreace newyorských projektantů, ale na obecenstvo štěkali a pokoušeli se utéci. Na štěstí je majitelé pevně drželi na vodítku.

Snadno si domyslíte, že v San Franciscu se předváděla móda pro psy. Kabátky, sáčka, kalhotky. Nosili je pudlisci, teriři, kokršpanělové a jezevčíci. Celý zisk z prodeje vstupenek (drahých!) byl určen na pomoc nemocným na AIDS a jejich opuštěným psům.

PAUL NEWMAN, 67-letý herc, měl už pátu, na štěstí nepřišel nebezpečnou nehodu na závodní dráze. Zachránil se téměř zázrakem. Jeho vůz narazil na zed rychlosí 95 milí za hodinu. Rodina a přátelé ho prosí, aby už nechal nebezpečného automobilového sportu. Ron Mentus, novinář - odborník na automobilový sport, tvrdí, že ještě neviděl závodníka v tak pokročilém věku. Většině je nanejvýš 30 - 40 let. Newmanova žena, herečka Joanne Woodwardová, už několik let bojuje s automobilovou vášní svého muže. Stěžuje si, že má v noci strašné sny, nemůže spát, bojí se, že se manželovi něco stane. Ale Newman, který závodí už více než deset let, tvrdí, že právě díky automobilovému sportu se stále cítí mladý. Na snímku: Paul Newman

Hrad Český Šternberk z pol. 13. stor.

Hrad Křivoklát z pol. 13. stor.

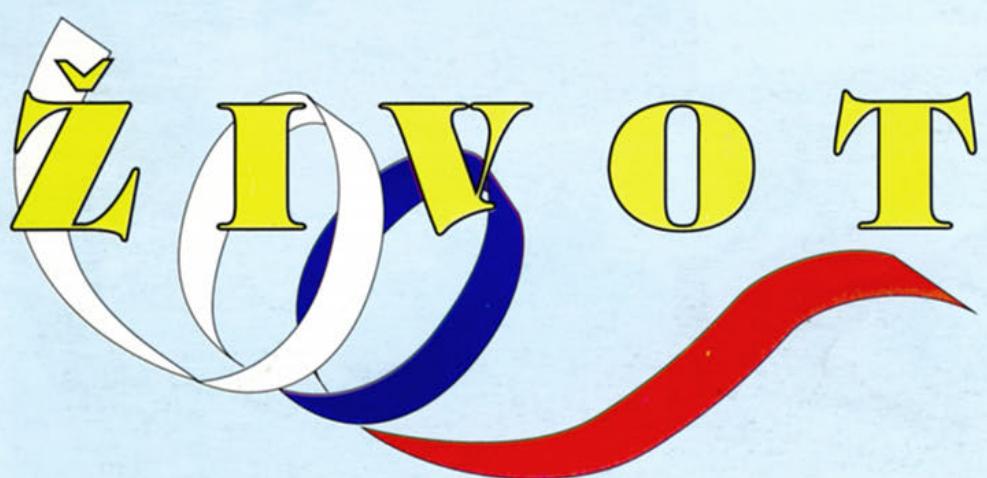
ČESKÉ HRADY A ZÁMKY

Hrad Pernštejn z 2 pol. 13. stor.

Čítaj!
Predplácaj!
Propaguj -

OBJEDNÁVKY NA PREDPLATNÉ A INZERÁTY PRIJÍMA:
PRENUMERATĘ I OGŁOSZENIA PRZYJMUJE:
ZARZĄD GŁÓWNY TSKCiS, 31-150 Kraków, ul. św. Filipa 7/4
NASZE KONTO: BDK w Lublinie, II/O Kraków, Nr 335401-2017-132